

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 7, Sayı/Issue 13, Ocak/January 2025, ss. 195-230.

Geliş Tarihi–Received Date: 08.12.2024 Kabul Tarihi–Accepted Date: 28.01.2025

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

**AZERBAJCAN’IN YUKARI KARABAĞ’DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU
ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)**

 <https://doi.org/10.53718/gttad.1598131>

 GAMZE İME*

ÖZ

Yukarı Karabağ sorunu, Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaklaşık otuz yıldır çözülemeyen, Azerbaycan’ın egemenlik haklarını hiçe sayan ve bölgesel istikrarı tehdit eden önemli bir mesele olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak, Eylül 2023 tarihinde Azerbaycan’ın gerçekleştirdiği anti-terör operasyonu ile bu sorun büyük ölçüde çözülmüştür. Sorunun temelleri, bölgenin tarihsel ve demografik yapısında yaşanan derin değişimlere dayanmaktadır. Çarlık Rusya’sının ve Sovyetler Birliği’nin uyguladığı politikalar, bölgedeki toplumsal dengeyi bozmuş, Ermenistan’ın işgalci yaklaşımıyla birleşerek Azerbaycan’ın egemenlik haklarını ihlal etmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum, Yukarı Karabağ’ı bir çatışma sahası haline getirmiştir. 20. yüzyıl boyunca Sovyetler Birliği’nin sınır düzenlemeleri ve demografik müdahaleleri, Yukarı Karabağ üzerindeki itilafları daha da karmaşık hale getirmiştir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından, Yukarı Karabağ sorunu silahlı çatışmalara dönüşmüş ve bu süreçte Ermenistan işgalci bir tutum sergileyerek uluslararası hukukun temel ilkelerini ihlal etmiştir. Ermenistan’ın bu askeri ve siyasi saldırganlığı yalnızca bölgedeki tansiyonu daha da artırmakla kalmamış, aynı zamanda bir milyondan fazla Azerbaycan Türkünün yerinden edilmesine neden olmuştur. Bu insani kriz, Azerbaycan için hem trajik bir kayıp hem de uluslararası platformlarda hızla çözüme kavuşturulması gereken en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Oluşturulan AGİK, Minsk gibi uluslararası kuruluşların çabaları sorunun çözümünü sağlayamamıştır. 2020 yılında yaşanan ve tarihe 3. Karabağ Savaşı olarak geçen olaylar, Azerbaycan açısından dönüm noktası olmuştur. Sadece 44 gün süren ve üstün bir askeri başarıyla sonuçlanan bu savaşta, Azerbaycan işgal altındaki topraklarının büyük bir bölümünü geri almayı başarmıştır.

Azerbaycan, 2023 yılına gelindiğinde Yukarı Karabağ bölgesinde faaliyet gösteren yasa dışı Ermeni oluşumlarının varlığına ve bu grupların gerçekleştirdiği provokatif eylemlere karşı bir dizi kararlı adım atmıştır. Azerbaycan, bölgede uzun yıllardır süregelen gerginlikleri sona erdirmek, barış ortamını inşa etmek ve Azerbaycan’ın egemenlik haklarını ve istikrarı tesis etmek amacıyla geniş kapsamlı bir antiterör operasyonu başlatmıştır. Bu çalışmada, hem Azerbaycan’ın ulusal önceliklerinden biri hem de uluslararası siyasetin önemli bir gündem maddesi olan Yukarı Karabağ sorununun tarihsel gelişimi, Eylül 2023 tarihinde, Yukarı Karabağ’da yasa dışı olarak faaliyet gösteren Ermeni silahlı unsurların silahsızlandırılması, bölgeden çıkarılması, bu unsurlara ait askeri altyapıların devre dışı bırakılması, sivil halkın güvenliğinin sağlanması ve anayasal düzenin tesis edilmesi amacıyla yapılmış olan antiterör operasyonu üzerinde durulmuştur. Söz konusu operasyonun neticesinde, Yukarı Karabağ’daki yasa dışı Ermeni yapılanmaları etkisiz hale getirilmiş ve bölge terör unsurlarından temizlenmiştir. Yukarı Karabağ’da yürütülmüş olan antiterör operasyonunun sonuçları, stratejik ve güvenlik konularında yapılan çalışmalara önemli bir katkı sağlayarak alan yazınına bir perspektif kazandıracaktır. Bu operasyonun analizleri, akademik ve pratik bilgilerin harmanlanmasını mümkün kılacak ve benzer durumlara ilişkin gelecekteki yaklaşımlar için de aydınlatıcı bir rehber niteliği taşıyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Ermenistan, Yukarı Karabağ, Antiterör Operasyonu.

* Dr. Gamze İme, Aksaray/TÜRKİYE, E-Posta: gamzeimee@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9943-085X.

AZERBAIJAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

SOME THOUGHTS ON AZERBAIJAN'S ANTI-TERRORIST OPERATION IN UPPER KARABAKH (19-20 SEPTEMBER 2023)

ABSTRACT

The Nagorno-Karabakh conflict has remained an unresolved issue between Azerbaijan and Armenia for nearly three decades, disregarding Azerbaijan's sovereign rights and threatening regional stability. However, this problem was largely resolved with the anti-terrorist operation carried out by Azerbaijan in September 2023. The roots of the problem lie in the profound changes in the historical and demographic structure of the region. The policies implemented by Tsarist Russia and the Soviet Union disrupted the social balance in the region and, combined with Armenia's occupationist approach, paved the way for Azerbaijan to violate its sovereign rights. This situation has turned Nagorno-Karabakh into a conflict zone. Throughout the 20th century, the Soviet Union's border adjustments and demographic interventions further complicated the disputes over Nagorno-Karabakh. Following the collapse of the Soviet Union, the Nagorno-Karabakh conflict escalated into armed conflict, during which Armenia violated the basic principles of international law by adopting an occupying stance. Armenia's military and political aggression has not only exacerbated tensions in the region, but also led to the displacement of more than one million Azerbaijani Turks. This humanitarian crisis has become both a tragic loss for Azerbaijan and one of the most important agenda items that need to be resolved quickly on international platforms. The efforts of international organizations such as the CSCE and Minsk failed to provide a solution to the problem. The events of 2020, which went down in history as the Third Karabakh War, were a turning point for Azerbaijan. In this war, which lasted only 44 days and resulted in an outstanding military success, Azerbaijan managed to recapture a large part of its occupied territories.

In 2023, Azerbaijan took a series of decisive steps against the presence of illegal Armenian formations operating in the Nagorno-Karabakh region and the provocative actions carried out by these groups. It launched a wide-ranging counter-terrorism operation to end long-standing tensions in the region, build peace and restore Azerbaijan's sovereignty and stability. This study focuses on the historical development of the Nagorno-Karabakh conflict, which is both one of Azerbaijan's national priorities and an important agenda item of international politics, and the anti-terrorist operation carried out in September 2023 with the aim of disarming the Armenian armed elements operating illegally in Nagorno-Karabakh, removing them from the region, disabling the military infrastructure of these elements, ensuring the security of the civilian population and restoring the constitutional order. As a result of this operation, the illegal Armenian structures in Nagorno-Karabakh were neutralized and the region was cleared of terrorist elements. The results of the anti-terrorist operation in Nagorno-Karabakh will make a significant contribution to the study of strategic and security issues and provide a perspective to the literature. The analysis of this operation will enable the blending of academic and practical knowledge and will serve as an illuminating guide for future approaches to similar situations.

Keywords: Azerbaijan, Armenia, Nagorno-Karabakh, Anti-terrorist Operation.

GİRİŞ

Azerbaycan ve Ermenistan arasında yapay bir sorun olarak görülen Yukarı Karabağ,¹ hem SSCB döneminde hem de sonrasında yürütülen diplomatik girişimlerin sonuç vermemesi nedeniyle uzun yıllardır çözümsüz kalan ve uluslararası siyasetin bir parçası haline gelmiş bir mesele olarak görülmekteydi. SSCB'nin dağılmasının ardından Kafkasya'daki donmuş tarihsel çatışmaların yeniden canlanmasıyla birlikte, hukuken Azerbaycan sınırları içerisinde bulunan stratejik Yukarı Karabağ, Ermenistan tarafından işgal edilmiştir.² Karabağ meselesinin temel çerçevesi, Azerbaycan'ın egemenlik haklarını göz ardı eden ve uluslararası hukuk ile diplomasi kurallarına aykırı şekilde hareket eden Ermenistan'ın işgalci tutumuyla şekillenmiştir. Bu sorunun kavramsal çerçevesini anlayabilmek adına tarihsel sürecin ele alınması, karmaşık gibi görünen bu meselenin daha net bir şekilde kavranmasına önemli katkılar sağlayacaktır. Ancak soruna yalnızca toprak, egemenlik ve demografik boyutlardan yaklaşmak yetersiz kalır. Bu durumun arka planında tarihsel ve yapay bir sorunun bulunduğunu belirtmek, tarih perspektifi açısından da yerinde olacaktır.³ Yukarı Karabağ sorununun yapay bir boyut kazanmasında, Rusya'nın bölgede izlediği yayılmacı politika önemli bir rol oynamıştır. Rusya'nın bu meseleyle müdahalesi, yalnızca

¹ "Dağlık Karabağ" tanımı mevcut literatürde sıklıkla kullanılmış olsa da tanımı eksik ve hatalı olduğundan Yukarı Karabağ sorunu olarak ele almak doğru bir tanımlama olacaktır. Karabağ'ın sadece söz konusu bölgesini "Dağlık" olarak adlandırmak coğrafi olarak da hatalı bir adlandırmadır, çünkü Kelbecer, Laçın illerinin olduğu yerler "Dağlık Karabağ" a nisbeten daha çok ve yüksek dağlardan ibarettir. 10 Kasım 2020 Beyannamesinde de sıklıkla "Dağlık Karabağ" ifadesi geçmektedir. Buna bakılmaksızın söz konusu tanımlamanın yanlış olduğu Azerbaycan resmi kurumları tarafından da bildirilmiştir. Azerbaycan Milli Savunma Bakanlığı: "Dağlık Karabağ" ifadesinin kullanılmasını doğru bulmamakta ve buna dair itiraz da da bulunmuştur. Bunun için bkz. <https://mod.gov.az/az/news/mudafie-nazirliyinin-metbuata-aciqlamasi-45472.html>. 01.11.2022. Çalışmada coğrafyayı nitelendirmek için "Yukarı" Karabağ tabiri kullanılacaktır.

² *Azerbaycan ve Yukarı Karabağ Üzerine Analizler*, ed. Cavid Kasımlı, İsa Arslan, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2015, s. 7.

³ Bilgi için bkz. Muhittin Ataman, Ferhat Pirinççi, *Çıkmazdan Çözüm Karabağ Sorunu*, Seta Kitapları, İstanbul 2021.

bölgenin stratejik önemine dayanmamakta, aynı zamanda bölgedeki çatışmaları kontrol etme ve yönlendirme isteğinden ileri gelmektedir. Çatışmalar üzerinde hâkimiyet kurarak kendi nüfuzunu güçlendirmeyi ve bölgesel istikrarı kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda, Karabağ sorununun yönlendirme çabaları, Rusya'nın yayılmacı politikalarının bir uzantısı olarak gelişmiştir.

Yukarı Karabağ sorunu, Sovyetler Birliği döneminden miras kalan 4.400 km²'lik bir anlaşmazlık bölgesi olarak görünebilir, ancak 20. yüzyılın başlarından itibaren daha belirgin hale gelse de meselenin tarihsel köklerini daha eski dönemlere kadar takip edebiliriz.⁴ Yukarı Karabağ gibi uzun süredir çözümsüz halde kalmış bir sorun karşısında, Azerbaycan, çözüm odaklı bir yaklaşımla daha aktif bir dış politika yürütmeye başlamıştır. Sahip olduğu zengin doğal kaynakları etkin ve verimli bir biçimde değerlendirerek ekonomik anlamda ciddi atılımlar gerçekleştiren Azerbaycan, bu süreçte bölgesel ve küresel arenada dikkat çeken bir konuma gelmeyi başarmıştır. Bu ekonomik gelişmeler, ülkenin yalnızca kendi iç dinamiklerinde değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde de kayda değer bir ilerleme kaydetmesine ve Güney Kafkasya'da önemli bir aktör olarak yükselmesine katkıda bulunmuştur. Azerbaycan'ın bölgesel istikrarın sağlanması ve sorunların çözülmesine yönelik adımları giderek hız kazanmakta, belirlenen hedeflerin somut sonuçlar üretmesi için yoğun çaba sarf edilmektedir. Son dönemdeki gelişmeler, bu doğrultuda Azerbaycan'ın kararlılıkla yoluna devam ettiğini ve bölgedeki barış ortamını destekleyici inisiyatifler üstlendiğini göstermektedir. Ülkenin bu inisiyatifleri, yalnızca kendi sınırları içindeki istikrarı değil, aynı zamanda daha geniş bir coğrafyada etkili olacak barışçıl çözümleri de teşvik etmektedir.⁵

Politik ve ekonomik istikrarıyla bölge dinamikleri açısından kritik bir öneme sahip olan Azerbaycan, bölgesel sorunların çözümüne dair kararlı ve somut adımlar atmaya devam etmektedir. Bu durum, özellikle Yukarı Karabağ sorunu bağlamında atılan adımlarla daha da belirgin bir hale gelmiş ve Azerbaycan'ın çözüm arayışındaki kararlılığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarını gözetirken yapacağı her hamlenin risk ve tehditlerini dikkatle değerlendirdiği, bu doğrultuda stratejilerini kapsamlı bir biçimde şekillendirdiği görülmektedir. Bu stratejilerin, özellikle Türkiye ile sahip olduğu yakın siyasi, ekonomik, kültürel ve tarihsel bağlar temelinde kurduğu ilişkilerle şekillendiği söylenebilir. Türkiye ile güçlü diplomatik, kültürel ve siyasi ilişkiler, güven ortamını teşvik etmiş ve bu durum, kapsamlı ve etkili bir yaklaşım geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Yukarı Karabağ, 30 yılı aşkın bir süredir Azerbaycan'ın en önemli sorunlarından biri olarak öne çıkmış ve aynı zamanda ülkenin dış politikasını şekillendiren kritik bir unsur haline gelmişti. Bu dış politikanın önemi, Azerbaycan'ın ulusal lideri Haydar Aliyev'in cumhurbaşkanı seçildikten sonra yaptığı konuşmada da net bir şekilde vurgulanmıştır; "*Azerbaycan'ın çıkarlarını dünya ölçeğinde savunabilecek akıllı ve deneyimli dış politika çizgisinin takibi Azerbaycan devletinin öncelikli meselelerinden biridir*"⁶. Bu bağlamda, Yukarı Karabağ sorunu rasyonel ve reel politik bir perspektifle ele alınmıştır.⁷ Ayrıca, Yukarı Karabağ meselesinin dinî ya da etnik temellere dayanmadığını, aksine bunun Azerbaycan'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı bazı siyasi güçler tarafından yürütülen ayrılıkçı politikaların bir sonucu olduğunu dile getirmiştir.⁸ Yukarı Karabağ sorunu üzerinden 2020 tarihinde meydana gelen 3 Karabağ Savaşı'nın sona ermesinin ardından, Rusya-Ermenistan ve Azerbaycan Üçlü Bildiriye imza atmışlardır. Söz konusu bildiri kapsamında, Yukarı Karabağ'ın Azerbaycan'ın bir parçası olduğu açık bir şekilde vurgulanmıştır. Bu anlaşma, aynı zamanda bölgede bulunan Ermenistan askerlerinin geri çekilmesini, askeri teçhizatların tamamen bölgeden çıkarılmasını ve Yukarı Karabağ'ın kalan kısmının Rus Barış Gücü gözetiminde kalmasını şart koşmuş ve Ermenistan da bu öneriyi kabul etmiştir. Bununla birlikte, ilerleyen süreçte Ermenistan tarafı, sözde Karabağ'da yaşayan Ermeni nüfusa yönelik hak ve güvenlik problemleri olduğu iddialarını gündeme getirerek söz konusu bildiri hükümlerine sadık kalmamaya başlamıştır. Bu gelişmeler üzerine Azerbaycan antlaşma hükümlerini hatırlatmış, "*kendi topraklarında başka tarafların yer aldığı bir mekanizmaya müsaade etmeyeceğini Karabağ Ermenilerinin Azerbaycan vatandaşı olduğunu vurgulamıştır*."⁹ Azerbaycan, bu süreci akılcı bir yaklaşımla ve rasyonel bir yönetim vizyonuyla ele alarak, sorunların çözümünde etkin bir duruş sergilemiş ve Yukarı Karabağ'daki yasa dışı sözde Ermeni yapılanmalara karşı antiterör operasyonu başlatmış ve bu yapılar bertaraf edilmiştir. Azerbaycan'ın Yukarı Karabağ'da gerçekleştirdiği antiterör operasyonu, bölge politikalarını ve uluslararası dengeleri yeniden gündeme taşımıştır. Bu adımın gerekçeleri, sonuçları ve olası etkileri üzerinde düşünmek hem bölgesel dinamikleri anlamak hem de geleceğe dair öngörülerde bulunmak açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda, bu tür analizler gelecekteki gelişmelerle ilgili daha bilinçli tahminler yapabilmek ve stratejik öngörüler geliştirebilmek açısından da kritik bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede konuyu derinlemesine incelemek, hem ilgili bölgedeki güç dengelerini anlamaya

⁴"Dağlık Karabağ Neden önemli, Azerbaycan ve Ermenistan Arasındaki Sorun Ne Zaman ve Nasıl Başladı?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54330024>, 28 Eylül 2020 sa.13:45.

⁵ Reha Yılmaz, "Azerbaycan Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2010, s. 77-79.

⁶ S. Azad Ağaoğlu, "Bağımsızlık Dönemi Azerbaycan'ın Uluslararası İlişkilerinde Politik Bir Faktör Olarak Yukarı Karabağ Sorunu", *Karabağ Dünü Bugünü Yarını* içinde, ed. Okan Yeşilot-Bihter Gürışık Köksal, Selenge Yayınları, İstanbul 2021, s. 431.

⁷ Ağaoğlu, *age*, s. 431-432.

⁸ Yunus Ekici, "Dağlık Karabağ'da Ermeni İşgali", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 6, Ocak 2022, s. 138.

⁹ Mustafa Deveci-Yavuz Aydın, "Ermenistan'ın Politikaları 30 Yıldır Karabağ'da Tansiyonu Yükseltiyor", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermenistanin-politikalari-30-yildir-karabagda-tansiyonu-yukseltiyor/2996285>, 20.03.2024, sa. 12:30.

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

olanak tanımakta hem de uluslararası ilişkilerdeki genel eğilimleri değerlendirmek için sağlam bir temel oluşturmaktadır.

Bu araştırma, Azerbaycan'ın Yukarı Karabağ meselesine yönelik çözüm odaklı stratejisini ve bu bağlamda uluslararası ilişkilerde sorunu nihai olarak çözmeye yaklaşımını ele almaktadır. Çalışmada; telif ve tetkik eserlerin yanı sıra makaleler ve güvenilir internet kaynakları kullanılmıştır. İnternet kaynaklarının seçilmesinin temel nedeni, güncel bir mesele üzerine yoğunlaşılması ve hızlı erişime olanak tanıyan, aynı zamanda doğru ve güvenilir bilgilere ulaşma ihtiyacıdır. Özellikle akademik nitelikteki prestijli web sitelerinden elde edilen veriler, çalışmanın hem güncelliğini hem de güvenilirliğini desteklemektedir. Araştırma kapsamında, Yukarı Karabağ sorununun kökenine değinilerek, bu uzun süreli meselenin Azerbaycan'ın uluslararası diplomasi ilkeleri çerçevesinde ele alınışı ve çözüm yöntemleri incelenmiştir. Azerbaycan'ın Karabağ konusundaki politikalarının kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi, bu meselenin uluslararası camiada daha fazla farkındalık kazanmasına katkı sağlamayı ve literatüre yeni bir zemin sunmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, Yukarı Karabağ'ın tarihsel süreç içerisinde Azerbaycan'a ait bir toprak parçası olduğu gerçeğine vurgu yapılmakta; Ermenistan'ın bölgedeki haksız ve hukuk ihlallerine ilişkin tutumu ile insanî ve hukukî kriz çıkarma çabalarının tarihsel bağlamda ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu çalışma, uluslararası hukuk perspektifinden bakıldığında Azerbaycan toprakları içerisinde yer alan ve Azerbaycan'ın egemenlik haklarını ihlal ederek Yukarı Karabağ bölgesinde yasa dışı bir yönetim oluşturan illegal Ermeni yapılanmaların hukuka aykırı eylemlerine son vermek amacıyla başlatılan antiterör operasyonunun gerekçesini detaylı bir şekilde açıklamak, ayrıca, bu operasyonun uygulanması sonucunda Yukarı Karabağ'da Azerbaycan'ın ulusal egemenlik haklarının yeniden tesis edilip edilmediği sorusuna dair bir değerlendirme yapılmasını amaçlamaktadır. Çalışma, operasyonun hem bölgesel güvenliği sağlamaya yönelik meşru bir adım olup olmadığını analiz etmeyi hem de Yukarı Karabağ'ın hukukî statüsünü koruma çabalarının sonuçlarını incelemeyi hedeflemektedir. Karabağ bölgesinde gerçekleştirilen antiterör operasyonunun sonuçları, stratejik planlama ve güvenlik politikalarına yönelik çalışmalara anlamlı bir katkı sunarak alan yazımına daha derin ve kapsamlı bir bakış açısı kazandırma potansiyeline sahiptir. Bu operasyonun detaylı ve kapsamlı analizi, teorik bilgilerin pratik deneyimlerle harmanlanmasına olanak tanımakla kalmayacak, aynı zamanda benzer durum ve senaryolara yönelik gelecekte geliştirilecek çözüm odaklı yaklaşımlar için bir rehber işlevi de görecektir. Bu çerçevede, operasyonun farklı boyutlarının ele alınması hem akademik çevreler hem de politika yapıcılar açısından önemli çıkarımlara kapı aralayacaktır. Çalışmada, Yukarı Karabağ'ın coğrafi, tarihi, idari, demografik yapısına yer verilmiştir. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin kuruluşundan dağılışına kadar olan dönem ile birliğin dağılmasının ardından gelişen süreç, sorunun daha iyi anlaşılması için değerlendirilmiştir. Azerbaycan'ın başlattığı antiterör operasyonunun nedenleri, operasyonun nasıl ve hangi şekillerde gerçekleştirildiği, dönemin ulusal ve uluslararası basınında yer alan haberler doğrultusunda ele alınmıştır. Ayrıca, özellikle 2020 savaşının ardından Üçlü Bildiri hükümlerine imza atan Rusya'nın tutumu, Ermenistan'ın sürece yaklaşımı ve Türkiye ile uluslararası kurumların meseleye bakış açılarına yer verilmiştir.

1. Yukarı Karabağ'ın Coğrafi, Tarihi, İdari, Demografik Yapısı

Resmî olarak Azerbaycan'ın bir toprak parçası olan¹⁰; Türkçe 'kara' ve Farsça 'bağ' kelimelerinden oluştuğuna dair bilgilerin yanı sıra 'Karahanlı', 'Karakoyunlu', 'Kara-Beglu' ve 'Kara-Bulak' isimlerinden müteşekkil olduğu da rivayet edilen Karabağ ismine ilk kez 11. yüzyılda rastlanmaktadır. Bu ismi Selçukluların verdiği düşünülmektedir. Bölgeye 'Gerger, Guger, Uti, Utik, Udin, Otena, Kara, Karalar, Arsak, Sev aygı' isimlerinin de verildiği görülmektedir.¹¹ Ruslar, bölgeyi Nagorni Karabağ şeklinde adlandırmışlardır. Nagorni, dağlık anlamına gelmektedir. Ermeniler ise Artsakh (Arşak) olarak isimlendirmektedirler.¹² Karabağ bölgesinin toplamda 18.000 kilometrekarelik yüzölçümünün yalnızca 4.392 kilometrekarelik bir bölümünü kapsayan Yukarı Karabağ,¹³ başta Hankendi olmak üzere Şuşa, Akdere, Hadrut, Hocavend, ve Askeran şehirlerini kapsar.¹⁴ Kafkas dağlarının Güney doğusunda bulunan¹⁵, dağ ve ovalardan oluşan Yukarı Karabağ, Azerbaycan Cumhuriyeti

¹⁰ Nadia Alexandrova-Arbatova, "Troubled Strategic Partnership: The Black Sea Dimension of Russia's Relations with the West", *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives*, ed. Daniel Hamilton ve Gerhard Mangott, Center for Transatlantic Relations, Washington, D.C. 2008, s. 304.

¹¹ Hayri Çapraz, "19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ Politikası", *Belgi*, C. 1, S. 3, 2012, s. 231; Hayri Çapraz, "Rusya İmparatorluğunun Güney Kafkasya İdari Düzenlemelerinde Karabağ (XIX. Yüzyıl)", *Karabağ (Dünü, Bugünü, Yarını)* içinde, Ed. Okan Yeşilot, Bihter Gürşık Köksal, Selenge Yayınları, İstanbul 2021, s. 12; Mehmet Kengerli, "Karabağ Azerbaycan Toprağıdır", *Azerbaycan Türk Kültür Dergisi*, Kasım-Aralık, S. 330, 1990, s. 7; Mirza Bala, "Karabağ", *İslam Ansiklopedisi*, C. 6, MEB, Ankara 1977, s. 212.

¹² Aygün Attar, *Karabağ Sorunu Kapsamında Ermeniler ve Ermeni Siyaseti*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005, s. 6.

¹³ Araz Aslanlı, "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", *Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, C. I, No. 7, İlkbahar 2001, 393-430, s. 393-394.

¹⁴ Çapraz, "19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ...", s. 232; Çapraz, "Rusya İmparatorluğunun Güney Kafkasya...", s. 13.

¹⁵ Rəftar Cəlil oğlu İmanov, *Azərbaycan'ın Arazi Bütövlüyünə Qəsd-Qondarma Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti*, Adiloğlu Yay., Bakü 2005, s.5; Virginia Pietromarchi and Federica Marsi, "Azerbaijan-Armenia tensions updates: Azeri attack in Nagorno-Karabakh", <https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/9/19/nagorno-karabakh-live-azerbaijan-launches-new-anti-terror-operation>. Erişim tarihi: 5 Nisan 2024 sa.14:20.

sınırları içinde Kür (Kura)-Aras Nehirleriyle Gökçe Gölü arasında yer almaktadır.¹⁶ Burası maden yatakları, mineral suları ile zengin bir bölgedir. Yukarı Karabağ'ın gerek stratejik konumu gerekse zengin maden yataklarına sahip olması bölgenin önemini artırmaktadır Bu özelliğinden dolayı yüzyıllardır hem bölge ülkelerinin hem de emperyal odakların ilgi sahasında yer almıştır.¹⁷ Bölge, Azerbaycan'ın yaklaşık % 5'ine tekabül etmektedir.¹⁸

Rusya'nın tarih boyunca izlediği politika, sıcak denizlere ulaşma hedefi etrafında şekillenmiştir. Bu bağlamda, Hazar Denizi'ne ulaşarak bölgeyi kontrol altına almak, stratejik amaçlarından biri olmuştur. Bu hedef doğrultusunda Rusya, Kafkasya ve Hazar bölgesine hâkim olmayı amaçlayan bir strateji benimsemiştir. Ancak bu bölgelere ilerlemeye başladığı dönemde, bölgenin asıl sahipleri Türklerdi. 18. yüzyılın başlarında Hazar çevresinde 20 hanlık bulunuyordu. Bu süreçte, Cevaşır Türkmenlerinin Sarıcalı oymağına mensup Penah Ali Han, Karabağ'daki tüm Türk topluluklarını bir araya getirerek 1748 yılında Karabağ Hanlığı'nı kurmuştur. Söz konusu hanlık, 1822 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.¹⁹ Bölge doğuya yönelen Rusya ile bölgeyi koruma ve elde tutma politikası güden Safeviler arasında bir mücadele sahası olmuştur. Çarlık Rusya, Kafkasya ve Hazar Denizi çevresinde etkin bir otorite kurmak ve kalıcı bir hâkimiyet sağlamak amacıyla demografik yapıyı değiştirme yoluna gitmiştir. Türk ve Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgeye, olası saldırılara karşı savunma hattı oluşturabilmek için Hristiyan bir unsur olan Ermenileri yerleştirme politikası uygulamış ve bu doğrultuda Ermenileri bölgeye iskân ettirmiştir.²⁰ I. Petro döneminde Bakü, Derbent ve Guba bölgelerine Ermenilerin göç ettirilmesi başlamıştır. Bu süreç, II. Katerina'nın Ermenileri koruma politikasıyla devam etmiş ve 1799'da I. Pavel'in bir fermantasyla Azerbaycan'ın Kazah bölgesine Ermenilerin yerleştirilmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Böylece, Azerbaycan topraklarında Ermeniler daha görünür hale gelmiştir.²¹

Rus Çarlığı, bölgede tam kontrol sağlamak amacıyla 1804-1807 yılları arasında Karabağ, Revan, Nahçıvan, Gence, Şeki, Derbend, Guba, Şirvan ve Bakü hanlıklarını işgal ederek topraklarına katmıştır.²² Ermenilerin bölgeye yerleştirilmesi süreci, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı ile 1804-1813 İran-Rus Savaşı sırasında ve sonrasında gerçekleşmiş; bu dönem boyunca Anadolu ile İran'dan Ermeniler göç ettirilerek bölgeye yerleştirilmiştir. Yukarı Karabağ'ın geleceği ise 1813 yılında İran ve Rusya arasında imzalanan Gülistan Antlaşması ile şekillenmiş, bu antlaşma aracılığıyla bölge Rusya'ya bırakılarak onun hâkimiyeti resmen tanınmıştır.²³ Rusya, Güney Kafkasya ve Karabağ bölgelerini idari ve politik açıdan kendine bağlayarak güvenli alanlar oluşturmayı amaçlamış; bu doğrultuda, özellikle Ermeniler başta olmak üzere Müslüman olmayan unsurların bölgeye yerleşimini teşvik ederek bölgenin demografik yapısını değiştirme siyaseti gütmüştür.²⁴

Rusya, 1822 yılında Karabağ Hanlığı'nı ortadan kaldırarak bu bölgeyi doğrudan kendi yönetimi altına almıştır. İşgal ve ilhakın ardından, Karabağ'ın demografik yapısının değiştirilmesi süreci hız kazanmıştır.²⁵ Rusların hedefi, bölgeyi Türklerden arındırıp Hristiyanlaştırmaktı. Bu süreçle birlikte, demografik yapının bozulmasıyla yapay bir sorun ortaya çıkmaya başlamıştır. Bölgede baş gösteren sorunun kökeninin, Rusların Ermenileri Karabağ'a yerleştirmesiyle şekillendiği söylenebilir.²⁶ O dönemde Karabağ'da 20.095 aile yaşamaktaydı ve nüfusun %78'ini Azerbaycan Türkleri, geri kalan kısmını ise Ermeniler oluşturuyordu. Bu Ermeniler, bölgedeki demografik yapıyı değiştirme amacı güden Rusya tarafından, bölgenin Rus hâkimiyetine girmesiyle birlikte yerleştirilmişti.²⁷ Bu adım, Rusya'nın bölgede Hristiyan nüfusunu artırma stratejisinin bir parçasını oluşturmaktaydı.²⁸

Karabağ'ın demografik yapısındaki değişim, Rusya'nın İran ile Türkmençay²⁹ ve Osmanlı ile Edirne Antlaşmalarını imzalamasının ardından hız kazanmıştır. Bu antlaşmalar sonrasında, İran'ın güneyinden ve Osmanlı'nın doğu vilayetlerinden Ermeniler, özellikle Karabağ ve Bakü başta olmak üzere Azerbaycan

¹⁶ Aslanlı, *agm*, s.393-394; Beşir Mustafayev, "Azerbaycan Milli Kütüphanesinde Bulunan Yukarı Karabağ ile İlgili Eserlerin Bibliyografyası", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, Ekim 2013, s. 198; Christian Neef, *Kafkasya: Rusya'nın Kanayan Yarısı*, çev. Özalp Göneralp, Yeni Hayat Kütüphanesi, İstanbul 2004, s. 86.

¹⁷ Cemalettin Taşkıran, "Karabağ'da Son Durum", *Yeni Türkiye*, C. 3, S. 16, 1997, s. 192.

¹⁸ Taşkıran, *agm*, s. 192.

¹⁹ Çapraz, "19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ...", s. 232; Çapraz, "Rusya İmparatorluğunun Güney Kafkasya...", s. 13.

²⁰ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 281-282.

²¹ Elnur Kazımlı, "Azerbaycan'ın Jeopolitik Konumu ve Karabağ Sorunu", Ed. O. Orhan, *TASAM: Black Sea-Causus Region: Risks and Opportunities İçinde*, TASAM Yayınları İstanbul 2018, s. 106-107.

²² Okan Yeşilot, "Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları", *Journal of Turkish Research Institute*, C. 14, S. 36, 2010, s.188.

²³ Kazımlı, *age.*, s. 107; Çapraz, "19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ...", s. 234.

²⁴ Çapraz, "19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ...", s. 234-235; Çapraz, "Rusya İmparatorluğunun Güney Kafkasya...", s. 13; Yasin Aslan, *Can Azerbaycan (Karabağ'da Talan Var)*, Ed. Buğra Atsız, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar, Ankara 1990, s. 67.

²⁵ Kazımlı, *age.*, s. 107; Çapraz, "19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ...", s. 232; Geniş bilgi için bkz. Zekeriyâ Türkmen, "Azerbaycan Tarihinden Hazin Bir Yaprak: Karabağ Hanlığı'nın Rus İdaresine "Bağlanması Meselesi", *Avrasya Etüdleri*, C. 3, S. 1, Ankara, İlkbahar 1996, s. 114-120.

²⁶ Çapraz, "19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ...", s. 235.

²⁷ Çapraz, "19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ...", s. 236.

²⁸ Bahtiyar Hasanov, "Şimali Azərbaycanın Qarabağ Regionunun Tarixi Coğrafiyası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 34, S. 2, 2018, s. 447.

²⁹ Mehmet Saray, *Azerbaycan Türkleri Tarihi*, Nesil Matbaacılık, İstanbul 2018, s. 18-22; Kazımlı, *age.*, s. 108; Kerim Şükürov, *Türkmençay – 1828: tarixi xronika*, Çağışoğlu, Bakı 2006, s. 7.

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

topraklarına göç ettirilmiştir. Rusya, bu göçleri daha sistematik hale getirmek için bir komisyon kurarak süreci organize etmiştir. Amaç, Ermeni nüfusunun artırılması yoluyla bölgedeki Türk ve Müslüman çoğunluğun dengelenmesi ve böylece bölgenin kontrolünün kaybedilmesinin önüne geçilmesiydi. Ayrıca, 1828 yılında I. Nikola'nın emriyle Ermeniler bölgeye göç ettirilmiştir ve bu nüfus artışı sayesinde İran ve Osmanlılara karşı bir tampon bölge oluşturulması hedeflenmiştir. Aynı yıl yayımlanan bir fermanla Erivan, Nahçıvan ve Ordubad'dan oluşan bir "Ermeni Vilayeti" kurulması planlanmıştır.³⁰ Bu vilayet kurulduğunda nüfusun %74'ünü Azerbaycan Türkleri oluşturuyordu. Bu nedenle, bölgede Ermenilerin siyasi varlığı, Rusların bölgeyi kontrol altına alma politikasının bir sonucu olarak ortaya çıkan yapay bir durumdur.³¹ 1828 yılında İran ve Rusya arasında imzalanan Türkmençay Antlaşması'na kadar Karabağ, özellikle de Şuşa bölgesinde, Ermeni nüfusunun varlığı neredeyse yok denecek düzeydeydi.³² Azerbaycan toprakları söz konusu tarihte Çar Rusyası ve Kaçar İran'ı arasında bölünmüş ve güney ile kuzey olmak üzere iki ayrı parçaya ayrılmıştır. Bu süreçten sonra Kuzey Azerbaycan, Rusların genişlemeci politikalarının bir alanı ve arka planı olarak kullanılmaya başlanmıştır. I. Nikolay döneminde başlayarak bölgeye Ermeniler yerleştirilmeye başlanmış, zamanla artan Ermeni nüfusu bölgede ciddi bir demografik sorun yaratmıştır.³³ Rusya, bölgede hâkimiyet sağlama politikası kapsamında Karabağ'daki demografik yapıyı değiştirerek Ermeni nüfusunu artırmıştır. Bu yaklaşımın sonucu olarak, Karabağ'ın başkenti olarak kabul edilen Şuşa'da Ermeni nüfusu 1823'te %27,32 düzeyindeyken 1832'de %44,9'a yükselmiş, genel olarak ise Karabağ nüfusunun %31,6'sını Ermeniler oluşturmaya başlamıştır. Bu durum, Rusya'nın Karabağ'da izlediği nüfus politikası sonucunda Ermeni nüfusundaki artışın, bölgede Ermeni-Azerbaycan sorunlarının ortaya çıkmasında en önemli etkenlerden biri olduğunu göstermektedir.³⁴ Rusya, özellikle Şuşa ve çevresi için Ermeni göçünü hızlandırmış ve yüzyılın sonlarına doğru bölgedeki nüfus dağılımında belirgin bir değişim yaşanmıştır. Azerbaycan Türkleri nüfusun %45,3'ünü, Ermeniler ise %53,1'ini oluşturmaya başlamıştır. Bu durum, Rusya'nın göç politikalarının etkinliğini gözler önüne sermesi açısından oldukça dikkat çekicidir.

Çarlık Rusya, Osmanlı Devleti'nin 1830'lardan itibaren Güney Kafkasya üzerindeki etkisinin giderek azalmasıyla birlikte, bu stratejik bölgede yeni bir idari yapılanma sürecine girişmiştir. Karabağ Hanlığı, Çarlık Rusya tarafından ilhak edildikten sonra giderek Çarlık Rusya'nın siyasi ve yönetsel sisteminin entegre bir parçası haline getirilmiştir. Takip eden süreçte, 1846 yılında Şemahi Vilayeti'nin kurulmasıyla birlikte Karabağ da bu vilayete dâhil edilmiştir. Ancak Şemahi Vilayeti'nin daha sonra lağvedilmesiyle birlikte, yeni bir idari yapılanma çerçevesinde Gence Vilayeti kurulmuş ve Karabağ, bu vilayetin sınırlarına dâhil edilmiştir. Yönetimsel anlamda bölgenin disipline edilmesi amacıyla Karabağ, Şuşa, Zengezur, Cevanşir ve Cebrail adında dört ayrı yönetim birimine ayrılmıştır.³⁵ Rusya'nın bölge üzerindeki kontrolünü pekiştirmek adına gerçekleştirdiği ilhak politikaları ve buna paralel olarak zorla demografik yapının değiştirilmesine yönelik uygulamaları, zamanla yerel halk arasında büyük bir huzursuzluk yaratmıştır. Bunun bir sonucu olarak Azerbaycan'da işgale karşı direniş hareketleri baş göstermiştir. Bu direnişlerin en somut örneği, özellikle Karabağ başta olmak üzere Zakatala, Zengezur ve Nuha bölgelerinde ortaya çıkan Kaçaklar Milli Hareketi olmuştur. Hareket, 1882, 1885 ve 1889 yıllarında değişik zamanlarda organize edilen isyanlarla bölgesel bir tepki haline dönüşmüş; yerel halkın özgürlük mücadelesinde tarihî bir yer edinmiştir.³⁶

Ermeniler, Ruslardan aldıkları destek ve koruma sayesinde Kafkasların yerli unsurlarının yanında siyasi bir aktör olarak sahneye çıkmıştır. Göç hareketleriyle nüfus üstünlüğü sağlamayı hedefleyen Ermeniler, bu himayeden yararlanarak bölgede söz sahibi olma ve özellikle Yukarı Karabağ'da kontrol kurma amacı güderek, 1905-1906 yıllarından itibaren çeşitli olaylar aracılığıyla kendilerine siyasi bir alan oluşturma sürecine girmiş ve zamanla daha tehditkâr bir tutum sergilemeye başlamıştır.³⁷ Rusya'da Bolşevik İhtilali'ne kadar Karabağ'daki statü bu şekilde devam etmiştir. İhtilalin ardından Kafkasya'daki idari yapı tamamen değişikliğe uğramıştır.³⁸ Bolşevik Devrimi, Kuzey Kafkasya ve Azerbaycan'ın geleceği için dikkat çekici bir fırsat ortamı yaratmış ve bölge halklarının siyasi, sosyal ve kültürel açıdan yeniden şekillenmesine olanak tanımıştır. Bu dönemde, Kafkas halkları, 28 Kasım 1917 tarihinde Tiflis kentinde toplanarak bölgenin kaderini etkileyen önemli bir girişime imza atmışlardır. Toplantı sonucunda, Maveray-yı Kafkas Komiserliği'nin kurulması kararı alınmış ve bu tarihi adım uluslararası kamuoyuna ilan edilmiştir. Söz konusu gelişme, halkların siyasi yapılanma arzusunu güçlü biçimde ortaya koyan, bağımsızlık ve kendini yönetme gayretlerinin somut bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.³⁹ Ocak 1918'de Güney Kafkasya Seymi (Maveray-i Kafkaz Seymi) kurulmuştur. Ancak, üç toplum arasındaki derin

³⁰ Kurat, *age.*, s. 319; Çapraz, "19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ...", s. 237.

³¹ Çapraz, "19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ...", s. 237

³² Mehmet Saray, "Azeri Türkleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 29, 1984, s. 28-29; Kurat, *age.*, s. 323.

³³ Beşir Mustafayev, "Nahçıvan Olayları ve General Andranik Ozanyan'ın Nahçıvan'daki Katliamı (Arşiv Belgelerinin İzinden)", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, S. 47, Erzurum 2012, s. 278.

³⁴ Çapraz, "19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ...", s. 237.

³⁵ Çapraz, "19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ...", s. 237-238.

³⁶ Hüseyin Baykara, *Azerbaycan İstiklal Mücadelesi Tarihi*, Gençlik Basımevi İstanbul 1975, s. 89-90.

³⁷ Dedeyev, *age.*, s. 21-27; Elçin Neciyev, *Kafkaslarda Türk Katliamı*, Emre Yayınları, İstanbul 2006, s. 68-70.

³⁸ Ali Asker, "Azerbaycan'da Ulus İnşasının Onay Aşamaları (1918-1920) ve Önemi Üzerine Bazı Tespitler", *Yeni Türkiye*, S. 75, 2015, s. 536-537.

³⁹ Selami Kılıç, *Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 124; Asker, *agm.*, s. 536-537.

anlaşmazlıklar Seymin dağılmasına neden olmuş ve bu süreçte Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiştir.⁴⁰ Mondros Mütarekesi'nin ardından Osmanlı Devleti'nin Kafkaslardan çekilmesiyle bir süre Bakü İngiliz kontrolüne girmiş, ancak Karabağ'ın Azerbaycan'a ait bir bölge olduğunu İngilizler kabul etmiştir. İngilizlerin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri de Kafkasya bölgesine ilişkin yeni stratejiler geliştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda, 5 Temmuz 1918 tarihinde düzenlenen 'Dörtler Konseyi' toplantısında, ABD'nin talebi doğrultusunda Albay William Haskell, Ermenistan'a Yüksek Komiser olarak atanmıştır. Ermenistan, bu görevlendirme yoluyla toprak taleplerine çözüm bulmayı hedeflemiştir. Ancak Haskell'in bölgedeki incelemeleri ve temasları sonucunda, Yukarı Karabağ ile Zengezur'un Azerbaycan'a ait topraklar olduğu sonucuna varmıştır.⁴¹ Haskell bölgede kısa süreli bir sükûnet sağlamış olsa da Ermenilerin saldırgan tavırları bu durumu kesintiye uğratmıştır.⁴² 1919'da İngilizlerin bölgeden çekilmesinin ardından Bolşevik Rusya, Kafkaslar ve Azerbaycan'ı işgal etmiştir (27 Nisan 1920). Bolşevikler, Ermenilere Çarlık Rusya döneminde sağlanan desteği daha da ileri taşıyarak, Yukarı Karabağ'da hem demografik yapının hem de idari statünün Ermeniler lehine değiştirilmesine yönelik adımlar atmıştır. Bu süreçte, Bolşeviklerin desteğiyle 1920 yılında Zengezur'u kontrol altına alan Ermeniler, Azerbaycan Türklerini zorla yerlerinden etmişlerdir. 1921 yılında ise Bolşeviklerin desteğiyle Ermeniler, Azerbaycan'ın çeşitli şehirlerde katliamlar gerçekleştirmiştir.⁴³ Aynı yıl Rusya'nın himayesinde Karabağ'ı Ermenistan'a katma planları yapılmış, ancak bu girişim başarısız olmuştur. Bunun üzerine, farklı siyasi manevralarla Karabağ'ın özerk bir statüye kavuşturulması yönünde çabalar sürdürülmüştür.⁴⁴

Çarlık Rusya'nın çöküşünden bu yana Ermeniler, Karabağ üzerinde hak iddia etmişlerdir. Bölgeye özerklik verilene kadar da burası iki taraf arasında sürekli bir gerilim noktası olmuştur.⁴⁵ Bu süreçte, Komünist Rusya, Kafkasya'daki sınır anlaşmazlıklarını çözmek adına, ancak esasen bölge üzerindeki kontrolünü daha da pekiştirmek amacıyla, 12 Mart 1922 tarihinde Kafkas Ötesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Federal Birliği'ni kurmuştur.⁴⁶ Kavbüro, Azerbaycan Komünist Partisi Genel Sekreteri Sergey Kirov'un öncülüğünde, Kafkasya'daki sınır sorunlarını ele almak üzere Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurmuştur. Komisyonun Ermeni temsilcisi, Yukarı Karabağ ve Ahilkelek bölgelerinin Ermenilerden oluştuğunu öne sürerek bu bölgelerin Ermenistan'a bağlanmasını istemiştir. Ancak Gürcü ve Azerbaycan delegeleri bu talebi reddetmişlerdir.⁴⁷ 24 Temmuz 1923'te Azerbaycan'ın bir parçası olan Yukarı Karabağ'da, Ermenilerin taleplerini karşılamak adına özerk bir yapı oluşturulmuştur. Bu gelişme, esasen Sovyetler Birliği'nin girişimiyle Azerbaycan Komünist Partisi tarafından kararlaştırılmıştır. 1 Temmuz 1923'te, Azerbaycan Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi'nin Sergey Kirov, Levon Mirzoyan, Alihaydar Karayev, Gazanfer Musabeyov ve Ruhulla Ahundov'un da katıldığı toplantısında Yukarı Karabağ'a özerklik statüsü verilmesi konusu değerlendirilmiş ve alınan karar sonucunda 24 Temmuz 1923 tarihinde Yukarı Karabağ Özerk Bölgesi ilan edilmiştir.⁴⁸ Ancak, ekonomik koşullar ve bölgedeki barışın sağlanması gibi faktörler göz önünde bulundurularak Azerbaycan sınırlarında kalması temin edilmiştir.⁴⁹ Böylece Ermenistan'ın talebine ilişkin bir adım atılmıştır. Yukarı Karabağ'a özerklik statüsü tanınmasının ardından, Ermenilerin bölücü, ayrılıkçı ve saldırgan politikaları sonucunda bölgede yıllarca sürecek çatışmaların temeli atılmıştır.⁵⁰ Ermenistan, Yukarı Karabağ'ın özerklik ilanını gerçekleştirirken bu bölgeyi kendi topraklarına katmayı başaramamıştır. Ancak, 1930 ile 1938 yılları arasında Karabağ, Nahçıvan ve Zengezur bölgelerinde Türklere yönelik sistemli şekilde şiddet politikalarını hayata geçirmiştir. Bu süreçte temel amaç, bölgede yaşayan Türk halkını yıldırarak bölgeden göç etmeye zorlamak olmuştur.⁵¹ 1924 yılında yürürlüğe giren Sovyetler Birliği Anayasası'nın 87. maddesi çerçevesinde, Yukarı Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğu açıkça teyit edilmiştir.⁵² Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin 1927 anayasası, Ermenilerin taleplerine bir cevap niteliği taşımış ve anayasanın 55. maddesi uyarınca bölgenin

⁴⁰ Baykara, *age*, s. 256-259.

⁴¹ Samir Merdanov, "Azerbaycan-ABD İlişkilerinde Belirsizlik Dönemi (1991-1994)", *Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 50. 47-70

⁴² Cemil Hesenli, *Azerbaycan Tarihi, 1918-1920, Türkiye'nin Yardımından Rusya'nın İşgaline Kadar*, çev. Aslan Erturun, Azerbaycan Kültür Derneği, Ankara 1998, s. 296-297.

⁴³ Hüseyin Baykara, "Kafkasya'da Ermenilerin Durumu ve Ermenistan'a Sessizce İlhak Edilen Azerbaycan Toprakları", *Türk Kültürü*, S. 84, Ankara 1969, s. 48-50.

⁴⁴ Elnur Paşa, "Karabağ Sorunu: Tarihi Gerçekler, Jeopolitik Çıkarlar Ve Çözüm Süreci", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 1, 2021, s. 194.

⁴⁵ Pietromarchi-Marsi, "Azerbaijan-Armenia tensions updates: Azeri attack in Nagorno-Karabakh", <https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/9/19/nagorno-karabakh-live-azerbaijan-launches-new-anti-terror-operation>, Erişim tarihi: 5 Nisan 2024 sa. 14:20.

⁴⁶ Saray, *Azerbaycan Türkleri Tarihi*, s. 44.

⁴⁷ Nesrin Sarıahmetoğlu, *Azeri-Ermeni Münasebetleri ve Karabağ Olayları*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1989, s. 80.

⁴⁸ Kazımlı, *age*, s. 107-108; Paşa, *agm*, s. 194; Aslan, *age*, s. 45-46; Fırat Yaldız, "Soğuk Savaş Sonrası Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Gelişmeler Bağlamında Güney Kafkasya", *Uluslararası Hukuk Açısından Yukarı Karabağ'ın Durumu*, Ed. Vefa Kurban, Seçil Öraz Beşikçi, Recep Efe Çoban, İksad Publishing House, İzmir 2021, s. 153.

⁴⁹ Dursun Yıldırım ve Cihat Özender, *Karabağ Dosyası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1991, s. 27.

⁵⁰ Paşa, *agm*, s. 194.

⁵¹ Attar, *age*, s. 92-93.

⁵² Timuçin Kodaman, "Türkiye ve Yukarı Karabağ Olayları", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, 2000, s. 131.

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

Azerbaycan'a bağlı yarı özerk statüsü devam ettirilmiştir. Bu statü, 1936 ve 1977 anayasalarında da kesin biçimde teyit edilmiştir.⁵³ 1936 Anayasası'nın hazırlanmasından önce, 1935 yılında Ermeni Komünist Parti Sekreteri Gevork Alikhanyan, Stalin'den Nahçıvan ve Karabağ'ın Ermenistan'a verilmesini talep etmiş, ancak bu istek reddedilmiştir. Benzer talepler 1963 ve 1965 yıllarında da yinelenmiş olmasına rağmen, Yukarı Karabağ'ın statüsünde herhangi bir değişiklik olmamıştır.⁵⁴ Stalin'in 1937 yılında aldığı ve Azerbaycan Türklerinin Azerbaycan'ın iç bölgelerine göç ettirilmesiyle sonuçlanan karar, Ermeni taleplerini karşılamaya yönelik bir girişim olarak değerlendirilebilir.⁵⁵ 1948-1953 yılları arasında Sovyetler Birliği, Yukarı Karabağ meselesinde Ermenilere doğrudan ve dolaylı biçimde destek sağlarken, bu süreçte Ermenilerin çıkarları doğrultusunda politikalar izlemiştir. Aynı dönemde Azerbaycan Türkleri ise ciddi baskılara maruz kalmıştır.⁵⁶ Yukarı Karabağ SSCB'nin dağılışıma kadar Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir bölge statüsünü korumuştur.⁵⁷

2. Yukarı Karabağ'da Sovyet Sonrası Politik ve Askerî Gelişmeler

Yukarı Karabağ, Azerbaycan'ın resmen tanınan topraklarından biri olmasına karşın, Ermenistan uzun yıllar boyunca bu bölge üzerinde hak iddia etmiştir. Bölgedeki sorunların kökeni, Ermenilerin hukuksuz bir şekilde toprak talep ederek ilhaka yönelik çabalarına dayanmaktadır. Çarlık Rusya'sı döneminde başlayan ve ardından Sovyetler Birliği tarafından sürdürülen göç politikaları, bölgede Ermeni nüfusunun artmasına neden olmuş ve demografik denge onların lehine değişmiştir. Ermeniler, kurduğu Karabağ Komitesi ve Karabağ Mücadele Örgütleri⁵⁸ gibi yasa dışı örgütlü yapılar aracılığıyla bölgeyi kendi kontrolüne alma yönündeki girişimleri, uzun yıllardır Azerbaycan Türklerinin egemenlik haklarını zedeleyen yapay bir sorun ortaya çıkarmıştır.⁵⁹ SSCB'nin dağılmasından sonra Ermenistan'ın Yukarı Karabağ'ı bir oldubittiyle topraklarına katma girişimi nedeniyle bölge, sıcak bir çatışma ortamına sürüklenmiştir.⁶⁰ Ermeniler, Karabağ'da başlattıkları savaş sonucunda bölgeyi işgal etmeye başlamıştır.⁶¹ İşgalin ardından zulüm ve baskılarla yerlerinden edilen Azerbaycan Türkleri, büyük bir insani trajediyle yüz yüze kalmıştır. Ermenistan, insanlık dışı yöntemler kullanarak bölgedeki Azerbaycan Türklerinin varlığını sona erdirmeyi ve böylece bölgede hâkimiyet kurmayı hedeflemiştir.⁶² Bu gelişmeler, bölgede yaşayan Ermenilerin endişeye kapılarak bölgeyi kendi kontrol altına alma çabalarını hızlandırmasına neden olmuştur. Ermenilerin Yukarı Karabağ'ı ilhak etme girişimleri, Azerbaycanlılarla aralarındaki gerginliği kısa sürede tırmandırmış ve bu durum, doğrudan sıcak çatışmalara dönüşen bir krizi beraberinde getirmiştir.⁶³

Ermeniler, Yukarı Karabağ'ın Ermenistan toprağı olduğu yönünde iddialarda bulunmuş, bu savlarını Hristiyan kimliklerinden kaynaklı olarak kolayca etkili bir dış kamuoyu desteğiyle güçlendirebilmişlerdir. Bu dış desteği kullanarak, bölgenin ilhakına yönelik politik hamleler ve saldırgan tutumları hayata geçirmişlerdir. Bu tavır, politik bir anlaşmazlığın alevlenmesine zemin hazırlamış; özellikle de SSCB'nin 1980'li yılların başlarından itibaren ortaya çıkan göreceli liberalleşme eğiliminden faydalanarak Yukarı Karabağ'ın kendilerine teslim edilmesini talep etmelerine yol açmıştır.⁶⁴ Bu bağlamda, Ermeni Diasporası, 1983 yılında Lozan'da düzenlediği kongrede Yukarı Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması yönünde sözde bir karar alarak, bunu vekilleri aracılığıyla uluslararası kamuoyuna duyurmuştur. İki yıl sonra Sevr'de gerçekleştirilen 3. Ermeni Kongresi'nde ise daha ileriye gidilmiş ve Azerbaycan'daki tüm Ermenilerin yaşadıkları toprakların Ermenistan'a bağlanması gerektiği karara bağlanmıştır. Ermeni din adamları da bu söylemleri destekleyerek Yukarı Karabağ'ın Ermenistan toprağı olduğu iddiasını tekrarlamıştır. Katolikos'un politik bir söylemle öne çıkması, Yukarı Karabağ meselesini dini bir boyuta taşımayı hedeflemiştir. Ermeni basını da Moskova'nın Yukarı Karabağ'ı Ermenistan'a bıraktığı yönünde asılsız iddialar ve gerçek dışı haberlerle uluslararası kamuoyunu etkilemeye çalışmış ve bundan güç kazanmayı amaçlamıştır. Özellikle SSCB'nin dağılma sürecinin sağladığı uygun ortam, Ermenilerin daha saldırgan bir

⁵³ Gülşen Paşayev, İrada Bağirova, Kamal Makili-Aliyev, Ferhad Mehdiyev, "SSCB'de Yarı-Özerkliğin Hukuki Durumu: Yukarı Karabağ Özerk Bölgesi Örneği", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, S. 14, 2013, s. 80-92.

⁵⁴ Ömer Göksel İşyar, *Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2004, s. 367.

⁵⁵ Nazile Abbaslı, *Yüzyılın Soykırımı Hocalı*, Bilge Karınca, İstanbul 2011, s. 153.

⁵⁶ Paşa, *agm*, s. 194.

⁵⁷ Emin Gürses, "Kafkasya'da Uluslararası Rekabet", *Avrasya Dosyası*, ASAM Yayınları, C. I, S. 7, İlkbahar, 2001, s. 253.

⁵⁸ Fahrettin Çiloğlu, *Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*, Sinatle Yayınları, İstanbul 1998, s. 148; Emin Arifoğlu Şihaliyev, *Türkiye ve Azerbaycan Açısından Ermeni Sorunu*, Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı Başkanlığı, Ankara 2002, s. 150.

⁵⁹ Bilal Dedeyev, "Yukarı Karabağ Sorununun Tarihi Arka Planına Bakış", *Yukarı Karabağ Savaşı: Siyasi, Hukuki, Ekonomik Analiz*, Ed. O. Nuri Aras, Qafqaz Üniversitesi Yayınları, Bakü 2008, s. 21; Çiloğlu, *age.*, s. 148.

⁶⁰ Araz Aslanlı, "Kafkasya'da Güvenlik ve İstikrara En Büyük Tehdit", *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s. 154-156.

⁶¹ Alexandrova-Arbatova, *age.*, s. 305.

⁶² Franz-Lothar Altmann, Johanna Deimel ve Armando García Schmidt, "Democracy and Good Governance in the Black Sea Region", *Southeast European and Black Sea Studies*, C. 10, S. 3, 2010, s. 310.

⁶³ Vladimir Kazimirov, "Looking for a Way Out of the Karabakh Impasse", *Russia in Global Affairs*, C. 2, S. 4, October – December 2004, s. 147.

⁶⁴ M. Turgut Demirtepe, *Yukarı Karabağ Sorunu: Dar Alanda Büyük Oyun*, Avrasya Araştırmaları Merkezi, Ed. M. Turgut Demirtepe, USAK Yayınları, Ankara 2011, s. 5.

yaklaşım sergilemesine olanak tanımıştır.⁶⁵ 1987'den itibaren Yukarı Karabağ'ı ilhak etme planlarını ve taleplerini açık bir şekilde dile getirmeye başlamışlardır. Bazı Ermeni bilim insanları ve tarihçiler, bölgenin en eski dönemlerden beri Ermeni toprağı olduğunu öne sürerken,⁶⁶ bölgede Ermeni nüfusun yoğun olduğu iddiasıyla Yukarı Karabağ'ın Ermenistan'a devredilmesini talep etmişlerdir. Bunun yanında kitlesel eylemler ve gösteriler düzenleyerek toprak taleplerini yeniden gündeme getirmişlerdir. Robert Nazaryan liderliğindeki bir girişimle topladıkları ve Yukarı Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanmasını talep eden 75 bin imzalı dilekçe, Politbüro üyesi Maykıl Serguleviç aracılığıyla Sovyetler Birliği Komünist Parti Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov'a iletilmiştir.⁶⁷

Sovyetler Birliği'nde meydana gelen siyasal ve toplumsal dönüşümlerden yararlanılarak, 1987 yılında Paris'te düzenlenen Ermeni Ulusal Kongresi, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı Yukarı Karabağ Özerk Bölgesi'nin Ermenistan ile birleşmesini öngören önemli bir karar almıştır. Bu kararın ardından, Haziran ve Temmuz 1987'de bölgede yaşayan Ermeniler, Yukarı Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması talebini yaygınlaştırmak amacıyla, propaganda niteliğinde hazırlanan bildirimleri Hankendi sokaklarında dağıtmaya başlamışlardır. Sürecin ivme kazanmasıyla birlikte, Ekim 1987'de Karabağ Komitesi, Erivan'da açık hava mitingleri düzenleyerek bu girişimleri daha organize bir düzeye taşımıştır. Bu komitenin faaliyetlerinde Igor Muradyan ve Levon Ter-Petrosyan gibi isimler süreci yönlendirmişlerdir. Nihayetinde, 16 Kasım 1987'de dönemin Sovyetler Birliği lideri Mihail Gorbaçov'un ekonomi danışmanı Abel Agambekyan, Paris merkezli gazetelere verdiği demeçte, Gorbaçov'un Yukarı Karabağ'ın Ermenistan'a devredilmesi fikrine olumlu yaklaştığını ve bu durumu desteklediğini kamuoyuna açıklamıştır. Söz konusu açıklama hem bölgesel düzeyde hem de uluslararası bağlamda geniş yankılar uyandırmıştır. 1988 yılının Şubat ayında gerçekleşen ve Yukarı Karabağ'ın Ermenistan'a devredilmesine yönelik olarak düzenlenen oylama, Azerbaycanlı milletvekillerinin katılım göstermediği bir ortamda yapılmıştır. Bu durum, sürecin tek taraflı bir şekilde ilerlemesine ve bölgeyle ilgili önemli bir tartışma konusu haline gelmesine neden olmuştur.⁶⁸ Bu olumsuz gelişmeler, Ermenilerin Azerbaycanlılara yönelik saldırılarını kitlesel bir boyuta taşımıştır.⁶⁹ Agambekyan'ın özellikle Yukarı Karabağ Özerk Yönetimi kapsamında gerçekleştirdiği hukuksuz ve yasa dışı faaliyetleri, Yukarı Karabağ üzerindeki Ermeni planlarının bir başka boyutunu ortaya koymaktadır. Özerk yönetim, sözde kurumlara Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bayrağı asarak bölgeyi Ermenistan'a bağlama girişiminde bulunmuştur.⁷⁰ Yukarı Karabağ'daki yasa dışı örgütlü Ermeni gruplar, Sovyetler Birliği'nin kuruluş sürecinde bölgenin "Türkiye'yi memnun etmek için Azerbaycan'a bağlandığını" iddia ederek Azerbaycan'dan ayrılma taleplerini gündeme getirmiştir. Bu girişim Erivan'da memnuniyetle karşılanmış ve destek gösterileriyle teşvik edilmiştir. Bu süreç, sınır bölgesinde zaman zaman meydana gelen çatışmaların zeminini oluşturmuştur.⁷¹ Büyüyen gösteriler şiddet olaylarına evrilmiş, Ermeniler Azerbaycanlılara saldırmaya başlamış ve bu durum 18 Ekim 1987'de Yukarı Karabağ'ın Çardaklı köyünde yaşanan gerilimin Ermeni-Azerbaycan çatışmasına dönüşmesiyle sonuçlanmıştır.⁷² Bölgede hukuksuz uygulamalarla karışıklığın çıkmasında büyük rol oynayan Ermenistan ile Azerbaycan arasında meydana gelen 1. Karabağ Savaşı 1988'den 1994 tarihine kadar devam etmiştir.⁷³

Ermenistan'ın Yukarı Karabağ'ı ilhak etme politikasını açık bir şekilde uygulamaya başlaması, bölgedeki gerilimi artıran somut olaylara sebep olmuştur. Bu olayların büyük bir çoğunluğu Ermenistan tarafından düzenlenmiştir. Kasım 1988'de meydana gelen bir hadise, zaten yüksek olan tansiyonun daha da artmasına zemin hazırlamıştır. Azerbaycanlılar için ulusal gururun ve kahramanlık tarihinin sembol yerlerinden biri olan Tophane ormanlarında hukuksuz ve yasa dışı yöntemlerle yapılan çalışmalar, bilinçli bir provokasyon olarak değerlendirilmiştir. Bu faaliyetlerin, Azerbaycan halkının tepkisini çekmek amacıyla planlı bir şekilde yürütüldüğü açıktır. Tophane ormanlarının Azerbaycanlılar için taşıdığı manevi öneme rağmen, Ermenistan'ın burada SSCB'nin alüminyum fabrikalarından birinin şubasını inşa etmeye başlaması ve inşaat için söz konusu ormanın tahrip edilmesi, Azerbaycanlıların milli onurunu derinden yaralamıştır. Bu durumun arkasında, Ermenilerin SSCB liderlerinin desteğini alarak stratejik hamleler yaptığı görülmektedir. 15-18 Şubat 1988 tarihleri arasında düzenlenen Yukarı Karabağ Bölge Konseyi'nin olağanüstü toplantısında, Yukarı Karabağ'ın Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanması yönünde bir karar alınması, söz konusu politikanın en belirgin tezahürlerinden biri olarak değerlendirilmiştir.⁷⁴ Bu karar, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nden ayrılıp Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne katılmayı amaçlıyordu. Ancak, Sovyetler Birliği Yüksek Sovyet

⁶⁵ Ekici, *agm*, s. 138.

⁶⁶ Nesrin Sarıahmetoğlu, *Karabağ*, IQ Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 67.

⁶⁷ Sarıahmetoğlu, *age*, s. 13; Orhan Türkoğan, "Millet Olma Sürecinde Milli Kimliğin Önemi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 55, Ağustos 1988, s. 4.

⁶⁸ Gerard Delanty, *Avrupa'nın icadı: Fikir, Kimlik, Gerçeklik*, çev. H. İnaç, Adres Yayınları, Ankara 2013, s. 91.

⁶⁹ Taşkiran, *Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi*, s. 122.

⁷⁰ Ebulfez Süleymanlı, *Milletleşme Sürecinde Azerbaycan Türkleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 36.

⁷¹ "Yukarı Karabağ Neden Önemli, Azerbaycan ve Ermenistan Arasındaki Sorun Ne Zaman Ve Nasıl Başladı?" <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54330024>, 28 Eylül 2020 sa. 13:45.

⁷² Sarıahmetoğlu, *Karabağ*, s. 13; Türkoğan, *agm*, s. 4.

⁷³ Bahar Özsoy, "Birinci Dağlık Karabağ Savaşı ve Azerbaycan-Türkiye Siyasi İlişkileri", *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 24, S. 2, Temmuz 2024, s. 769.

⁷⁴ Ekici, *agm*, s. 139.

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

Başkanlığı bu talebi onaylamamıştır.⁷⁵ SSCB Yüksek Sovyet Başkanlığı, 12 Ocak 1989 tarihinde Yukarı Karabağ'ı doğrudan merkeze bağlama yönünde bir karar almıştır.⁷⁶ Mihail Gorbaçov, 14 Mart 1991'de SSCB'nin resmi haber ajansı TASS'a verdiği demeçte, Yukarı Karabağ'ın Azerbaycan'a ait bir bölge olduğunu net bir şekilde belirtmiştir. Buna karşın, Ermenistan Başbakanı Vazgen Manukyan her ne kadar Yukarı Karabağ üzerinde herhangi bir hak iddialarının bulunmadığını dile getirmiş olsa da, bu açıklamanın gerçeği yansıtmadığı ve yanıltıcı bir beyan olarak görülmesi gerektiği şeklinde yorumlanmıştır.⁷⁷

SSCB'nin dağılma sürecine girmesi, bölgede yeni siyasi gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. 1991 yılının Aralık ayında Kazakistan'ın o dönemki başkenti olan Almatı'da bir araya gelen on bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti temsilcisi, Sovyetler Birliği'nin varlığının sona erdiğini ilan etmiştir. Bu açıklama ile 1921 yılında kurulan Sovyetler Birliği, uluslararası hukukta sahip olduğu tüzel kişiliğini kaybetmiş bulunmaktadır.⁷⁸ Bu süreç birliğe bağlı cumhuriyetlerin birer birer bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle sonuçlanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti, 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını kazandıktan sonra, 1991 yılının sonlarında Yukarı Karabağ'ın özerklik statüsünü kaldırdığını duyurmuştur. Bu gelişmeyi takip eden bir ay içinde, 10 Aralık 1991 tarihinde, Yukarı Karabağ Meclisi bir referandum düzenleyerek Azerbaycan'dan ayrılma isteğini beyan etmiştir. Yukarı Karabağ'daki Ermeniler harekete geçmiş ve sözde Artsak Ermeni Halk Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Ancak bu referandum, çatışmaların sonucunda bölgedeki nüfusun sadece yaklaşık yüzde 20'sini oluşturan Azerbaycanlılar tarafından boykot edilmiştir. Yukarı Karabağ Meclisi, 1992 yılının başlarında bağımsızlığını ilan etmişse de bu bağımsızlık ilanı uluslararası toplum tarafından tanınmamış ve yalnızca Ermenistan Cumhuriyeti tarafından kabul edilmiştir.⁷⁹ Azerbaycan, bu sözde cumhuriyeti, Azerbaycan ve SSCB anayasalarına aykırı ve yasa dışı olması gerekçesiyle tanımayı reddetmiştir.⁸⁰ Yukarı Karabağ'daki olaylar nedeniyle, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in arabuluculuğunda bir uzlaşma sağlanmıştır. 23 Eylül 1991'de Rusya'nın güneyindeki Jeleznovodsk kentinde başlayan görüşmeler, Yeltsin ve Nazarbayev'in garantörlüğünde 24 Eylül 1991'de bir anlaşmayla tamamlanmıştır. Bu anlaşmaya göre, Ermenistan Yukarı Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğunu kabul etmiş; buna karşılık bölgedeki Ermenilere bazı yönetsel haklar tanınmıştır. Ancak, kalıcı barış sağlama çabaları sürerken, Ermenilerin ateşkese uymadığı iddialarını incelemek amacıyla bölgeye giden gözlemcileri taşıyan bir helikopterin, Ermeni kontrolündeki bölgeden açılan ateşle düşürülmesi üzerine barış müzakereleri sona ermiştir. Bunun ardından, Azerbaycan Yüksek Sovyeti, Ermenistan'a giden demiryolu hattını kapatma kararı almış ve Yukarı Karabağ Özerk Bölgesi statüsünü kaldırarak buraya bağlı rayonların doğrudan Bakü'ye bağlanmasını sağlamıştır.⁸¹ Bu gelişmeler, Ermenilerin daha da saldırgan bir tutum sergilemesine sebep olmuş ve 25-26 Şubat 1992 tarihlerinde, Sovyetler Birliği'ne bağlı 366. Alay'ın da desteğiyle bölge, Ermeni birlikleri tarafından yoğun bir şekilde kuşatma altına alınmış⁸², tarihe Hocalı Katliamı olarak geçen kan dondurucu olaylar yaşanmıştır.⁸³

Bu süreçte meydana gelen olaylar, bölgedeki siyasi ve askerî dengeleri derinden sarsarak tarihsel ve toplumsal bağlamda kalıcı etkiler bırakmıştır. Bu tür olumsuzlukların yaşandığı dönemde, Azerbaycan'da da önemli siyasi gelişmeler gözlemlenmiştir. Fuzuli'nin işgali ile başlayan ve ardışık biçimde ilerleyen olaylar, Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey ile Karabağ'daki Azerbaycan Birlikleri Komutanı Suret Hüseyinov arasındaki gerginliği daha da tırmandırılmış ve bu anlaşmazlık, Hüseyinov'un liderliğinde bir askeri ayaklanmanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Süregelen savaşın yarattığı kaotik atmosfer ve iç siyasetteki krizler, toprak kayıplarını neredeyse sistematik bir hale dönüştürmüştür. 1993 yılına gelindiğinde, Halk Cephesi hükümeti, kriz ortamını çözmek amacıyla Nahçıvan'da bulunan Haydar Aliyev'i Bakü'ye davet etmiş ve bu girişim, ülkedeki siyasi istikrarsızlığın büyük ölçüde kontrol altına alınmasını mümkün kılmıştır. Bunun sonucunda, aynı yıl Haydar Aliyev Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı görevine seçilmiştir.⁸⁴ Azerbaycan'da iç politikada bunlar yaşanırken, Ermenistan Yukarı Karabağ'ı oldubittiyle işgal etme planını uygulamaya koymuştur. Azerbaycan, Ermenistan'ın Yukarı Karabağ'ı ilhak etme planlarına karşı, bağımsızlığını kazandıktan sonra harekete geçmiş, bölgenin özerklik statüsünü kaldırarak doğrudan merkezi yönetime bağlamış ve egemenliğini hukuki olarak daha belirgin bir şekilde tescil etmiştir. Bununla birlikte, SSCB'nin dağılmasını takiben, bölgeden askerî güçlerini çekmesiyle burada

⁷⁵ Alaeddin Yalçınkaya, *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler*, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006, s. 132; Aslanlı, "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", s. 400.

⁷⁶ Mustafa Aydın, "Dağlık (Dağlık) Karabağ Sorunu", *Türk Dış Politikası*, Edit.: Baskın Oran, C. 2, İletişim Yay., İstanbul 2005, s. 401; Ekici, *agm*, s. 139; İşyar, *age.*, s. 384.

⁷⁷ Nazim Caferov-Araz Aslanlı, "Karabağ Sorununda Ateşkes ve Rusya", *Ermeni Araştırmaları*, S. 53, 2016, s. 243.

⁷⁸ Deniz Akçay, "Yukarı Karabağ Uyuşmazlığında Self-Determinasyon Tezlerinin Göreceliği", *Ermeni Araştırmaları*, S. 65, 2020, s. 102.

⁷⁹ "Dağlık Karabağ Neden Önemli, Azerbaycan Ve Ermenistan Arasındaki Sorun Ne Zaman Ve Nasıl Başladı?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54330024>

⁸⁰ Aslanlı, *agm*, s. 403.

⁸¹ Caferov – Aslanlı, *agm*, s. 243-245.

⁸² Thomas de Waal, *Black Garden, Armenia and Azerbaijan Through Peace and War*, 10th Year Anniversary Edition, Revised and Updated, New York, New York University Press. 2013, s. 170-171.

⁸³ İşyar, *age*, s. 413.

⁸⁴ Bahar Özsoy, Fatma Betül Aydemir, "Baş Küresel Çözumsuzlükten Vatan Muharebesine: Yukarı Karabağ'da Minsk Grubu'nun Rolü Üzerine Bir Değerlendirme", *Stileyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C. 13, S. 33, 2022, s.147. 143-160.

çatışmalar hızla yükselmiştir. Rusya, Yukarı Karabağ meselesinde Ermenistan'ı desteklemiş ve ona askerî yardımda bulunmuştur. Bu destek sayesinde Ermenistan, 1993-1994 yılları arasında yalnızca Yukarı Karabağ'ı değil, orayı Ermenistan'a bağlayan Azerbaycan topraklarını da işgal etmiştir. İşgal edilen bölgeler arasında Yukarı Karabağ'ın Hankendi, Ağdere, Şuşa, Hocalı ve Hocavent şehirlerinin yanı sıra çevresindeki Kelbecer, Laçın, Kubadlı, Zengilan, Cebrail, Fuzuli ve Ağdam rayonları da yer almıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 30 Nisan 1993, 822 sayılı karar; 29 Temmuz 1993, 853 sayılı karar; 14 Ekim 1993, 877 sayılı karar ve 12 Kasım 1993 tarihli, 884 sayılı karardan oluşan bir dizi düzenleme, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne yönelik saldırılar ile bölgesel barış ve istikrara ciddi şekilde zarar verebilecek boyutlara ulaşan Yukarı Karabağ çatışmasıyla ilgili önemli adımlar içermektedir. Konseyin özellikle 1993 yılında kabul ettiği bu dört karar, birbirini tamamlayan bir süreçle şekillenmiştir. Bu kararlar, bir yandan Yukarı Karabağ'daki silahlı çatışmaların sona erdirilmesini ve Azerbaycan'ın uluslararası kabul görmüş toprak bütünlüğü temelinde barışçıl bir çözüme ulaşılmasını hedeflemekte, diğer yandan ise çatışmanın çözümüne yönelik atılacak adımların belirli temel ilkeler etrafında şekillendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle 12 Kasım 1993'te alınan 884 sayılı karar, sadece barışçıl yöntemlerin önemini dile getirmekle kalmamış, aynı zamanda Azerbaycan'ın egemenlik haklarını ve sınır bütünlüğünü tehdit eden Yukarı Karabağ sorunu bağlamında, ülkenin toprak bütünlüğünün yeniden güçlü bir şekilde teyit edildiğini kaydetmiştir. Buna ek olarak, söz konusu kararda sınırların dokunulmazlığını koruma ilkesine de vurgu yapılmış ve bu kapsamda "güç kullanılarak sınırların değiştirilmesinin veya bir ülkenin topraklarının genişletilmesinin kabul edilemez olduğu" açıkça ifade edilmiştir. Böylelikle bu karar, uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olan egemen eşitlik ve sınır bütünlüğü prensibini bir kez daha hatırlatarak tarafları meşru çerçevede pozisyon almaya davet etmiştir. Her ne kadar söz konusu kararlar, doğrudan Yukarı Karabağ uyuşmazlığını sona erdirmeye noktasında somut bir sonuç üretmemiş olsa da gerek Almatı Bildirisi'nde yer alan ilkelere, gerekse Azerbaycan ile Ermenistan'ın Birleşmiş Milletler üyeliği sürecinde varsayılan temel prensiplere herhangi bir sapma olmadığını teyit ederek uluslararası toplumu kararlılık içerisinde birlik olmaya çağırmıştır. Bu yönüyle, alınan kararlar sadece Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne değil, aynı zamanda bölgede uzun vadeli istikrarın tesisi için gerekli zemini hazırlama niyetine de işaret etmiştir.⁸⁵

Bu süreçte, sorunun çözümü amacıyla 1992 yılında Azerbaycan ve Ermenistan, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı'na (AGİK) üye olduktan sonra, AGİK Konseyi, Yukarı Karabağ sorununa çözüm bulmak amacıyla Minsk'te bir konferans düzenlenmesi ve taraflar arasında müzakerelerin başlatılması önerisini gündeme almıştır. Azerbaycan ve Ermenistan, 1992'de AGİK'e katılarak ihtilaflarını uluslararası arenaya taşımıştır. AGİK heyetleri bölgeyi ziyaret etmiş ve Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğunu onaylamıştır. Ancak Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarına yönelik saldırılarını sürdürmesi, bu konferansın gerçekleşmesini engellemiştir.⁸⁶

AGİT Bakanlar Konseyi tarafından 1992 yılında Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması amacıyla Minsk Grubu oluşturulmuştur. Aynı yıl Jiri Dienstbier'in önerisiyle Minsk Süreci başlatılarak barış müzakereleri devreye alınmıştır. Bununla Yukarı Karabağ sorunu, Rusya'nın tek taraflı girişimlerinin ötesine taşınarak uluslararası diplomasi çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin yanı sıra Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Rusya Federasyonu, İtalya, ABD, Fransa, Almanya, İsveç, Çekya ve Slovakya gibi ülkeler de Minsk Grubu'nda yer almıştır.⁸⁷ 1993'e kadar arabuluculuk ve diplomatik çabalar hız kazanmış, 1994 yılında düzenlenen Budapeşte Zirvesi'nde, AGİK uluslararası bir teşkilat statüsü kazanarak Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) adını almıştır.⁸⁸ Aynı zirvede, konferansın uygun koşullarda düzenlenebilmesi için Minsk Grubu kurumsallaşmıştır. Grup, ateşkes sağlama, barış görüşmeleri yürütme ve barışı koruma hedeflerine odaklanmıştır. 1995'te Rusya, ABD ve Fransa eş başkanlık görevini üstlenerek taraflar arasında diyalog başlatmıştır. 1996 Lizbon Zirvesi'nde çözüm için üç ilke önerilmiştir. Azerbaycan ve Ermenistan'ın toprak bütünlüğü, Yukarı Karabağ'a özerklik ve bölge halkının güvenliği. Ancak Ermenistan bu önerileri reddetmiştir. 1997'de AGİT'in sunduğu iki aşamalı "Paket Çözüm" de sonuçsuz kalmıştır.⁸⁹ Aralık 1997'de AGİT, sorun çözümüne yönelik adım-adım bir barış planı sunmuştur. Plan, temas hattındaki kuvvetlerin çekilmesini, tampon bölgeler oluşturulmasını, yerinden edilmiş kişilerin dönüşünü ve bölgeye Barış Gücü yerleştirilmesini öngörüyordu. Ancak Yukarı Karabağ'daki fiili yönetimler güvenlik endişeleri nedeniyle teklifi reddetmiştir. Bu durum, Ermenistan ile Yukarı Karabağ arasında siyasi krize yol açmış ve Şubat 1998'de Ter-Petrosyan istifa etmiş, yerine barış planına karşı çıkan Robert Koçaryan geçmiştir. Kasım 1998'deki "Ortak Devlet" önerisi, Yukarı Karabağ'ın Azerbaycan sınırları içinde kalmasını ancak özerklik temelinde bir yapı oluşturulmasını öneriyordu. Plan, bölgeye bağımsız yasama, yürütme ve yargı organları sunmayı, referandumla anayasa kabul edilmesini ve dış temsilciliklerde yer alabilmeyi içeriyordu. Azerbaycan ordusunun bölgeye girişinin yasaklanacağı da belirtilmişti. Ancak bu plan Azerbaycan tarafından reddedilmiştir.

⁸⁵ Akçay, *agm*, s.104-105.

⁸⁶ Özsoy-Aydemir, *agm*, s. 148-149.

⁸⁷ Aydın, *agm*, s. 401.

⁸⁸ Ersin Embel, "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)", *Güvenlik Yazıları Serisi*, S. 4, Eylül 2019, s. 3-4; Özsoy-Aydemir, *agm*, s. 148-149.

⁸⁹ Özsoy-Aydemir, *agm*, s. 148-149.

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

2000'lerin başında, Azerbaycan ve Ermenistan arasında Rusya, ABD ve Fransa'nın çabalarına rağmen somut bir çözüm bulunamamıştır. Ancak bu dönemde bazı önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Mart 2001'de Paris'te iki ülke liderleri Laçın koridoru karşılığında Azerbaycan ile Nahçıvan arasında Mehri koridorunun açılacağına tartışmışlardır. İlk etapta bu iddiaları reddeden Aliyev, sonrasında kısmi bir anlaşmayı kabul etmiştir, fakat Ermenistan, Nisan ayında Florida'daki görüşmelerde geri adım atmıştır. Takas ve geçit önerileri, özellikle İran sınır güvenliği kaygıları nedeniyle Ermenistan'da tepkiyle karşılanmıştır. Aynı dönemde başlamış Prag süreciyle düzenli toplantılar yapılmış ve 2004'ten itibaren Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları doğrudan görüşerek çerçeve bir anlaşma taslağı hazırlamıştır. Prag sürecinin devamında, Kasım 2007'de Minsk Grubu eş başkanları AGİT Madrid toplantısında taraflara Madrid İlkelerini sunmuştur. Ancak uzlaşma sağlanamayınca 2009'da ilkeler güncellenmiştir. 2009'da açıklanan ana maddeler şunlardı; Yukarı Karabağ çevresindeki bölgelerin Azerbaycan'a iadesi, Yukarı Karabağ'a geçici statü ve güvenlik garantileri verilmesi, Ermenistan ile Yukarı Karabağ arasında bağlantı koridoru sağlanması, Yukarı Karabağ'ın nihai statüsünün halk oylamasıyla belirlenmesi, yerinden edilenlerin eski yerlerine dönme hakkı, Barış gücü ve uluslararası güvenlik garantilerinin uygulanması. Madrid İlkeleri, sorunların aşamalı çözümlüne odaklanmıştır. İlkeler, işgal altındaki toprakların Azerbaycan'a iadesinin ardından Yukarı Karabağ'a geçici bir statü verilmesini önermiştir. Kelbecer'in iadesi konusunda ise stratejik önemi nedeniyle özel bir statü öngörülmüş, 5+1+1 formülüyle bölgenin nihai statüsü sonrası iadesi planlanmıştır. Madrid İlkeleri sonrası Minsk Grubu, yeni bir çözüm önermezken müzakereleri sürdürmeyi tercih etmiştir. Ancak 2008'de BM Genel Kurulu'nun Ermenistan güçlerinin çekilmesini talep eden kararına Minsk Grubu eş başkanlarının aleyhte oy vermesi, AGİT'in mevcut durumu koruma eğiliminde olduğu yorumlarına yol açmış ve bu pasif tutum diplomatik çözüm umudunu zayıflatmıştır.⁹⁰

BM Genel Kurulu, 14 Mart 2008 tarihli 62/243 sayılı kararıyla Yukarı Karabağ sorununa çözüm ilkelerini belirlemiş ve çeşitli talepler sunmuştur. Karar, 1993'teki Güvenlik Konseyi ilkelerini yinelemekle birlikte ek önlemler önererek durumun ciddiyetini vurgulamıştır. Başlıca talepler arasında, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarındaki askerlerini derhal, tamamen ve şartsız geri çekmesi, işgal altındaki bölgelerin hiçbir devletçe tanınmaması ve Minsk Grubu'nun çabalarının uluslararası hukuk normlarına uygun olması yer almıştır. Kararda, Minsk Grubu'nun özyönetime odaklanmasına karşın, BM Genel Kurulu'nun buna değinmemesi dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, Ermenistan askerlerinin çekilmesi ve işgalin tanınmaması yönündeki çağrılar, küresel düzeyde bağlayıcı bir yaklaşım sergilemiştir. Genel Kurul kararı, Yukarı Karabağ ihtilafında özyönetimilkesine dayanak oluşturacak bir koşul bulunmadığını göstermiştir. Bu durum, özyönetimin şartları açısından BM ve Uluslararası Adalet Divanı'nın belirlediği kriterler bağlamında önem taşımaktadır. Ancak Minsk Grubu'nun bu karar hakkında herhangi bir değerlendirme yapmaması dikkat çekici olmuş ve karar, ihtilafın çözüm sürecinde önemli bir referans niteliği kazanmıştır.⁹¹

Minsk Grubu Eş Başkanları'nın 9 Mart 2019 tarihli açıklamasında, ülke bütünlüğü ilkesine değinilmiş ancak bu prensibin nasıl uygulanacağına dair belirsizlikler yer almıştır. Metinden, ilkenin yalnızca kısmen uygulanmasının planlandığı anlaşılmaktadır. Geri verme işlemi, doğrudan Yukarı Karabağ'ı değil, çevresindeki bölgeleri kapsamaktadır. Bu süreç, ülke bütünlüğüne bağlı kalmaktan ziyade, geçici bir sınır düzenlemesi olarak görülmektedir. Açıklamada ayrıca, nihai çözüme dek Yukarı Karabağ için güvenliği sağlayacak ve özyönetim mekanizmalarını içeren bir ara statü önerisi sunulmuştur. Ancak bu öneri, Azerbaycan'a geri verme ya da Güvenlik Konseyi kararlarına uyumdan ziyade, içeriği net olmayan bir özyönetim sistemine de işaret etmemektedir.⁹² 1993-1994 işgallerinin ardından, Rusya'nın tek karar verici olmaması ve sorunun uluslararası zemine taşınması için AGİT bünyesinde kurulan Minsk Grubu yaklaşık otuz yıl boyunca çözümde somut bir ilerleme sağlayamamıştır. Fransa'nın Ermenistan yanlısı tutumu, ABD ve Rusya'nın jeopolitik çıkarlarını öncelemesi süreci etkisiz hale getirmiştir. Azerbaycan, bu dönemde ulusal ve uluslararası alanda sesini yeterince duyuramamıştır, bu da çözüm çabalarını zorlaştırmıştır. Diplomatik girişimlerden sonuç alınamaması, Azerbaycan'ı askerî seçeneği değerlendirmeye yöneltmiştir. 3. Karabağ Savaşı'ndan önceki on yıllık dönemde, taraflar arasında Haziran 2010, Ağustos 2014, Kasım 2014, Aralık 2015 ve Nisan 2016 tarihlerinde çeşitli çatışmalar meydana gelmiştir.⁹³

Uluslararası kuruluşların diplomatik çabaları somut bir sonuç veremezken, Ermenistan Devlet Başkanı Nikol Paşinyan, 5 Ağustos 2019'da Hankendi'de yaptığı "Karabağ, Ermenistan'ın bir parçasıdır" açıklamasıyla gerilimi tırmandıran bir tutum sergilemiştir. Bunun karşısında, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, 3 Ekim 2019'da Valday Uluslararası Tartışma Kulübü'nün yıllık toplantısında yaptığı konuşmada "Karabağ Azerbaycan'dır" ifadesiyle Ermenistan'a doğrudan bir yanıt vererek iki ülke arasındaki siyasi gerilime dikkat çekmiştir.⁹⁴ Paşinyan, Sarkisyan ve Koçaryan yönetimlerinde üzerinde uzlaşma sağlanmış Madrid Prensipleri ile Kazan Anlaşması'na ait

⁹⁰ Özsoy-Aydemir, *agm*, s. 150-152.

⁹¹ Akçay, *agm*, s. 110-111.

⁹² Akçay, *agm*, s. 112.

⁹³ Emine Çeliksoy, "İkinci Karabağ Savaşı'nda Şuşa'nın Rolü ve Türkiye- Azerbaycan İşbirlikleri", *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 4, 2021, 126-133.s128.

⁹⁴ Ahmet Gökbel, Mehdi Aghaddinli, "Karabağ Sorunu İçerisinde Zengezurun Yeri ve Önemi", *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 1, 2023, s. 58-71.

belgeleri imzalamayı reddederek, Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki müzakerelerin tıkanmasına ve savaş riskinin yükselmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca, sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti Devlet Başkanı olarak seçilen Araik Harutyunyan'ın yemin töreninde yaptığı ve "Artsakh Ermenistan'dır. Nokta" ifadelerini içeren konuşması, Azerbaycan ile devam eden barış görüşmelerini daha da çıkmaza sokan kritik unsurlardan biri olmuştur. Bunun yanında, Paşinyan'ın Savunma Bakanı David Tonayan'ın ABD ziyareti sırasında "barış için toprak" politikasını reddedip "savaş ve yeni topraklar" yaklaşımını benimseyeceklerini açıklaması gerginliği daha da artırmıştır. Hem iç politikada hem de Rusya ile ilişkilerinde sıkıntılar yaşayan Paşinyan, Azerbaycan'a karşı başlatılacak bir savaştan zaferle çıkması durumunda siyasi konumunu güçlendirebileceği düşüncesiyle daha sert ve agresif bir tutum takınmaya yönelmiştir.⁹⁵ Bu saldırgan politika çerçevesinde, 27 Eylül 2020 tarihinde Ermenistan Silahlı Kuvvetleri geniş çaplı bir saldırı başlatarak Azerbaycan ordusunu ve sivil yerleşim bölgelerini yoğun topçu ateşiyle hedef almıştır. Bu gelişmeler, bölgedeki gerginliği daha da kritik bir noktaya taşımıştır.⁹⁶

Uluslararası kuruluşların diplomatik girişimlerine ve aldığı kararlara rağmen, Ermenistan'ın bu kararları ihlal etmesi, Yukarı Karabağ'da silahlı çatışmaların yeniden tırmanmasına zemin oluşturmuştur. 2020 yılında başlayan 3. Karabağ Savaşı'nın temel nedenlerinden biri, Ermenistan'ın izlediği saldırgan dış politika olmuştur. Özellikle Ermenistan'ın sivil yerleşim alanlarına gerçekleştirdiği saldırılar ciddi can kayıplarına yol açmıştır. 27 Eylül 2020 tarihinde Cebrail, Tovuz, Terter, Ağdam ve Fuzuli bölgelerine yönelik gerçekleştirilen saldırılar sonucunda çok sayıda sivil hayatını kaybetmiştir.⁹⁷ Ermenistan'ın 27 Eylül 2020 tarihinde gerçekleştirdiği sınır ihlali ve provokasyonlar, Azerbaycan tarihinde önemli bir dönüm noktasını temsil eder. Azerbaycan, 27 yıl süren işgale son vermek ve artan Ermeni saldırılarını durdurmak amacıyla Yukarı Karabağ'a harekât başlatmıştır. Bu süreçte Azerbaycan ordusu, işgal altındaki bölge ve şehirleri birer birer geri almıştır. 4 Ekim'de Cebrail, 17 Ekim'de Fuzuli, 20 Ekim'de Zengilan, 25 Ekim'de Kubadlı ve nihayetinde 8 Kasım'da Şuşa, Ermeni güçlerinin kontrolünden alınmıştır. Çatışmaların son bulması için Rusya Devlet Başkanı'nın girişimiyle bir ateşkes ve askerî operasyonların durdurulmasını içeren bir bildiri imzalanmıştır. Bu bildiri, Azerbaycan ile Ermenistan arasında devam eden savaşı sona erdirirken, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün büyük ölçüde yeniden sağlanmasına olanak tanımıştır. Başbakan Nikol Paşinyan ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından yapılan açıklamada bu ateşkes anlaşması detaylandırılmıştır. *-Yukarı Karabağ çatışmasında ateşkes ve tüm askerî operasyonlar 10 Kasım 2020'de Moskova saatiyle 00.00'da sona erecektir. -Taraflar buldukları pozisyonlarda kalacaktır. Ermenistan, 20 Kasım 2020'ye kadar Kazak, Ağdam ve çevresini Azerbaycan'a devredecektir. -Temas hattı ve Laçın Koridoru boyunca Rusya'ya ait barış gücü konuşlandırılacaktır (1.960 asker, 90 zırhlı taşıyıcı, 380 araç). Ermenistan ordusu bölgeden çekildikçe barış gücü görevine başlayacaktır. Görev süresi 5 yıl olacak, taraflardan biri itiraz etmezse otomatik uzatılacaktır. Ateşkesin uygulanmasını izlemek için bir merkez kurulacaktır. -Ermenistan, 15 Kasım 2020'ye kadar Kelbecer, 1 Aralık 2020'ye kadar Laçın'ı Azerbaycan'a iade edecektir. -Üç yıl içinde Laçın Koridoru üzerinden alternatif bir güzergah planlanacaktır. - Azerbaycan, koridorda sivil ve yük taşımalarının güvenliğini garanti edecektir. -Yerinden edilmiş siviller ve mülteciler BM gözetiminde bölgeye dönecektir. - Savaş esirlerinin, tutukluların ve cenazelerin değişimi yapılacaktır. Ekonomik ve ulaştırma bağlantıları yeniden sağlanacaktır. -Ermenistan; Nahçıvan ile Azerbaycan'ın batısı arasında ulaşımı kolaylaştıracak, güvenliğini Rusya FSB'ye bağlı birimler sağlayacaktır.* Taraflar, bölgede ekonomik ve sosyal bağları güçlendirecek yenilikçi bir ulaşım hattı inşa etmeyi kabul etmiş ve bu anlaşma, hem taraflar arasındaki istikrarı sağlamayı hem de uzun süredir devam eden çatışmaların sona erdirilmesini hedeflemiştir.⁹⁸ Alınan bu karar, özellikle Yukarı Karabağ bölgesindeki gelişmeleri çok daha stratejik bir boyuta taşımıştır. Bu savaşın sonucunda Yukarı Karabağ'ın yedi rayonu, tarihi ve kültürel öneme sahip Şuşa şehri ve çevresinde yer alan köylerle kasabalar Ermenistan işgalinden kurtarılmış, Azerbaycan açısından tarihî bir zafer olarak kayıtlara geçmiştir. 10 Kasım 2020 tarihinde imzalanan ve Üçlü Bildiri olarak adlandırılan bu anlaşma ile birlikte, Yukarı Karabağ'ın uluslararası hukuk nezdinde Azerbaycan toprağı olduğu açıkça ifade edilmiştir. Anlaşma kapsamında, bölgede kalan Ermenistan askerlerinin tamamen çekilmesi ve askerî mühimmatlarının bütünüyle bölgeden çıkarılması şart koşulmuştur. Buna ek olarak, Yukarı Karabağ'ın bazı kesimlerinin geçici bir süreliğine Rus Barış Gücü'nün denetiminde kalması öngörülerek taraflar arasında güven ortamının tesis edilmesi amaçlanmıştır. Bu düzenleme, gelecekte barış sürecinin daha sağlam temellere oturtulmasına yönelik bir adım olarak değerlendirilmiştir.⁹⁹

⁹⁵ Ömer Lütfi Taşcıoğlu, "İkinci Karabağ Savaşı ve Sonuçları", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 25, S. 2, 2023, s. 547.

⁹⁶ Gökbel, Aghaddinli, *agm* s. 58-71.

⁹⁷ Çeliksoy, *agm*, s. 128.

⁹⁸ Gökbel, *agm*, s. 60-61.

⁹⁹ Murteza Hasanoğlu, Asim Memmedov, Bahtiyar Maharramov, "İkinci Karabağ Savaşı Sonrası Azerbaycan - Türkiye ilişkileri", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2020, C. 3, S. 3, 2020, s. 523-526.

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

3. Jeopolitik Çıkarlar: Azerbaycan'ın Yukarı Karabağ'da Antiterör Operasyonu

3.1. Azerbaycan'ın Antiterör Hareketinin Sebepleri:

Kasım 2020'de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in arabuluculuğunda imzalanan Üçlü Bildiriye rağmen, kalıcı bir barış anlaşmasına varılamaması bölgedeki belirsizlikleri derinleştirmiş ve Azerbaycan'ın memnuniyetsizliğini artırmıştır.¹⁰⁰ Azerbaycan, Ermenistan'ın yalnızca Yukarı Karabağ bölgesinde paramiliter bir yapı oluşturmakla kalmadığını, aynı zamanda sahada etkin bir şekilde faaliyet gösteren muharip kuvvetlere de sahip olduğunu iddia etmiştir.¹⁰¹ Bölgedeki askeri pozisyonların personel, zırhlı araçlar ve topçu ekipmanları ile güçlendirilmesi, birliklerin savaş hazırlığı içerisinde olduğu ve istihbarat faaliyetlerinin yoğunlaştırıldığına dair bulgular elde edilmiştir. Ayrıca, temizlenen alanlara yeniden mayın yerleştirildiği tespit edilmiştir. Ermenistan'ın bölgeye döşediği anti-personel mayınlarının, uluslararası insanî hukukun geleneksel normlarını ihlal ettiği ifade edilmiştir.¹⁰² Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, 2020 yılında Ermeni ayrılıkçılardan geri alınan bölgelere yönelik dikkatleri mayın sorunu üzerine çekmiş ve bu mayınların daha önce yerlerinden edilen insanların bölgeye dönüşünü engellediğini, söz konusu mayınların yasa dışı bir yönetim tarafından yerleştirildiğini vurgulayarak, bu durumun ilgili yapının ne hukuki normlara ne de insani değerlere riayet ettiğini açıkça ortaya koyduğunu belirtmiştir. Söz konusu olaylar, bölgedeki istikrarsızlığın ve güvenlik risklerinin sürekliliğini ortaya koymuştur.¹⁰³

2020 savaşında Azerbaycan, Karabağ bölgesindeki topraklarının büyük bir kısmını geri kazanmasına rağmen, bölgede faaliyet gösteren Ermeni ayrılıkçı güçler, özellikle Hankendi ve çevresindeki bazı alanlarda kontrolü elinde tutmaya devam etmiştir. Bu durum, uluslararası anlaşmalar çerçevesinde hukuka aykırı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, Ermenistan'ın Terter'e yönelik saldırılar gerçekleştirmesi ve fosfor bombası gibi uluslararası hukuka göre yasaklanmış silahları kullanması, insancıl hukuk normlarının açık bir ihlali olarak kayda geçmiştir. Buna ek olarak, savaş alanı dışında yer alan sivil yerleşim bölgelerine yönelik yapılan saldırılar da kuvvet kullanma yasağını doğrudan ihlal eden eylemler olarak nitelendirilmiştir.¹⁰⁴ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin dördüncü kararı çerçevesinde¹⁰⁵, uluslararası toplum Karabağ'ın Azerbaycan'ın ayrılmaz ve vazgeçilmez bir parçası olduğunu resmi olarak kabul etmiştir. Söz konusu kararda ayrıca, Ermenistan'a bağlı silahlı unsurların hiçbir ön koşul öne sürülmeden Azerbaycan topraklarından derhal çekilmesi gerektiği açıkça vurgulanmıştır. Bununla birlikte, 10 Kasım 2020 tarihinde Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya arasında imzalanan Üçlü Bildiride yer alan hükümlerin üzerinden üç yıl gibi uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen, bu maddelerin uygulanmasında herhangi bir somut ilerleme kaydedilememiştir. Bu durum, bölgede istikrarın sağlanması ve barış sürecinin ilerlemesi adına ciddi bir engel oluşturmuştur.¹⁰⁶

Ermenistan, barış girişimlerine yönelik izlenim yaratmaya çalışsa da, zamanla işgalini meşrulaştırma ve mevcut statükoyu koruma çabalarını daha açık bir şekilde sergilemiştir. Savaş sırasında Azerbaycan'a karşı yaşadığı yenilgiyi, "sivillere yönelik saldırılarla başarı elde etme" stratejisi üzerinden telafi etmeyi hedeflemiştir. Bu politika, Ermenistan yetkilileri tarafından açıkça ifade edilmiş ve sivillere yönelik saldırılar resmi devlet stratejisi haline getirilmiştir. Örneğin, Ermenistan Savunma Bakanlığı yetkilileri, Azerbaycan şehirlerindeki sivil hedeflere saldırma hakları olduğunu öne sürmüştür. Bu saldırılar, sınır bölgelerindeki nüfusu göçe zorlayarak güvenli bir alan oluşturmayı ve direnişi zayıflatmayı amaçlamıştır. Ancak bu stratejiler başarılı olamamış; aksine, Azerbaycan halkının işgale karşı tepkisini artırmış ve hükümete olan desteği daha da güçlendirmiştir.¹⁰⁷ Ermenistan yönetiminin "denizden denize büyük Ermenistan" hayaline kapılarak bu ideolojiden ve rövanşist yaklaşımlarından bir türlü vazgeçememesi de gerilimi tırmandıran ifadelerdendir.¹⁰⁸ Bu bağlamda Reuters, Azerbaycan'ın 2020 yılında gerçekleşen savaşla hem kendi toprakları üzerinde hem de çevresindeki bazı stratejik

¹⁰⁰Mary Ilyushina, "Fighting flares between Azerbaijan and Armenia in Nagorno-Karabakh", <https://web.archive.org/web/20230919200531/https://www.washingtonpost.com/world/2023/09/19/nagorno-karabakh-azerbaijan-armenia/>, 19 Eylül 2023, sa. 12:53.

¹⁰¹Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev'den Karabağ Ermenileri ve Ermenistan'a işbirliği ve barış mesajı", <https://web.archive.org/web/20231016122758/https://www.voaturkce.com/a/azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-den-karabag-ermenileri-ve-ermenistan-a-isbirligi-ve-baris-mesaji/7276553.html>, 20 Eylül 2023, sa. 12:50; "Azerbaycan'dan Karabağ'da antiterör operasyonu! Hacıyev: Ermeni silahlı güçleri silahsızlandırılmalıdır", <https://www.star.com.tr/dunya/son-dakika-kardes-ulke-azerbaycan-antiteror-operasyonu-baslatildi-haber-1813360/>, 19 Eylül 2023 sa. 12:33.

¹⁰² İsayev, "İkinci Yukarı Karabağ Savaşı...", s.161-162; Yücel Acer, "Karabağ'da Mevcut Durum ve Ermeni Mayınları Sorunu", *Perspektiv*, S. 314, Temmuz 2021, s.3

¹⁰³ İsayev, *agm*, s.162.

¹⁰⁴ Tuğçe İsayev, "İkinci Yukarı Karabağ Savaşı Sonrasında İmzalanan Ateşkes Andlaşmasına Göre Azerbaycanlı Göçmenlerin Yerlerine Dönüşü", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 1, 2023, s. 159.

¹⁰⁵ Ömer Göksel İşyar, *Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu (Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında)*, Alfa Yayınları, İstanbul 2004, s.178.

¹⁰⁶ Ferhat Aznevi, *Hukuksal Boyutuyla Türkiye ve Azerbaycan'ın Ortak "Ermeni Sorunu"-Yukarı Karabağ ve 10 Kasım 2020 Ateşkes Anlaşması*, Türkiye Barolar Birliği, Ankara 2021, s.106-107; "Azerbaycan Yukarı Karabağ'da Operasyon Başlattı", <https://web.archive.org/web/20231016122848/https://www.voaturkce.com/a/azerbaycan-daglik-karabag-terorle-mucadele-operasyonu-baslatildi/7274520.html>, 20 Mart 2024 sa. 12:40.

¹⁰⁷ Esmâ Özdaşlı, "İkinci Karabağ Savaşı'nda Ermenilerin Sivillere Yönelik Saldırılarının Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 7, S. , 2021, s.60

¹⁰⁸ H. Zehra Kavak, 22. *Yıl Dönümünde Hocalı Katliamı*, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul 2014, s.5-6

bölgeler üzerinde kontrolü yeniden sağladığını vurgulamıştır. Ancak, Karabağ'ın bir kısmının, özellikle bölgenin merkezi olan Hankendi de dâhil olmak üzere, hâlâ Ermeni yetkililerin kontrolü altında kalmaya devam ettiği ifade etmiştir. Öte yandan, Rusya'nın arabuluculuğu ile sağlanan ve Rus barış güçlerinin denetiminde yürütülen ateşkes anlaşması, zaman zaman yaşanan karşılıklı bombardımanlara ve tarafların sürekli suçlamalarına rağmen, o günden bu yana kırılğan bir şekilde ayakta kalmayı başarmıştır.¹⁰⁹

Üçlü Bildiri hükümlerine göre, Ermenistan ordusunun bölgeden tamamen çekilmesi zorunlu hale gelmişti. Bu kapsamda, Ermenistan Karabağ'daki bazı birliklerini geri çekmiş olsa da bölgede çok sayıda ağır silah ve mühimmat bırakmıştır.¹¹⁰ Ermeni askerî güçleri, Üçlü Bildirinin üçüncü maddesinde yer alan Karabağ'dan çekilmesi yönünde alınmış olan karara ve belirlenen hükümlere uymamış, bölgeden çekilme yükümlülüğünü yerine getirmemiştir. Bu durum, uluslararası anlaşmalara uygun bir çözüm sürecine zarar verdiği gibi, gerilimi artıran faktörlerden biri haline gelmiştir.¹¹¹ Antlaşmanın üzerinden üç yıl geçmesine rağmen, Yukarı Karabağ'da bulunan yasa dışı Ermeni gruplar, geride bırakılan bu ağır silahları Azerbaycan'a karşı kullanabilmek amacıyla elinde tutmaya devam etmiştir. Azerbaycan ordusu, söz konusu yasa dışı grupların elindeki ağır silah ve mühimmatı insansız hava araçları (İHA) yardımıyla tespit etmiştir. Yukarı Karabağ'daki yasa dışı Ermeni örgütlerin gerçekleştirdiği gayriresmi faaliyetler ve artarak devam eden provokasyonlar, Azerbaycan tarafından yakından takip edilmiştir. Ermenistan'ın bilinçli şekilde bölgeye bıraktığı ağır silahların Azerbaycan mevzilerine yönlendirilmesi, tahkimat çalışmalarının yoğunlaşması ve siper kazılarak mevzilerin güçlendirilmesi girişimleri, Azerbaycan tarafından olası bir askerî operasyonun hazırlığı olarak değerlendirilmiştir. Azerbaycan, 2020 antlaşmasına aykırı bir şekilde Ermenistan'ın Yukarı Karabağ'da yasa dışı askerî varlığına devam ettiğini ve Ermenistan ordusuna ait 100 tank ile zırhlı aracın sözde rejimin kontrolü altında bulunduğunu belirtmiştir.¹¹² Ancak Erivan yönetimi bu iddiaları reddetmiştir.¹¹³

Yukarı Karabağ'da yükselen gerilimin başlıca nedenlerinden biri, bölgeye gönderilen yardım tırlarına dair yaşanan gelişmeler olmuştur. Azerbaycan'ın, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne (ICRC) ait araçlarla Karabağ'a "yardım" adı altında kaçak malzeme taşıdığını tespit etmesi, bölgedeki güvenlik ve düzeni olumsuz etkilemiştir. Bunun yanı sıra, Azerbaycan'ın Karabağ'daki Ermeni nüfusa yönelik gönderdiği insanî yardımlar sözde rejim tarafından reddedilmiş ve bu yardımları taşıyan tırlar, Rus güçlerinin denetimindeki Ağdam-Hankendi güzergâhında bekletilmeye bırakılmıştır.¹¹⁴ Azerbaycan, Karabağ'ın kendi topraklarının bir parçası olduğunu özellikle vurgulamış ve Laçin Koridoru üzerinden gerçekleştirilen yardımları, bunların askerî malzeme taşıdığına dair şüpheler nedeniyle durdurduğunu açıklamıştır. Bununla birlikte, Ağdam hattı üzerinden sağlanacak insanî yardımların ulaştırılmasına izin vereceğini dile getirmiştir. Aynı zamanda Azerbaycan, Karabağ'da yaşayan Ermenilere temel yaşam malzemelerinin temin edilmesine yönelik çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Ancak, Karabağ Ermenileri, gönderilen bu yardım konvoylarını yok etme tehdidinde bulunarak, süreci daha da karmaşık bir hale getirmiştir.¹¹⁵ Buna ek olarak, Ermenistan'ın bölgede gerilimi artıran fiili ve sözlü provokasyonları bir diğer tansiyon kaynağı olarak dikkat çekmiştir. Ermenistan'dan Azerbaycan sınır muhafızlarına ateş açılması, Azerbaycan'ı askerî önlemler almak zorunda bırakan önemli bir faktör haline gelmiştir.¹¹⁶

Sözde yönetimin bölgede keşif çalışmaları yaparak savunma mevzilerini güçlendirmesi ise Azerbaycan'ın haklılığını bir kez daha ortaya koymuştur.¹¹⁷ Daha önce varılan mutabakatlara göre, Zengezur Koridoru'nun her iki tarafında kara yolu ve demir yolu inşaatlarının tamamlanması öngörülmüyordu. Azerbaycan, kendi topraklarındaki projelerin büyük bölümünü başarıyla hayata geçirmiş ancak Ermenistan'ın bu konuda ciddi adımlar atmaması, hâlâ çözüme kavuşmayı bekleyen bir sorun olarak gündemdeki yerini korumuştur. Bu süreçte,

¹⁰⁹ Andrew Osborn, "Azerbaijan Launches Military Action in Karabakh To Disarm Armenians", <https://web.archive.org/web/20230919114910/https://www.reuters.com/world/azerbaijan-says-six-its-citizens-were-killed-by-land-mines-karabakh-2023-09-19/>, Erişim tarihi: 20 Mart 2024 sa. 13:10.

¹¹⁰ Bu durum, bölgedeki güvenlik durumunu tehlikeye atmakta ve siviller için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Ayrıca Ermenistan'ın uluslararası insancıl hukuka aykırı bir şekilde çatışma sonrası sivillerin korunmasını tehlikeye soktuğunu ve savaş suçlarıyla ilgili sorumluluklarının devam ettiğini göstermiştir. Bkz. Özdaşlı, *agm*, s. 60.

¹¹¹ Nesip L. Nesibli, "Rusya'nın Karabağ Siyaseti", *Dünden Bugüne Karabağ Sorunu*, ed. Haydar Çakmak, Yenisey Yayınları, Ankara, 2021, ss.136-141

¹¹² "Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev'den Karabağ Ermenileri ve Ermenistan'a İşbirliği ve Barış Mesajı", <https://web.archive.org/web/20231016122758/https://www.voaturkce.com/a/azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-den-karabag-ermenileri-ve-ermenistan-a-isbirligi-ve-baris-mesaji/7276553.html>, 20 Eylül 2023 sa. 15:10.

¹¹³ "Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev'den Karabağ Ermenileri ve Ermenistan'a İşbirliği ve Barış Mesajı", <https://web.archive.org/web/20231016122758/https://www.voaturkce.com/a/azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-den-karabag-ermenileri-ve-ermenistan-a-isbirligi-ve-baris-mesaji/7276553.html>, 25 Eylül 2023 sa. 16:45.

¹¹⁴ Deveci-Aydın, "Ermenistan'ın Politikaları 30 Yıldır Karabağ'da Tansiyonu Yükseltiyor", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermenistanin-politikaları-30-yildir-karabagda-tansiyonu-yukseltiyor/2996285>, 20.03.2024, sa. 12:30.

¹¹⁵ Murat Aslan, "Karabağ Krizi | Bundan Sonra Ne Olacak?", <https://www.setav.org/5-soru/5-soru-karabag-krizi-bundan-sonra-ne-olacak.24.01.2025>, sa. 12:40.

¹¹⁶ Deveci-Aydın, "Ermenistan'ın Politikaları 30 Yıldır Karabağ'da Tansiyonu Yükseltiyor", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermenistanin-politikaları-30-yildir-karabagda-tansiyonu-yukseltiyor/2996285>, 20.03.2024, sa. 12:30.

¹¹⁷ Humay Aghajanova, "Armenian Armed Forces' 4th Rifle Brigade Suffers Devastating Blow", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 23 Eylül 2023 sa. 09:12

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

özellikle Ermenistan tarafından yapılan açıklamalar, bölgedeki sorunların daha karmaşık bir hale gelmesine neden olmuştur. Uluslararası hukuk ve varılan anlaşmalara göre Yukarı Karabağ'ın Azerbaycan topraklarının ayrılmaz bir parçası olduğu genel kabul görmüş bir gerçek olsa da, Ermeni güçlerinin yasa dışı kontrolü altındaki bazı bölgelerde yaşanan gelişmeler, bölgedeki tansiyonun daha da artmasına yol açmıştır.¹¹⁸

1992'den 2020'ye kadar Ermenistan, stratejisini büyük ölçüde Kolektif Güvenlik Örgütü'nün ve bu bağlamda Rusya'nın sağladığı güvenlik garantilerine dayandırmış, aynı zamanda Batı'nın Ermeniler lehine yürüttüğü sessiz tutumdan faydalanmıştır. Ancak Ermeni siyasetçileri, küresel ve bölgesel değişimleri doğru analiz etme konusunda eksik kalmışlardır. Bir devletin ancak kendi ulusal çıkarları doğrultusunda başka bir devlet adına silahlı çatışmaya girebileceği gerçeğini dikkate almayan Ermenistan, Karabağ'daki geçici statünün kalıcı olduğunu varsaymıştır. Bu anlayış, Ermeni siyasetinin Batıcılık ile Rusya yanlısı politikalar arasında sıkışmasına neden olmuş ve ülkede siyasi istikrarsızlıklar ile sıkça iktidar değişimlerini beraberinde getirmiştir. Ayrıca Ermenistan'ın ekonomik, siyasi ve askerî açıdan zayıf bir durumda olması da önemli bir etken olarak değerlendirilmelidir. Dört komşu ülkenin arasında sıkışmış ve denize çıkışı olmayan bir kara ülkesi olarak Ermenistan, ekonomik kırılma riskini siyasi bölünmüşlikle pekiştirerek askerî açıdan daha da yetersiz hale gelmiştir. Bu çerçevede, Erivan yönetiminin Karabağ konusunda bağımsız bir uzun vadeli strateji ve eylem planı geliştiremediği, aksine sorunu diğer aktörlerin politikalarına bırakmayı tercih ettiği söylenebilir. Ayrıca bu stratejik eksikliklere ek olarak, Rusya'yla ilgili yapılan hatalı politikaların da önemli bir rol oynadığına dikkat çekmek gereklidir. Örneğin, ABD ile gerçekleştirilen askerî tatbikat, Moskova'nın Paşinyan hükümetine yönelik tutumunu olumsuz yönde etkileyerek Rusya'yı Karabağ meselesinde daha tarafsız bir pozisyona çekmiştir. Bunun yanı sıra, Ermenistan'ın Uluslararası Ceza Mahkemesi üyeliği, özellikle Vladimir Putin hakkında çıkarılan tutuklama kararının ardından Moskova'nın tepkisine yol açmış ve eleştirilere neden olmuştur. Moskova nazarında Ermenistan'ın Batı yanlısı ve güvenilmez bir partner olarak görülmesine sebep olmuştur.¹¹⁹ Nitekim, 9 Eylül 2023 tarihinde Azerbaycan'ın sözde rejimin feshedilmesi ve yasa dışı seçimlerin yapılmaması yönündeki çağrılarının göz ardı edilerek sözde cumhurbaşkanlığı seçimlerinin gerçekleştirilmesi, bölgedeki gerginliği daha da tırmandırmıştır.¹²⁰ Bütün bu olumsuzluklara rağmen Azerbaycan, tansiyonu düşürmek adına Ermenistan'a çeşitli çözüm önerileri sunmuştur. Özellikle Karabağ'daki Ermeni nüfusuna yönelik sevkiyatların Ağdam-Hankendi yolu üzerinden yapılmasını teklif etmiş, ancak bu girişimler sonuçsuz kalmıştır.¹²¹ Yukarı Karabağ'da kendilerini fiili bir devlet olarak tanımlayan ve 3. Karabağ Savaşı'nın sonuçlarını kabullenmeyen Karabağ Ermenileri, 2022 yılında Azerbaycan ordusuyla yaşanan gerilimi daha da artırmıştır. Rus Barış Gücü'nün bölgedeki varlığını bir fırsat olarak değerlendiren ve Azerbaycan'ın Karabağ'a müdahale edemeyeceği düşüncesine kapılan bu gruplar, bölgedeki durumu daha karmaşık hale getirmiştir. Bununla birlikte, sözde Yukarı Karabağ Cumhuriyeti adına hareket eden temsilcilerin Samvel Şahramanyan'ı cumhurbaşkanı seçmesi, planlanmış olan barış anlaşmasının temelini ciddi ölçüde zedelemiştir. Ayrıca, Karabağ Ermenilerinin sürdürdüğü silahlanma faaliyetleri de dikkatlerden kaçmamıştır.¹²²

Söz konusu meşru müdahalenin gerçekleştirilmesinde, bölgede meydana gelen olumsuz gelişmeler belirleyici bir etken olarak öne çıkmıştır.¹²³ Bölgede, hem inşaat ve restorasyon projelerinde görev alan sivil bireylerin hem de askerî personelin güvenliğini sağlamak ve nihayetinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin anayasal düzenini yeniden tesis etmek, devlet olmanın temel bir yükümlülüğüdür.¹²⁴ 19 Eylül 2023 tarihinde Azerbaycan Devlet Otomobil Yolları Kurumu'na (Azerotoyol) ait bir araç, Ermenistan silahlı kuvvetlerine mensup keşif ve sabotaj gruplarının Karabağ bölgesinde düzenlediği bir terör eylemi kapsamında daha önce Hocavent ili Ahmedbeyli'ye yerleştirilen bir mayına temas ederek infilak etmiştir. Fuzuli-Şuşa yolunun 58. kilometresinde gerçekleşen bu olay neticesinde iki sivil yaşamını yitirmiştir. Aynı gün içerisinde, söz konusu gruplar tarafından döşenen bir başka mayın, Azerbaycan İçişleri Bakanlığı'na bağlı İç Birlikler personelini taşıyan bir askerî aracın üzerinden geçmesi sonucu patlamıştır. Bu ikinci patlama ise askerler arasında ölümler ve yaralanmalarla

¹¹⁸ Deveci-Aydın, "Ermenistan'ın Politikaları 30 Yıldır Karabağ'da Tansiyonu Yükseltiyor", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermenistanin-politikalari-30-yildir-karabagda-tansiyonu-yukseltiyor/2996285>, 20 Mart 2024, sa. 12:30.

¹¹⁹ Aslan, "Karabağ Krizi | Bundan Sonra Ne Olacak?", <https://www.setav.org/5-soru/5-soru-karabag-krizi-bundan-sonra-ne-olacak>, 24.01.2025, sa. 12:40.

¹²⁰ Hikmet Yalçınkaya, "Karabağ'da 3. Savaş Başlayacak mı?", <https://www.gzt.com/jurnalist/karabagda-3uncu-savas-baslayacak-mi-3770292>, 18 Eylül 2023 sa.16:02. ; Ruslan Rehimov, "İha Görüntüleri, Ermenistan'ın Ağır Silahlarını Karabağ'dan Çekmediğini Kanıtladı", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iha-goruntuleri-ermenistanin-agir-silahlarini-karabagdan-cekmediğini-kanitladi/2996690>, 21 Mart 2024. sa. 13:40.

¹²¹ Deveci-Aydın, "Ermenistan'ın Politikaları 30 Yıldır Karabağ'da Tansiyonu Yükseltiyor", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermenistanin-politikalari-30-yildir-karabagda-tansiyonu-yukseltiyor/2996285>, 20.03.2024, sa. 12:30.

¹²² Aslan, "Karabağ Krizi | Bundan Sonra Ne Olacak?", <https://www.setav.org/5-soru/5-soru-karabag-krizi-bundan-sonra-ne-olacak>, 24.01.2025, sa. 12:40.

¹²³ "Karabağ'da Ermeni Güçlerin Döşediği Mayın Patladı 4 Azerbaycanlı Polis Şehit Oldu", <https://www.gzt.com/jurnalist/karabagda-ermeniguclerin-dosedigi-mayin-patladi-4-azerbaycanli-polis-sehit-oldu-3770319>, 20 Mart 2024 sa. 14:50.

¹²⁴ Asif Mehman, "Population in Azerbaijan's Khankendi Warned by Loudspeakers", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 19 Eylül 2023 sa. 14:46.

sonuçlanmıştır.¹²⁵ Hocaent'e bağlı Tağaverd köyü yakınlarında inşa edilmekte olan yeni tünel yolunda, gerçekleşen bir terör saldırısı sonucu, Kamaz marka bir kamyon, yasa dışı Ermeni silahlı gruplara mensup bir sabotaj ekibi tarafından yerleştirilen mayının infilakıyla tahrip olmuştur. Söz konusu olay, Rus barış güçlerinin geçici konuşulma alanı olarak görev yaptığı Azerbaycan topraklarında meydana gelmiştir.¹²⁶ Olay yerine ulaşan polis aracı, güzergâhta bulunan başka bir mayının patlaması sonucu infilak etmiş ve bu trajik olayda iki polis memuru şehit olmuştur. Azerbaycan Devlet Güvenlik Servisi, bu durumu Ermeni güçleri tarafından gerçekleştirilen bir terör eylemi olarak nitelendirmiş ve kapsamlı bir soruşturma başlatmıştır. Aynı zamanda Karabağ'da Ermeni güçlerinin açtığı ateş sonucunda iki Azerbaycan askerî yaralanmıştır. Yasa dışı Ermeni unsurları provokatif eylemlerine devam ederek, havan toplarının yanı sıra çeşitli kalibrelerdeki silahlarla Azerbaycan ordusunun Karabağ'daki Ağdam yönündeki mevzilerini hedef almıştır. Bu saldırılar sırasında iki Azerbaycan askerî daha yaralanmıştır. Yaşanan olayların ardından Azerbaycan ordusu gerekli karşılığı vermiş ve misillemede bulunmuştur. Gelişmeler, gerçekleşen olayların planlı ve organize birer provokasyon olduğu ve terör amaçlı gerçekleştirildiğini açıkça ortaya koymuştur.¹²⁷

Bu olaylar, Azerbaycan'a yönelik devam eden kasıtlı ve sistemli terör politikalarının somut bir delilini teşkil etmiştir. Gerçekleşen mayın patlamaları, Ermenistan'ın sağladığı haritalara göre önceden mayınlardan arındırıldığı belirtilen ve 2020 öncesindeki eski cephe hatlarıyla bağlantısı bulunmayan kurtarılmış bölgelerde meydana gelmiştir. Patlama yaşanan alan, potansiyel bir mayın riski taşıyan bölgeler arasında yer almadığından, bu bölgede çalışan işçiler günlük rutin faaliyetlerini sürdürmekteydi. Çalışanlar, birkaç gündür bölgede faaliyet göstermiş ve bu süreçte herhangi bir patlama yaşanmamıştı. Ancak güçlü bir kanaat oluşmuştur ki, mayınlar, söz konusu işçilerin çalışmalarına başlamasından yalnızca birkaç saat önce ya Ermeni özel kuvvetleri tarafından ya da Karabağ bölgesinde yasa dışı şekilde bulunan Ermeni unsurlar tarafından bilerek yerleştirilmiştir. Patlama sonucunda sivillerin hayatını kaybetmesi, Ermenistan'ın bu terör odaklı faaliyetlerinde sergilediği insan haklarını ihlal eden tavrı net bir şekilde ortaya koymuştur.¹²⁸ Üçlü Bildiri hükümlerine aykırı bir şekilde askerî kuvvetlerini Azerbaycan topraklarında bulundurmaya devam eden Ermenistan, Azerbaycan'ın iyi niyet çerçevesinde Yukarı Karabağ'daki Ermeni nüfus ile iletişim kurulması amacıyla kullanımına sunduğu Laçın koridorunu, Azerbaycan'ın egemenlik haklarını ihlal edecek biçimde kullanmıştır. Söz konusu yol aracılığıyla sabotaj gruplarının Azerbaycan topraklarına mayın döşediği tespit edilmiştir. Bu mayınlar nedeniyle meydana gelen olaylar sonucunda toplam 337 sivil ya hayatını kaybetmiş ya da yaralanmıştır. Bakü yönetimi, Ermenistan'a bağlı istihbarat ve sabotaj timlerince yerleştirildiği belirlenen kara mayınlarının neden olduğu iki ayrı saldırıda altı vatandaşın yaşamını yitirdiğini açıklamış, bu durumu yasa dışı silahlı Ermeni grupların bir eylemi olarak nitelendirmiştir.¹²⁹ Bu olaylar, Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki devam eden gerilimi derinleştirmiştir. Her ne kadar Ermenistan, bölgede aktif bir operasyonel güç bulundurmadığını öne sürse de Azerbaycanlı yetkililer, bu iddiaları kesin bir dille reddederek ellerinde aksini kanıtlayan somut ve güçlü deliller olduğunu bildirmiştir. Ermeni hükümeti, yaklaşık bir yıldır bölgede bulunan Ermeni askerî unsurlarının tamamen geri çekildiğini savunurken, Azerbaycan tarafı sunulan bilgi ve bulguların bu ifadelerle çeliştiğini öne sürmüştür. Laçın kontrol noktasında gerçekleşen bir görüşme sırasında, genç bir Ermeni'nin Ermenistan askerî personeli olduğunu, Karabağ bölgesinde görev yaptığını ve oradan geri döndüğünü itiraf etmesi, Azerbaycan tarafından bölgedeki Ermeni askerî varlığının net bir kanıtı olarak gösterilmiştir. Ayrıca, diğer bağımsız kaynaklar vasıtasıyla da bölgede Ermeni askerlerinin aktif olarak görev yaptığının dair bulguların elde edildiği belirtilmiştir. Azerbaycanlı yetkililer, Karabağ'da Ermenistan vatandaşlarının bulunduğunu ve bu kişilerin nasıl askerlik hizmetine dahil edilmediği konusunu sorgulamıştır. Bunun ötesinde, bölgede Ermenistan'dan geldiği ve asker oldukları düşünülen genç bireylerin fotoğraflarının tespit edildiği vurgulanmıştır. Bölgedeki gerginliği artıran başka bir unsur, Azerbaycanlı yetkililerin, 2020 yılında iki ülke arasındaki çatışmaların sona ermesini takiben Azerbaycan topraklarında çok sayıda Ermenistan menşeli mayın bulunduğunu ifade etmeleridir. Bu durum, taraflar arasındaki karşılıklı güvensizliğin ve suçlamaların daha da derinleşmesine yol açmıştır.¹³⁰

¹²⁵ Laman Zeynalova, "Russian Peacekeepers in Close Touch with Armenians in Karabakh", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 19 Eylül 2023 sa. 15:11.

¹²⁶ Aghajanova, "Armenian Armed Forces' 4th Rifle Brigade suffers devastating blow", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 19 Eylül 2023, sa. 12:40.

¹²⁷ "Karabağ'da Ermeni Güçlerin Döşediği Mayın Patladı 4 Azerbaycanlı Polis Şehit Oldu", <https://www.gzt.com/jurnalist/karabagda-ermeniguclerin-dosedigi-mayin-patladi-4-azerbaycanli-polis-sehit-oldu-3770319>, 20 Mart 2024 sa. 14:50.

¹²⁸ Juan Landaburu, "Ramzi Teymurov: Nagorno Karabaj 'es Un Asunto Interno de Azerbaiyán, No Tiene Nada Que Ver Con Armenia'", <https://www.lanacion.com.ar/el-mundo/ramzi-teymurov-nagorno-karabaj-es-un-asunto-interno-de-azerbaiyan-no-tiene-nada-que-ver-con-armenia-nid19092023/>, 20 Eylül 2023 sa. 02:03.

¹²⁹ Osborn, "Azerbaijan Launches Military Action in Karabakh to Disarm Armenians", <https://web.archive.org/web/20230919114910/https://www.reuters.com/world/azerbaijan-says-six-its-citizens-were-killed-by-land-mines-karabakh-2023-09-19/>, 19 Eylül 2023 sa. 11:43.; "Azerbaycan Yukarı Karabağ'da Operasyon Başlattı", <https://web.archive.org/web/20231016122848/https://www.voaturkce.com/a/azerbaycan-daglik-karabag-terorle-mucadele-operasyonu-baslatti/7274520.html>, 20 Mart 2024 sa. 12:40.

¹³⁰ Landaburu, "Ramzi Teymurov: Nagorno Karabaj 'es Un Asunto Interno de Azerbaiyán, No Tiene Nada Que Ver Con Armenia'", <https://www.lanacion.com.ar/el-mundo/ramzi-teymurov-nagorno-karabaj-es-un-asunto-interno-de-azerbaiyan-no-tiene-nada-que-ver-con-armenia-nid19092023/>, 20 Eylül 2023 sa. 02:03.

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

Bölgede artan şiddet olaylarının, Karabağ'a hem gıda hem de ilaç sevkiyatının iki ayrı rota üzerinden eş zamanlı gerçekleştirildiği tarihten yalnızca bir gün sonra tırmadığı tespit edilmiştir. Sivil halkın temel ihtiyaçlarına yanıt vermek amacıyla organize edilen bu sevkiyatların, bölgede yükselen gerginlik ve tansiyonu hafifletmesi beklenmekteydi. Ancak, Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan ve bölgedeki tek erişim noktası niteliği taşıyan Laçın Koridoru, Azerbaycan'ın sıkı kontrolü altında bulunmaktaydı. Ermenistan'dan Karabağ'a yönelen silah kaçakçılığı faaliyetlerinin bu koridor üzerinden gerçekleştirildiğinin belirlenmesinin ardından, Azerbaycan güvenlik önlemlerini daha da artırmıştır.¹³¹ Reuters, Karabağ'a ihtiyaç duyulan gıda ve ilaçların iki farklı güzergâhtan ulaştırılmasının ardından bölgede gerilim yaşandığını aktarmıştır. Bu gelişme, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki artan gerginliği hafifletme çabası olarak değerlendirilmiştir. Bakü, Ermenistan'ı Karabağ'a bağlayan tek geçiş noktası olan Laçın Koridoru'nu silah kaçakçılığı yapıldığı gerekçesiyle sıkı kısıtlamalarla kontrol altına almıştı. Ancak, bölgeye yardım ulaştırılmadığı yönündeki haberlerin, Azerbaycan'ın resmi açıklamalarına göre gerçeği yansıtmadığı belirtilmiştir.¹³² Trend'in haberine göre Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne (ICRC) ait dokuz araç, Azerbaycan'daki Laçın kontrol noktasından Hankendi-Gorus istikametinde geçiş yaptığını, araçlarda toplamda 28 kişi bulunduğunu, bunların 5'inin ICRC temsilcisi, 9'unun sürücüsü, 7'sinin hasta, 6'sının refakatçi ve 1'inin ise sağlık çalışanı olduğunu belirtmiştir. Bu durum, bölgede bir ablukanın olmadığını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Öte yandan Azerbaycan, kargo teslimatlarının eş zamanlı olarak hem Ağdam-Hankendi hem de Laçın-Hankendi güzergahları üzerinden yapılmasını teklif etmiştir.¹³³ Azerbaycan Savunma Bakanlığı, Ermenistan Silahlı Kuvvetleri'nin 10 Kasım 2020 tarihinde imzalanan Üçlü Bildiriyi ihlal ederek Karabağ'da yasa dışı bir şekilde bulunmasının, bölgesel barış ve istikrara yönelik ciddi bir tehdit teşkil ettiğini defalarca ifade etmiştir. Bu bağlamda, Üçlü Bildiri hükümlerinin eksiksiz şekilde uygulanması, Karabağ ekonomik bölgesindeki kapsamlı provokasyonların önlenmesi, yasa dışı yönetimin etkisiz hale getirilmesi ve söz konusu güçlerin Azerbaycan topraklarından tamamen çekilmesinin gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, askerî altyapının etkisiz hale getirilmesi amacıyla yerel terörle mücadele operasyonlarının kaçınılmaz bir adım olduğu belirtilmiştir. İşgalden kurtarılan bölgelere dönen sivillerin yanı sıra inşaat ve restorasyon faaliyetlerinde yer alan vatandaşlar ile askerî personelin güvenliğinin temin edilmesi ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin anayasal düzeninin yeniden tesis edilmesi, ülkenin en temel ve meşru hakkı olarak değerlendirilmiştir.¹³⁴

Azerbaycan, insanî bir kriz veya abluka iddialarını temelsiz bulmuştur. Yetkililer, kontrol noktalarını açmalarındaki tek gerekçenin Ermenistan'ın Laçın koridoru üzerinden askerî personel ve malzeme taşımayı sürdürmesi olduğunu ifade etmiştir. Bu durum Azerbaycanlı makamlarca belgelenmiş ve kontrol noktası kurulması kararlarına da temel oluşturmuştur. Azerbaycan, yasa dışı askerî malzeme kaçakçılığını engellemenin ülkenin egemenliği ve güvenliği açısından hayati önem taşıdığını vurgulamıştır. Azerbaycan, Kızıl Haç'ın uzun yıllardır bölgede faaliyet yürüttüğünü ve ABD ile Avrupa Birliği'nin desteğiyle Azerbaycan'dan Karabağ'a iki alternatif yol önerdiğini belirtmiştir. Ancak bu öneriler, bölgedeki ayrılıkçı yetkililer tarafından defalarca reddedilmiştir. Ayrılıkçı yönetimin, Azerbaycan ya da uluslararası toplumun bu yolları kullanmasına izin vermediği ifade edilmiştir. Azerbaycanlı yetkililer, "Eğer ortada insani bir kriz ya da abluka iddiası varsa, taraflardan birinin alternatif bir yoldan yardım almayı reddetmesi nasıl açıklanabilir?" sorusunu gündeme getirmiştir. Yetkililer, bu durumu siyasî amaçlarla yapılan bir manipülasyon olarak değerlendirmiş ve asıl hedefin uluslararası toplumda Azerbaycan'ın Karabağ'da etnik temizlik hazırlığında olduğu yönünde bir algı yaratmak olduğunu vurgulamıştır. Azerbaycan'a göre, bu girişim ikinci bir soykırım anlatısıyla tanımlanmaya çalışılmış ve yanlış bilgilerin yayılması yoluyla söz konusu algının pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu söylemlerle hem uluslararası destek kazanmak hem de bölgedeki ayrılıkçı rejimin Karabağ'daki varlığını sürdürebileceği bir ortam oluşturulmak istendiği öne sürülmüştür.¹³⁵ Azerbaycan Devlet Haber Ajansı (AZERTAC), Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki şartlı sınırdaki Ermenistan'ın birçok provokasyonu gündeme taşımıştır.¹³⁶ Aynı zamanda yasa dışı Ermeni silahlı gruplarının Azerbaycan ordusu ve güvenlik güçlerine yönelik saldırılarını sürdürdüğü belirtilmiştir. Buna rağmen, Azerbaycan'ın defalarca dile getirdiği meşru kaygılarının giderilmesine yönelik herhangi bir somut adım atılmamıştır. Azerbaycan, kendi egemen topraklarında gerekli gördüğü önlemleri almak zorunda kaldığını ifade

¹³¹ Reşad Mehmodov, "GÖRÜŞ - Azerbaycan'ın Zafer Günü", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-azerbaycanin-zafer-gunu/3047205>, 20 Eylül 2023 sa. 13:35.

¹³² "Azerbaijan Says Six Its Citizens Were Killed by Land Mines Karabakh", <https://web.archive.org/web/20230919114910/https://www.reuters.com/world/azerbaijan-says-six-its-citizens-were-killed-by-land-mines-karabakh-2023-09-19/>, 19 Eylül 2023 sa. 18:12.

¹³³ İngilab Mammadov, "Passage of ICRC Vehicles Through Azerbaijan's Lachin Border Checkpoint STOPPED" "ICRC vehicles cross Azerbaijan's Lachin border checkpoint Stopped", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799199.html>, 11 Temmuz 2023 sa. 09:13.

¹³⁴ Laman Zeynalova, "Russian peacekeepers in close touch with Armenians in Karabakh", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 19 Eylül 2023 sa. 15:11. ; Asif Mehman, "Azerbaijan takes measures to disarm and secure the withdrawal of formations of Armenia's armed forces", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799239.html>, 30 Eylül 2023 sa. 13:35.

¹³⁵ Landaburu, "Ramzi Teymurov: Nagorno Karabaj 'es un Asunto Interno de Azerbaiyán, No Tiene Nada Que Ver Con Armenia'", <https://www.lanacion.com.ar/el-mundo/ramzi-teymurov-nagorno-karabaj-es-un-asunto-interno-de-azerbaiyan-no-tiene-nada-que-ver-con-armenia-nid19092023/>, 20 Eylül 2023 sa. 02:03.

¹³⁶ Ruslan Rehimov, "Ermenistan'ın Azerbaycan'a Yönelik Provokasyonları Son İki Ayda Arttı", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermenistanin-azerbaycana-yonelik-provokasyonlari-son-iki-ayda-artti/2994098>, 18 Eylül 2023 sa. 18:25.

etmiştir.¹³⁷ Ermeni ayrılıkçı grupların kalibreli silahlar ve havanlarla Ağdam'ı hedef alması ise bu unsurların gerçek niyetlerini gözler önüne sermiştir. Bu durum, Azerbaycan'ın antiterör operasyonundaki haklılığını bir kez daha ortaya koyması açısından önem taşımıştır.¹³⁸

Öncelikle, yaklaşık 10.000 kişiden oluştuğu tahmin edilen Ermeni silahlı milis güçlerinin silahsızlandırılması ve bu unsurların bölgeden tamamen çekilmesi gerekliliği ön plana çıkmıştır. Bu gereklilik, 2020 yılında imzalanan Üçlü Bildirinin 4. maddesinde açıkça belirtilmiş olup¹³⁹, Azerbaycan'ın anlaşmaya ilişkin yükümlülüklerini yerine getirme amacıyla gerçekleştirdiği antiterör operasyonuna hukukî bir dayanak sağlamıştır. Söz konusu madde, Ermenistan silahlı kuvvetlerinin bölgeden çekilmesiyle eşzamanlı olarak Rusya Federasyonu'na bağlı barış gücünün bölgede konuşlanmasını öngörmüştür. Rusya Federasyonu barış gücünün görev süresi başlangıçta beş yıl olarak belirlenmiş olup, taraflardan herhangi birinin mevcut sürenin sona ermesinden altı ay önce yazılı bildirimde bulunmaması halinde bu süre, beşer yıllık dönemler halinde otomatik olarak uzatılacaktır.¹⁴⁰ Bu anlaşmanın bir diğer kritik unsuru, Karabağ'daki ayrılıkçı rejimin tasfiye edilerek bölgenin Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası çerçevesinde hukukî ve siyasî entegrasyonunun sağlanmasını hedeflemesiydi. Bahsi geçen entegrasyon süreci, yalnızca Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün tesis edilmesi açısından değil, aynı zamanda bölgede uzun vadeli istikrar ve düzenin teminat altına alınması bakımından da stratejik bir öneme sahipti. Özellikle ayrılıkçı rejimin ortadan kaldırılması ve bu alanların Anayasal düzene entegrasyonu, hem bölgede barışın sağlanması hem de Azerbaycan'ın egemenlik haklarının tam anlamıyla hayata geçirilmesi yönünde önemli bir adımdı.¹⁴¹ Bölgesel ve diplomatik uyumsuzluğun derinleşmesine yol açan bu durum, önemli bir etken olarak değerlendirilmiş ve çeşitli terör faaliyetlerinin ortaya çıkışına neden olmuştur. Azerbaycan topraklarında yasa dışı oluşumlar tarafından gerçekleştirilen hukuka aykırı eylemler, kamu düzeninin tehlikeye atılması ve ülkenin egemenlik haklarının ihlaliyle birlikte toprak bütünlüğünün göz ardı edilmesi, bir antiterör operasyonunun kaçınılmaz bir çözüm yolu olarak benimsenmesini gerekli kılmıştır.

3.2. Azerbaycan'ın Antiterör Operasyonu ve Kapsamı

Azerbaycan'ın egemenlik haklarını yok sayan müdahalelere, yasa dışı yapılanmalara ve hukukî ihlallere karşı iç hukuk düzenlemeleri temelinde asayışı sağlama ve güvenli bir ortam oluşturma hakkı meşru bir gerekliliktir. Bu durumun sağlanabilmesi için, 2020 antlaşmasıyla kabul edilen Üçlü Bildiri hükümlerinin uygulanması büyük önem taşımıştır. Bu çerçevede, yerlerinden edilmiş kişilerin, yani Yukarı Karabağ'ın asıl sahiplerinin işgalden kurtarılan bölgelere geri dönmeleri ve kendilerinin güvenliğinin temin edilmesi kritik bir öncelik olarak öne çıkmıştır. Aynı zamanda, illegal rejimin provokatif eylemlerine son verilmesi ve Ermenistan'ın reddetmesine rağmen elde edilen somut kanıtlarla varlığı tespit edilen Ermeni silahlı kuvvetlerinin silahsızlandırılarak bölgeden çıkartılması önemli bir mesele olarak değerlendirilmiştir. Bölgede inşa edilen yasa dışı askerî altyapının ve teçhizatların etkisiz hale getirilmesi de kaçınılmaz bir gereklilik olmuştur. Tüm bunlar, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin anayasal düzeninin ve idarî yapısının tesis edilmesiyle gerçekleştirilebilirdi.¹⁴²

Azerbaycan, Yukarı Karabağ'da konuşlanan illegal yapı ve faaliyetlerini ortadan kaldırmak için antiterör operasyonu başlatmıştır. 19 Eylül 2023 tarihinde başlatılan ve 23 saat 48 dakika sürmüş olan operasyon, Yukarı Karabağ'daki illegal yapının teslim olmayı kabul etmesiyle sonlandırılmıştır. Bu operasyon için Azerbaycan ordusu, yalnızca bölücü rejimin yasa dışı silahlı oluşumlarına ait askerî hedefleri etkisiz hale getirmiştir.¹⁴³ Azerbaycan'ın terörle mücadele önlemleri, Karabağ bölgesindeki ayrılıkçı rejime bağlı yasa dışı Ermeni silahlı gruplarının elektronik harp (EW) istasyonu olan "Mortira"nın imhasıyla sonuçlanmıştır.¹⁴⁴ Azerbaycan, Hocalı ve Kırmızı Pazar bölgelerindeki Ermeni silahlı güçlerine ait savaş mevzilerini, uzun süreli atış noktalarını, zırhlı araçları ve askerî tesisleri etkisiz hale getirmiştir.¹⁴⁵ Gerçekleştirilen operasyon sırasında 226 hava savunma

¹³⁷ Can Efesoğlu, "Dışişleri Bakanlığı: Azerbaycan, Kendi Egemen Toprakları Üzerinde Gerekli Gördüğü Tedbirleri Aldı", <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/disisleri-bakanligi-azerbaycan-kendi-egemen-topraklari-uzerinde-gerekli-gordugu-tedbirleri-aldi/2995890>, 20 Eylül 2023 sa. 15:35.

¹³⁸ Aslan Mammadli, "Shelling-Injured Digger Driver in Azerbaijan's Aghdam By Separatists, Details Incident", <https://en.trend.az/azerbaijan/society/3800192.html>, 20 Eylül 2023 sa. 15:30.

¹³⁹ Moskova'nın arabuluculuğunda, 10 Kasım 2020 tarihinde 9 maddelik bir anlaşma imzalanmıştır. Rusya Federasyonu Barış Gücü, Ermenistan Silahlı Kuvvetleri'nin bölgeden çekilmesine paralel olarak bölgeye yerleştirilecektir. vizyoner 153.

¹⁴⁰ Ferhat Aznevi, *Hukuksal Boyutuyla Türkiye Ve Azerbaycan'ın Ortak "Ermeni Sorunu" Yukarı Karabağ ve 10 Kasım 2020 Ateşkes Antlaşması*, Türkiye Barolar Birliği, Ankara 2021, s. 107.

¹⁴¹ Landaburu, "Ramzi Teymurov: Nagorno Karabaj 'es un Asunto Interno de Azerbaiyán, No Tiene Nada Que Ver Con Armenia'", <https://www.lanacion.com.ar/el-mundo/ramzi-teymurov-nagorno-karabaj-es-un-asunto-interno-de-azerbaiyan-no-tiene-nada-que-ver-con-armenia-nid19092023/>, 20 Eylül 2023 sa. 02:03.

¹⁴² "Azerbaycan Tarafından Karabağ'da Başlatılan Askerî Operasyon Hk.", https://ww.mfa.gov.tr/no_-229_-azerbaycan-tarafindan-karabagda-baslatilan-askeri-operasyon-hk.tr.mfa, 20 Eylül 2023 sa. 18:30.

¹⁴³ Humay Aghajanova, "Armenian Armed Forces' 4th Rifle Brigade suffers devastating blow", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 23 Eylül 2023 sa. 09:12.

¹⁴⁴ "Azerbaijani Foreign Ministry addresses Armenian civilians", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 23 Eylül 2023 sa. 12:23.

¹⁴⁵ İngilab Mammadov, "Azerbaijan destroys 'Mortira' Electronic Warfare Station of Armenian Separatists", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 25 Eylül 2023 sa. 14:50.

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

sistemi, 60 top sistemi ve 22 zırhlı araç ele geçirilmiş ya da imha edilmiştir. Bu da müdahalenin ne kadar gerekli ve zorunlu olduğunu açıkça göstermiştir. Ermeni yasa dışı grupların Azerbaycan ordusunun Ağdam bölgesindeki mevzilerine yönelik topçu ateşine karşılık olarak,¹⁴⁶ Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri, Ermeni oluşumlarına ait Tor uçaksavar füze sistemi, Kerkicahan-Halefli yolunda bulunan bir karakol da yok edilmiştir. Ağdere'de ise ayrılıkçı Ermeni gruplara ait bir başka elektronik harp istasyonu ve ilgili savunma mevzileri imha edilmiştir. Bu süreçte uzun vadeli atış noktaları, askerî teçhizat ve altyapılar devre dışı bırakılmıştır.¹⁴⁷ Azerbaycan Savunma Bakanlığı Sözcüsü Albay Anar Eyvazov, Azerbaycan ordusu tarafından yürütülen harekât kapsamında 90'dan fazla muharebe noktasının kontrol altına alındığını bildirmiştir. Operasyon süresince, Ermeni silahlı kuvvetlerine ait yedi adet savaş aracı, bir tank, dört havan topu ve iki piyade savaş aracının ele geçirildiğini belirtmiştir. Azerbaycan ordusu, envanterinde bulunan silahları kullanarak yalnızca bölücü rejime ait yasa dışı silahlı unsurlara yönelik askerî hedeflerin tamamını etkisiz hale getirmiştir.¹⁴⁸ Bölgedeki yasa dışı yapılaşma, sabotaj teşebbüsleri, insansız hava araçları (İHA) ve quadcopter kullanımının yanı sıra, siper kazılarak savunma pozisyonlarının güçlendirilmesi gibi birtakım olumsuz girişimler düzenlenen operasyonlarla yok edilmiştir.¹⁴⁹ Ermenistan silahlı kuvvetlerine ait muharebe unsurları ve askerî tesislerdeki stratejik pozisyonlar hedef alınarak vurulmuştur. Konuyla ilgili olarak, Azerbaycan Savunma Bakanlığı tarafından Rusya Federasyonu Barış Koruma Birlik Komutanlığı ile Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi Komutanlığı'na yürütülen faaliyetler hakkında bilgi de aktarılmıştır.¹⁵⁰

Azerbaycan, Karabağ bölgesinde yürütülen terörle mücadele faaliyetleri sırasında ise sivil nüfus ve sivil altyapı tesislerinin hiçbir şekilde hedef alınmadığını vurgulamıştır. Harekâtın temel hedefleri arasında sivillerin korunması, özgür, adil ve barışçıl seçimlerin desteklenmesi, kapsayıcı ve hesap verebilir bir yönetim anlayışının teşvik edilmesi yer almıştır. Ayrıca, insanî yardım faaliyetlerine olanak sağlayacak koşulların oluşturulması, olası bir iç savaşı önleme çabalarının sürdürülmesi, kalıcı bir barışın inşası ile insan hakları ihlallerinin izlenmesi ve soruşturulması başlıca amaçlar olarak sıralanmıştır.¹⁵¹ Azerbaycan yönetimi, bölgedeki dinî, sosyal, eğitim ve diğer altyapı tesislerinin korunacağını vurgulamış ve bu yerlerin güvenli alanlar olarak bilindiğini kamuoyuna duyurmuştur. Yukarı Karabağ halkını bu tesislere yönlendirmek için bilinçlendirme çalışmaları yapılmış, mobil SMS servisi aracılığıyla mesajlar gönderilmiş ve bilgilendirici broşürler dağıtılmıştır. Operasyonların başlamasıyla birlikte bölgeden göç eden Ermeni sivillerin olduğu da gözlenmiştir. Karabağ Ombudsmanı Gegham Stepanyan, 16 farklı köyden 7 bini aşkın kişinin tahliye edildiğini iddia etmiştir.¹⁵² Sivil halkın zarar görmemesi için Laçın yolu üzerinden güvenli geçişler sağlanmış, bununla birlikte insanî koridorlar ve kabul noktaları oluşturulmuştur.¹⁵³

Azerbaycan yetkilileri, hukuka aykırı oluşumlar ve faaliyetlere karşı başlatılan antiterör operasyonlarının kapsamını uluslararası hukuk ilkelerine uygun biçimde yürüttüklerini dünya kamuoyuyla paylaşmıştır. Operasyon sürecinin insanî değerlere riayet edilerek gerçekleştirildiği ise bağımsız uluslararası gözlemcilerin yayınladığı raporlar ve haberler aracılığıyla takip edilebilmiştir. Söz konusu askerî müdahale, Yukarı Karabağ bölgesinde Azerbaycan'ın iç hukuk düzenini ihlal eden ve egemenlik haklarını çiğneyen terör unsurlarıyla sınırlı tutulmuş olup, daha geniş bir coğrafi alan olan Kafkasya'nın genel istikrarını etkileyebilecek bir duruma yol açmamıştır. Bu durum, operasyonun son derece özenli ve stratejik bir planlamayla uygulanmış olduğunun önemli bir göstergesidir. Bölgedeki barış ve istikrar ise ancak Ermeni silahlı unsurlarının Yukarı Karabağ'dan çekilmesi ve bölgede fiili hukuksuzluğa dayalı rejimin sona erdirilmesiyle mümkün hale gelebilirdi.¹⁵⁴ Karabağ bölgesinde yürütülen yasa dışı oluşumlara karşı yürütülen terörle mücadele operasyonunun yalnızca terör unsurlarını hedef aldığı belirtilmiş, sivil nüfus ve altyapıya yönelik herhangi bir tehdit oluşturmadığı vurgulanmıştır. Operasyonun tamamen terörle mücadele odaklı olduğu ifade edilirken, süreç boyunca sivillerin güvenliğinin ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasına azami özen gösterildiği kaydedilmiştir.¹⁵⁵

¹⁴⁶ Acer, "Karabağ'da Mevcut Durum...", s.1

¹⁴⁷ Human Aghajanova, "Azerbaijan Destroys Armenian Post and KarkilahaKhalfali Road", <https://en.trend.az/Azerbaijan/Politics/3799355.html>, 24 Eylül 2023 sa. 12:45.

¹⁴⁸ "Afrika'da Bölgesel Çatışmalar ve Çatışma Çözümü", *Bölgesel Çatışmalar ve Çatışma Sonrası Düzen Arayışı*, haz. Şule Toktaş, Orhan Çiğçi, Emre Öztürk, Oğuzhan Akgün, Doğukan Tuncal, Batuhan Çağrı Özmen ve Sevgi Emik, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2024, s.85.

¹⁴⁹ Ruslan Rehimov, "Ermenistan'ın Azerbaycan'a Yönelik Provokasyonları Son İki Ayda Arttı", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermenistanin-azerbaycana-yonelik-provokasyonlari-son-iki-ayda-artti/2994098>, 18 Eylül 2023 sa. 18:25.

¹⁵⁰ Laman Zeynalova, "Russian Peacekeepers in Close Touch With Armenians in Karabakh", <https://en.trend.az/Azerbaijan/politics/3799355.html>, 23 Eylül 2023 sa. 12:24.

¹⁵¹ "Afrika'da Bölgesel Çatışmalar ve Çatışma Çözümü", s.85.

¹⁵² Pietromarchi - Marsi, "Azerbaijan-Armenia Tensions Updates: Azeri Attack in Nagorno-Karabakh", <https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/9/19/nagorno-karabakh-live-azerbaijan-launches-new-anti-terror-operation>, 5 Nisan 2024 sa. 14:20.

¹⁵³ Özdaşlı, "İkinci Karabağ Savaşı'nda...", s. 60.

¹⁵⁴ Humay Aghajanova, "Following Anti-Terrorist Activities Start in Karabakh", Azerbaijani MFA makes statement, following anti-terrorist activities start in Karabakh <https://en.trend.az/Azerbaijan/politics/3799355.html>, 19 Eylül 2023 sa. 14:31.

¹⁵⁵ "Orta Doğu'da ve Kafkasya'da Bölgesel Çatışmalar ve Çatışma Çözümü", *Bölgesel Çatışmalar ve Çatışma Sonrası Düzen Arayışı*, haz. Şule Toktaş, Orhan Çiğçi, Emre Öztürk, Oğuzhan Akgün, Doğukan Tuncal, Batuhan Çağrı Özmen, Sevgi Emik, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2024, s.70.

Reuters, Azerbaycan'ın başlattığı antiterör harekâtını, Yukarı Karabağ bölgesinde anayasal düzeni yeniden sağlamak ve yasa dışı Ermeni askerî unsurları ortadan kaldırmak amacıyla gerçekleştirilen bir “terörle mücadele operasyonu” olarak duyurmuştur. Haberde bu adım, bölgede yeni bir çatışmanın habercisi olabilecek bir gelişme şeklinde de değerlendirilmiştir. Ajans, Azerbaycan Savunma Bakanlığı'nın açıklamasına da yer vererek harekâtın, Ermenistan'a bağlı silahlı grupların silahsızlandırılmasını, Azerbaycan topraklarından çekilmesini ve bu grupların askerî altyapılarının etkisiz hale getirilmesini amaçladığını belirtmiştir. Ayrıca, sivillere zarar verilmediğini ve yalnızca meşru askerî hedeflere yönelik yapıldığını vurgulamıştır. Reuters'in haberinde, uluslararası düzeyde Yukarı Karabağ'ın Azerbaycan'ın bir parçası olarak tanındığı ifade edilirken, bölgedeki yoğun etnik Ermeni nüfus ve 1990'ların başındaki savaş sonrası Yukarı Karabağ'ın Bakü'nün kontrolünden çıktığına da dikkat çekilmiştir.¹⁵⁶

Azerbaycan, gerçekleştirdiği harekâtı insanî ilkeleri gözeterek yürüttüğünü açıklamış ve sivillerin oluşturulan insanî koridorlar aracılığıyla bölgeden ayrılmakta serbest olduklarını duyurmuştur. Ermenistan, Azerbaycan'ı, Ermeni nüfusun yoğun yaşadığı ayrılıkçı statüye sahip Yukarı Karabağ'a yönelik geniş çaplı askerî operasyonlar yürütmekle suçlamıştır. Azerbaycan'a yönelik politikalarını büyük ölçüde nefret söylemi üzerine inşa etmiş olan Erivan yönetimi, Bakü'nün bu operasyonlar vasıtasıyla bölgede “etnik temizlik” politikası uygulamayı hedeflediğini öne sürerek uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmıştır. Ayrıca, Rusya'nın bu harekâta müdahalede bulunmamasını eleştirmiş ve bu durumu Rusya'nın Ukrayna dış politikasıyla ilişkilendirmiştir.¹⁵⁷ Ermenistan, Moskova'yı Ukrayna'daki savaşa odaklandığı için dikkatinin dağılmasını eleştirerek, güvenliğini garanti edemeyecek bir durumda olmakla itham etmiştir.¹⁵⁸ Ermenistan Dışişleri Bakanlığı, Moskova'nın Erivan ve Bakü arasında arabuluculuk yaptığı ateşkes anlaşmasına atıfta bulunarak, Yukarı Karabağ'da konuşlanan Rus Barışı Koruma Birliklerinin, Azerbaycan'ın antiterör harekâtını durdurmak adına net ve somut adımlar atması gerektiğini belirterek,¹⁵⁹ uluslararası toplumu hızla harekete geçmeye ve bu duruma müdahale etmeye çağırıştır.¹⁶⁰ Ermenistan Dışişleri Bakanlığı Bakü'nün yerel halka yönelik geniş çaplı saldırganlık eylemlerinin vakit kaybedilmeden durdurulması gerektiğinin altını çizmiş ve barış güçlerinin barışı sağlama konusunda aktif bir rol üstlenmesini beklediklerini vurgulamıştır.¹⁶¹ Öte yandan, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan, Rusya'nın bölgeden fiilen çekildiğini de ileri sürmüştür.¹⁶² Bu arada Ermenistan'ın başkenti Erivan'da, Başbakan Nikol Paşinyan'ın kriz yönetimine yönelik tepkiler giderek artmıştır. Öfkeli protestocular sokaklarda polisle çatışırken Başbakan'ın istifasını talep etmişlerdir. Artan toplumsal huzursuzluk bağlamında, Ermenistan Güvenlik Konseyi ciddi uyarılarda bulunmuş ve gerginliklerin daha da yayılma riski konusunda endişelerini dile getirmiştir. Konsey, anayasal düzenin korunması için “etkili önlemler” almayı taahhüt ettiklerini belirtmiştir. Erivan'da Azerbaycan'ın Yukarı Karabağ'daki askerî operasyonlarını protesto etmek amacıyla bir grup gösterici hükümet binalarının önünde toplanmıştır. Bu esnada çevik kuvvet polisleri güvenliği sağlamak için tedbirlerini artırmıştır. Güvenlik Konseyi yaptığı açıklamada ülkede ciddi bir kitlesel huzursuzluk riski bulunduğunu vurgulamış ve mevcut durumun ciddiyeti karşısında gerekli adımların atılacağını iletmıştır.¹⁶³ Ermenistan vatandaşları, Azerbaycan'ın Yukarı Karabağ'da yürüttüğü askerî operasyonların durdurulması talebiyle Moskova'ya çağrıda bulunmuşlar ve bu kapsamda Erivan'daki Rusya Büyükelçiliği önünde toplanarak protesto gösterisi düzenlemişlerdir. Bu gösteriler sırasında bazı protestocularla güvenlik güçleri arasında arbede yaşanmıştır.¹⁶⁴ Eyleme katılanlar arasında yalnızca iktidar temsilcileri değil, aynı zamanda Yaşlılar Konseyi'ne aday olan isimlerin de yer aldığı belirtilmiştir. Bu durum, etkinliğin farklı kesimlerden katılımcılarla çeşitlendiğini ve toplumun çeşitli kademelerinden destek aldığını göstermektedir.¹⁶⁵ Görüntülerde, bazı protestocuların polis

¹⁵⁶Osborn, “Azerbaijan launches military action in Karabakh to disarm Armenians”, <https://web.archive.org/web/20230919114910/https://www.reuters.com/world/azerbaijan-says-six-its-citizens-were-killed-by-land-mines-karabakh-2023-09-19/>, 20 Eylül 2023 sa. 11:43.

¹⁵⁷“Azerbaycan Yukarı Karabağ'da Operasyon Başlattı”, <https://web.archive.org/web/20231016122848/https://www.voaturkce.com/a/azerbaycan-daglik-karabag-terorle-mucadele-operasyonu-baslatti/7274520.html>, 20 Mart sa.12:40.

¹⁵⁸Osborn, “Azerbaijan Launches Military Action in Karabakh To Disarm Armenians”, <https://web.archive.org/web/20230919114910/https://www.reuters.com/world/azerbaijan-says-six-its-citizens-were-killed-by-land-mines-karabakh-2023-09-19/>, 20 Mart 2024 sa. 13:10.

¹⁵⁹“Azerbaijan Launches Offensive In Breakaway Nagorno-Karabakh After Blasts Kill Several People”, <https://web.archive.org/web/20230919124810/https://www.rferl.org/a/azerbaijan-armenia-karabakh-mine-explosions/32599318.html>, 20 Ekim 2023 sa. 12:20.

¹⁶⁰Agence France-Presse, “Armenia Accuses Azerbaijan Of Attempting 'Ethnic Cleansing' In Karabakh”, <https://web.archive.org/web/20230919124859/https://www.barrons.com/news/armenia-accuses-azerbaijan-of-attempting-ethnic-cleansing-in-karabakh-937b8d49>. 21.01.2025, 10:20.

¹⁶¹Virginia Pietromarchi, “Nagorno-Karabakh live: Azerbaijan Launches Attack on Armenian Positions”, <https://web.archive.org/web/20230919124810/https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/9/19/nagorno-karabakh-live-azerbaijan-launches-new-anti-terror-operation>. 21.01.2025, 09:15.

¹⁶² “Azerbaijan launches operation against Nagorno-Karabakh”, <https://www.bbc.com/news/world-europe-66851975>. 21.01.2025, 19:15.

¹⁶³ “Russia Calls For Halt To Fighting Between Azerbaijan, Nagorno-Karabakh”, <https://www.aljazeera.com/news/2023/9/20/russia-calls-for-halt-to-fighting-between-azerbaijan-nagorno-karabakh>. 19.01.2025, 14:55.

¹⁶⁴ Martin Fornusek, “Media: Protesters Clash With Police at Russian Embassy in Armenia Over Azerbaijan's Offensive”, <https://kyivindependent.com/street-clashes-break-out-at-russias-embassy-in-yerevan/>, 20.01.2025, 13:45.

¹⁶⁵ “Citizens Protest in Front of Russia's Embassy in Yerevan Over Situation in Nagorno Karabakh”, <https://news.am/eng/news/781800.html>

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

barikatını aşarak bir hükümet binasına girmeye çalıştığı, polisle çatıştığı ifade edilmiştir. ABD merkezli medya kuruluşu RFE/RL'nin Ermenistan şubesi, bina girişindeki camların kırıldığını ve polisin durumu kontrol altına alabilmek için ses bombaları kullandığını bildirmiştir. Paşinyan, protestolar sırasında dile getirilen “darbe” çağrılarını sert bir şekilde eleştirmiştir. AFP'nin Erivan'daki muhabirine göre, Cumhuriyet Meydanı'nda Paşinyan'ın ofisinin önünde toplanan yüzlerce kişi, Karabağ kriziyle ilgili tutumuna karşı protesto düzenlemiştir. Göstericiler, “Nikol hain!” ve “Nikol istifa!” sloganlarıyla tepkilerini ortaya koymuştur. Erivan, 2020 yılında Azerbaycan'a karşı kaybedilen savaşın ardından da benzer protesto dalgaları yaşamıştı. O dönemde de Paşinyan, darbe çağrılarını konusunda uyarılarda bulunmuştu.¹⁶⁶

Yukarı Karabağ'ın sözde yöneticisi Samvel Şahramanyan, 19 Eylül'de Azerbaycan tarafından başlatılan terör operasyonunu, muhtemel gelişmeleri ve Yukarı Karabağ yönetiminin bu çerçevede attığı adımları değerlendirmek amacıyla Güvenlik Konseyi'ni genişletilmiş bir formatta toplamıştır. Sözde Yukarı Karabağ Cumhurbaşkanlığı Ofisi tarafından yapılan açıklamada, Şahramanyan'ın, Yukarı Karabağ'daki mevcut duruma ilişkin uluslararası aktörlerin tepkilerinin yetersiz kaldığını ve somut adımların atılmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca Şahramanyan, bu şartlar altında Yukarı Karabağ'ın öncelikli olarak bölge nüfusunun fiziksel güvenliğini sağlama amacına yönelik adımlar atması gerektiğine vurgu yapmıştır. Yukarı Karabağ bölgesindeki ayrılıkçılar, Azerbaycan'ın askerî operasyon başlatmasının ardından Bölgedeki 16 köyden 7 binden fazla kişinin güvenlik gerekçesiyle tahliye edildiğini belirtmişlerdir.¹⁶⁷ Ayrıca ayrılıkçı yetkililer, Azerbaycan ordusunun topçu ve füze saldırılarıyla ateşkesi ihlal ettiğini iddia ederken, bu durumun geniş çaplı bir askerî saldırıya işaret ettiğini ileri sürmüşlerdir. Azerbaycan'ın 120 bin kişiyi zorla yerlerinden ederek Yukarı Karabağ bölgesinde bir etnik temizlik politikası yürüttüğü ileri sürmüşlerdir. Bununla, uluslararası kamuoyunu yanıltmaya ve kendilerini mağdur gibi göstermeye çalıştıkları anlaşılmıştır.¹⁶⁸

Rusya, Azerbaycan'ın uzun süredir artan gerilimin ardından ayrılıkçı güçlere karşı başlattığı Yukarı Karabağ'daki askerî operasyonu bir an önce sonlandırması gerektiğini vurgulayarak bu yönde bir çağrıda bulunmuştur. Bu müdahalenin bölgedeki istikrarı daha da olumsuz etkileyebileceği endişesiyle, taraflar arasında diyalog ve barışçıl çözüm yollarının öncelikli olarak değerlendirilmesi gerektiğine dair bir mesaj iletmıştır.¹⁶⁹ Kremlin, Yukarı Karabağ bölgesinde son günlerde yaşanan ve hızla büyüyen gerginlikten derin bir endişe duyduğunu ifade etmiş, artan tansiyonun bölgedeki istikrarı daha da tehlikeye atabileceği uyarısında bulunmuştur, ayrıca durumu yakından takip ettiklerini ve taraflara itidal çağrısında bulduklarını belirtmiştir. Bu tür çatışmaların sadece yerel değil, aynı zamanda daha geniş çapta uluslararası etkiler yaratabileceğine dikkat çeken Kremlin, barışçıl çözüm yollarının aranmasının önemini altını çizmiştir.¹⁷⁰ Bu müdahalenin bölgedeki istikrarı daha da olumsuz etkileyebileceği endişesiyle, taraflar arasında diyalog ve barışçıl çözüm yollarının öncelikli olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁷¹ Rusya Güvenlik Konseyi Başkan Yardımcısı Dmitry Medvedev, Azerbaycan'ın Yukarı Karabağ'a yönelik süregelen operasyonu karşısında Rusya'nın Ermenistan'a destek sağlamayacağı hususunu açık bir şekilde dile getirmiştir. Bu tutumun arka planında, Ermenistan'ın yakın zamanda Amerika Birleşik Devletleri ile ortak askerî tabikat gerçekleştirilmesi ve Başbakan Nikol Paşinyan'ın eşinin Ukrayna'yı ziyaret ederek Devlet Başkanı Volodymyr Zelensky ile görüşmesi gibi gelişmelerin etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, Paşinyan yönetiminin, Ermenistan'ın da üyesi bulunduğu Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (CSTO) çerçevesindeki sorumluluklarını yerine getirmedeği şeklindeki değerlendirmeler de bu durumun belirleyici unsurları arasında yer almıştır.¹⁷² Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Mariya Zaharova da Moskova'da düzenlediği basın toplantısında yaptığı açıklamada, Rusya'nın bölgedeki artan gerginlikten derin endişe duyduğunu, ancak barışı koruma güçlerinin görevlerini yerine getirmeye devam edeceğini vurgulamıştır. Ayrıca, Moskova'nın Bakü'nün bu saldırıyı başlatacağı bilgisini yalnızca birkaç dakika öncesinde edindiğini belirtmesi,

¹⁶⁶ “Police, Protesters Clash Outside Govt Buildings In Yerevan: TV”, https://www.barrons.com/news/police-protesters-clash-outside-govt-buildings-in-yerevan-tv-1d453be6?refsec=topics_afp-news. 19.01.2025, 09:35.

¹⁶⁷ “Nagorno-Karabakh ‘will have to Take Relevant Steps’ to Ensure Physical Security of Population - Presidency Published by Armenpress, Original at”, <https://armenpress.am/en/article/1120035>. 20.01.2025, 14:40.

¹⁶⁸ Virginia Pietromarchi, “Nagorno-Karabakh Live: Azerbaijan Launches Attack on Armenian Positions”, <https://web.archive.org/web/20230919124810/https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/9/19/nagorno-karabakh-live-azerbaijan-launches-new-anti-terror-operation>. 20.01.2025, 14:00.

¹⁶⁹ “Russia Calls for Halt to Fighting Between Azerbaijan, Nagorno-Karabakh”, <https://www.aljazeera.com/news/2023/9/20/russia-calls-for-halt-to-fighting-between-azerbaijan-nagorno-karabakh>. 20.01.2025, 10:45.

¹⁷⁰ Anastasia Tenisheva, “Yukarı Karabağ'da Çatışmalar Alevlenirken, Moskova'nın Güvenlik Garantörü Rolü Sorgulanıyor”, <https://web.archive.org/web/20230920072143/https://www.themoscowtimes.com/2023/09/19/as-nagorno-karabakh-fighting-flares-moscows-role-as-security-guarantor-questioned-a82512>. 20.01.2025, 13:14.

¹⁷¹ “Russia calls for halt to fighting between Azerbaijan, Nagorno-Karabakh”, <https://www.aljazeera.com/news/2023/9/20/russia-calls-for-halt-to-fighting-between-azerbaijan-nagorno-karabakh>. 20.01.2025, 10:30.

¹⁷² “Russia's Medvedev Signals that Russia Will Not Support Armenia Against Azerbaijan Offensive”, <https://web.archive.org/web/20230919173753/https://theatlansnews.co/conflict/2023/09/19/russias-medvedev-signals-that-russia-will-not-support-armenia-against-azerbaijan-offensive/>. 21.01.2025, 12:15.

söz konusu operasyon hakkında Rusya'nın önceden bilgilendirilmediği izlenimi uyandırmak amacı taşıdığı söylenebilir.¹⁷³

Avrupa Birliği, Azerbaycan'ın başlattığı antiterör operasyonunda Ermenistan'ı destekler nitelikte bir tutum sergilemiştir. Avrupa Birliği'nin üst düzey diplomatı Josep Borrell, operasyonu kınamış ve Azerbaycan'a Yukarı Karabağ'daki askerî faaliyetlerini derhal sonlandırması çağrısında bulunmuştur. Borrell ayrıca, Brüksel'in bölgeye kalıcı bir barış getirilmesi amacıyla diyalog süreçlerini kolaylaştırmaya kararlı olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁴ Avrupa Konseyi Başkanı Charles Michel, Azerbaycan'ın başlattığı askerî operasyonların derhal sona erdirilmesi gerektiğini açıklamıştır. Michel, sosyal medya üzerinden yaptığı paylaşımında Yukarı Karabağ bölgesinden gelen haberlerin ciddi endişe yarattığını belirtmiştir. Bu çerçevede, Azerbaycan'ın askerî müdahaleye son vermesinin zorunlu olduğunu vurgulayarak, Bakü ile Karabağ Ermenileri arasında yapıcı bir diyalogun kurulabilmesi için bu adımın şart olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁵ Avrupa Birliği, Azerbaycan'ın yürüttüğü askerî harekâta karşı ortak bir bildiri yayımlamayı hedeflemiş, ne var ki, bu bildirin 27 üye ülkenin tamamı tarafından imzalanması gerekiyordu ve bu süreçte Macaristan veto hakkını kullanarak bildiriye engellemiştir. Bu durum, Avrupa Birliği içerisinde karar alma süreçlerinde oy birliği ilkesinin getirdiği zorlukları bir kez daha gündeme taşımıştır.¹⁷⁶

Fransa Dışişleri Bakanı Catherine Colonna, gazetecilere yaptığı açıklamada, askerî operasyonun hukukî açıdan geçerliliği bulunmadığını, aynı zamanda adaletsiz ve kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Colonna, Yukarı Karabağ'daki Ermeni nüfusunun geleceği ve kaderine yönelik sorumluluğun doğrudan Azerbaycan'a ait olduğunu vurgulamak istediklerini ifade etmiştir. Fransa, Azerbaycan'ın başlatmış olduğu operasyonun derhal durdurulmasını sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nu acilen toplantıya çağırarak harekete geçmiştir. Bu süreçte, Azerbaycan'ın oybirliğiyle kınanmasına yönelik girişimlerde bulunmuş Almanya Şansölyesi Olaf Scholz, Genel Kurul'da gerçekleştirdiği konuşmada, mevcut duruma ilişkin derin bir kaygı duyduğunu belirtmiştir. Konuşmasında, yeniden hız kazanan askerî faaliyetlerin ciddi bir çıkmaza sürüklenme riski taşıdığını vurgularken, bu tür çatışmalara bir an önce son verilmesinin gerekliliğine dikkat çekmiştir.¹⁷⁷ Türkiye Azerbaycan'a diplomatik destek sunulurken, yapılan askerî operasyonun meşru bir zemine dayandığını vurgulamıştır. Bu çerçevede, Azerbaycan'ın kendi egemen toprakları üzerinde güvenliği ve istikrarı sağlamak amacıyla gerekli görülen adımları attığı ifade edilmiştir.¹⁷⁸ Türk Devletleri Teşkilatı Genel Sekreteri Kubançbek Ömüraliyev da Ermenilerin Azerbaycan'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik gerçekleştirdiği provokasyonlarla ilgili derin endişe duyduğunu dile getirmiştir. Bunun yanı sıra, son dönemde Azerbaycan'a yönelik gerçekleştirilen terör eylemlerini güçlü bir şekilde kınadığını vurgulamıştır. Ömüraliyev, Azerbaycan'ın yürüttüğü terörle mücadele tedbirlerinin, Ermeni nüfusun ülkenin anayasal düzenine yeniden entegrasyonunu sağlayabileceği yönündeki değerlendirmesini de paylaşmıştır.¹⁷⁹

Azerbaycan, Yukarı Karabağ bölgesindeki terörle mücadele operasyonlarını, Ermeni silahlı kuvvetlerinin teslim olmaması ve silahlarını bırakmaması durumunda kararlılıkla sürdüreceğini belirtmiş olsa da müzakere sürecine açık olduğunu da ifade etmiştir. Ancak, Azerbaycan, bu sürecin başlaması şartını, terör faaliyetlerinin sona ermesine, yasa dışı Ermeni askerî varlıklarının tasfiyesine, silahların bütünüyle teslim edilmesine ve bölgede kurulu gayrimeşru yönetimin dağıtılmasına bağlamıştır.¹⁸⁰ Azerbaycan Cumhurbaşkanı, ayrılıkçı Ermeni güçlere karşı 24 saat süren askerî harekâtın ardından ülkesinin Yukarı Karabağ üzerindeki egemenliğinin yeniden tesis edildiğini açıklamıştır. "Terörle mücadele" operasyonu başlatarak yasa dışı Karabağ güçlerinden beyaz bayrak çekmelerini ve "yasa dışı rejimlerini" feshetmelerini talep etmiştir. Dokuz aylık etkili bir ablukanın ardından ve 23 saat 48 dakika süren operasyondan sonra Ermenistan'dan da hiçbir destek alamayan kendilerini sözde Yukarı

¹⁷³Azerbaijan Launches Offensive In Breakaway Nagorno-Karabakh After Blasts Kill Several People <https://web.archive.org/web/20230919124810/https://www.rferl.org/a/azerbaijan-armenia-karabakh-mine-explosions/32599318.html>. 19.01.2025, 11:45.

¹⁷⁴Azerbaijan Launches Offensive In Breakaway Nagorno-Karabakh After Blasts Kill Several People <https://web.archive.org/web/20230919124810/https://www.rferl.org/a/azerbaijan-armenia-karabakh-mine-explosions/32599318.html>. 20.01.2025, 11:30.

¹⁷⁵Virginia Pietromarchi, "Nagorno-Karabakh Live: Azerbaijan Launches Attack on Armenian Positions", <https://web.archive.org/web/20230919124810/https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/9/19/nagorno-karabakh-live-azerbaijan-launches-new-anti-terror-operation>. 19.01.2025, 10:30.

¹⁷⁶"Hungary blocks EU statement condemning Azerbaijan military aggression against Karabakh", <https://news.am/eng/news/782523.html>

¹⁷⁷Delphine Touitou and Leon Bruneau, "UN Meeting Set As US, France Seek To Halt Karabakh Fighting", <https://www.barrons.com/articles/france-seeks-urgent-un-security-council-meeting-on-karabakh-fighting-7ec54484>. 19.01.2025.10:30.

¹⁷⁸"Statement of the Secretary General of the Organization of Turkic States on anti-terror measures by Azerbaijan", Turkey Says Azerbaijan Addressing 'Justified' Concerns In Karabakh, <https://www.barrons.com/news/turkey-calls-azerbaijan-operation-in-karabakh-necessary-lf57f27e>. 20.01.2025, 14:50.

¹⁷⁹"Statement of the Secretary General of the Organization of Turkic States on Anti-Terror Measures by Azerbaijan", https://web.archive.org/web/20230920183314/https://www.turkicstates.org/en/haberler/statement-of-the-secretary-general-of-the-organization-of-turkic-states-on-anti-terror-measures-by-azerbaijan_3043. 20.01.2025, 12:40.

¹⁸⁰Pietromarchi - Marsi, "Azerbaijan-Armenia Tensions Updates: Azeri Attack in Nagorno-Karabakh", <https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/9/19/nagorno-karabakh-live-azerbaijan-launches-new-anti-terror-operation>, Erişim tarihi: 5 Nisan 2024 sa. 14:20.

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

Karabağ Cumhuriyeti olarak adlandırılan ayrılıkçı güçler teslim olmuştur. Sözde Yukarı Karabağ Cumhuriyeti yetkilileri, Rus barış gücü komutanlığının sunduğu ateşkes teklifini kabul etmek zorunda kalmıştır.¹⁸¹ Bu gelişmenin ardından, sözde Yukarı Karabağ Cumhuriyeti yetkilileri tutuklanarak bölgedeki yönetim organları devre dışı bırakılmıştır ve böylece sözde Yukarı Karabağ Cumhuriyeti'nin siyasi varlığı resmen sona ermiştir. Bu olaylar, bölgedeki dengeleri köklü şekilde değiştirmiş ve uzun süredir devam eden ihtilaflı süreçte yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir.¹⁸² Antiterör operasyonunun başarıyla tamamlanmasının ardından, bölgede barışın sağlanması, uyum sürecinin teşvik edilmesi ve Azerbaycan'ın egemenliğinin yeniden tesis edilmesi amacıyla sözde bölge yöneticileriyle bir müzakere süreci başlatılmıştır. Rus barış gücünün aracılığıyla, bölge yöneticileri Azerbaycan'ın egemenliğini ve operasyon öncesindeki taleplerini kabul etmekle birlikte, bölgenin geleceğine yönelik görüşmelere katılmak durumunda kalmıştır. Bu müzakerelere, Karabağ Ermenileriyle temaslardan sorumlu Ramin Memmedov, Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın Karabağ Özel Temsilci Yardımcısı Beşir Hacıyev ve özel temsilcilikten İlkin Sultanov Azerbaycan adına katılırken, Ermeniler adına Sergey Martirosyan ve David Melkumyan yer almıştır. Görüşmelerde ayrıca Rus barış gücünden bir temsilci de hazır bulunmuştur.¹⁸³ Karabağ'daki etnik Ermenilerin yeniden entegrasyonu, Azerbaycan anayasası ve hukukî çerçevesi doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu durumun, bölgenin geleceğine yönelik istikrarın ve barışın temin edilmesine kayda değer bir katkı sağladığı ifade edilebilir.¹⁸⁴ 20 Eylül 2023 saat 13:00 (GMT +4) itibarıyla silahlı faaliyetlerin durdurulması hususunda anlaşmaya varılmıştır. Bunlar; "1. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Karabağ bölgesinde konuşlanmış Ermenistan silahlı kuvvetleri ve yasa dışı silahlı gruplar silahlarını bırakır, savaş mevzilerinden ve askerî karakollardan çekilir ve tamamen silahsızlanmaya tabi tutulur. 2. Eş zamanlı olarak tüm mühimmat ve ağır askerî teçhizat teslim edilir. 3. Yukarıda belirtilen sürecin Rus barış gücü birliğiyle koordineli olarak yürütülmesi sağlanmaktadır".¹⁸⁵ Azerbaycan'ın ve sahada barış gücü bulunduran Rusya'nın ana hatlarını belirlediği ateşkes şartlarına göre, Karabağ'daki yasa dışı güçler; silahsızlandırılmanın yanı sıra tamamen dağıtılmayı da taahhüt etmek zorunda kalmıştır. Gerçekleşen müzakerelerde illegal yönetim feshedilmiş, sözde Yukarı Karabağ Cumhuriyeti lağvedilmiş ve silahlı birlikler teslim olarak tüm silah ve teçhizatlarını bırakmıştır.¹⁸⁶

4 Ekim 2023 tarihinde Azerbaycan güçlerinin Hankendi'ye giriş yapmasının ardından, bölge üzerindeki egemenliği sağlam bir şekilde ele geçirmesi, yasa dışı faaliyet yürüten Ermenilerin bu stratejik noktadaki kontrolünü tamamen yitirmesine neden olmuştur.¹⁸⁷ 5 Ekim 2023 tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, cumhurbaşkanlığında 20. yılını geride bırakması vesilesiyle yaptığı açıklamada önemli bir gelişmeyi paylaşmıştır. Aliyev, Hankendi'deki sözde Yukarı Karabağ Cumhuriyeti başkanlık binasına Azerbaycan armasının yerleştirildiğini ve Azerbaycan bayrağının göndere çekildiğini duyurmuştur. Bu hamle, yalnızca sembolik bir eylem olmanın ötesine geçerek, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sağlama yolunda attığı kesin bir adım olarak nitelendirilmiştir. Böylece, ulusal birliğin tesis edilmesi ve devlet egemenliğinin tam anlamıyla pekiştirilmesi süreci resmen kamuoyuna ilan edilmiştir.¹⁸⁸ Ayrıca, Yukarı Karabağ'da başarıyla sonuçlanan antiterör operasyonunun ardından, 20 Eylül'ün her yıl Devlet Egemenliği Günü olarak kutlanmasına karar verilmiştir.¹⁸⁹

Azerbaycan, uzun yıllardır Yukarı Karabağ'daki gerilimleri sona erdirerek bölgede güvenli bir ortam sağlama çabasının, Ermenistan ve destekçileri tarafından görmezden gelindiğine tanık olmuştur. Azerbaycan, çözüm odaklı bir diplomasi yürüterek bölgenin ekonomik ve idarî olarak hak ettiği seviyeye ulaşması için girişimlerde bulunmuş olmasına rağmen, istikrarın önündeki en büyük engel Ermenistan ile Yukarı Karabağ'daki sözde Ermeni yapılanmaların yasa dışı eylemleri olmuştur. Bununla birlikte, Yukarı Karabağ'daki sözde yönetimi ve ona bağlı Ermeni silahlı unsurları ya da radikal grupları yalnızca ayrılıkçılar veya teröristler olarak görmek, sorunun derinliğini göz ardı etmek anlamına gelir. Ermenistan, iç politikada etkili olmanın yanı sıra, sertlik yanlısı

¹⁸¹"Yukarı Karabağ'da Etnik Ermeniler Ateşkesi Ve Silahsızlanmayı Kabul Etti", <https://web.archive.org/web/20231016122759/https://www.voaturkce.com/a/daglik-karabagda-etnik-ermeniler-ateskesi-vesilahsizlanmayi-kabul-etti/7275930.html>, 19 Eylül 2024 sa. 12:20; Tim Lister, "Azerbaijan Launches Operation Against Armenian Forces in Nagorno-Karabakh", <https://edition.cnn.com/2023/09/19/asia/armenia-azerbaijan-nagorno-karabakh-bombardment-intl/index.html>, 21.01.2025, 10.10.
¹⁸² Paul Kirby, "Azerbaijan halts Karabakh offensive after ceasefire deal with Armenian separatists 21 September 2023", <https://www.bbc.com/news/world-europe-66863702>, 20.01.2025, 13:50.
¹⁸³ "Yevlah'taki Görüşme 1,5 Saat Sürdü", <https://www.milliyet.com.tr/dunya/azerbaycanda-gorusme-basladi-7008696>, 20 Ocak 20244 sa. 13:20.

¹⁸⁴"Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı'ndan Yevlah'taki görüşmesi sonrası açıklama", <https://haberglobal.com.tr/dunya/azerbaycan-cumhurbaskanligindan-yevlahtaki-gorusmesi-sonrasi-aciklama-282298>, 30 Eylül 2023 sa. 12:30.
¹⁸⁵ Alev Kılıç, "Olaylar ve Yorumlar." *Ermeni Araştırmaları*, S. 74, 2023, s. 27.

¹⁸⁶"Yukarı Karabağ'da Etnik Ermeniler Ateşkesi Ve Silahsızlanmayı Kabul Etti", <https://web.archive.org/web/20231016122759/https://www.voaturkce.com/a/daglik-karabagda-etnik-ermeniler-ateskesi-vesilahsizlanmayi-kabul-etti/7275930.html>, 19 Eylül 2024 sa. 12:20.

¹⁸⁷"Yukarı Karabağ'da Etnik Ermeniler Ateşkesi Ve Silahsızlanmayı Kabul Etti", <https://web.archive.org/web/20231016122759/https://www.voaturkce.com/a/daglik-karabagda-etnik-ermeniler-ateskesi-vesilahsizlanmayi-kabul-etti/7275930.html>, 19 Eylül 2024 sa. 12:20.

¹⁸⁸"Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev, Hankendi ve Hocalı'da Azerbaycan Bayrağını Göndere Çekti", <https://www.haberturk.com/azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-hankendi-ve-hocali-da-azerbaycan-bayragini-gondere-cekti-3629654>, 20.01.2025, 13:50.

¹⁸⁹"20 Eylül Azerbaycan'da Devlet Egemenlik Günü Olarak Kabul Edildi", <https://www.qha.com.tr/turk-dunyasi/20-eylul-azerbaycan-da-devlet-egemenlik-gunu-olarak-kabul-edildi-494920>, 25.01.2025, sa.13:40.

diaspora ile yakın bağlarını sürdürmektedir. Bu durum, ilgili grupların amaçlarının daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlayarak dikkatle izlenmesi gereken bir tablo ortaya koymuştur. Dolayısıyla, Ermenistan halkının bir anlamda bu güçlerin siyasetinde rehine haline getirildiği sonucuna ulaşılabilir. Özellikle Hankendi veya Karabağ Klamı olarak bilinen, başta Robert Koçeryan ve Serj Sarkisyan gibi askerî ve siyasi figürlerin Yukarı Karabağ Ermenileri kökenli olması, meselenin daha derinlemesine kavranmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca operasyonun en önemli sonuçlarından biri, devlet otoritesinin güçlendirilip Karabağ klanının etkisinin ciddi şekilde zayıflatılması olmuş ve bu durum meselenin çözümünde kritik bir dönüm noktası olarak öne çıkmıştır.¹⁹⁰

Antiterör operasyonunun başarıyla tamamlanmasının ardından bölgede barış ve huzur tesis edilmiş, bölgenin Azerbaycan'dan ayrılmasına yönelik geliştirilen tüm olumsuz girişimler tamamen bertaraf edilmiştir. Böylece, son otuz yıldır Azerbaycan'a empoze edilmeye çalışılan mevcut statükonun sona erdiği de açıkça doğrulanmıştır.¹⁹¹ Sözde Yukarı Karabağ Cumhuriyeti lideri Şahramanyan, 1 Ocak 2024 tarihinde bir kararnameye imza atmıştır.¹⁹² Bu bağlamda, "tüm devlet kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerinin durdurulduğu ve bu durumun sonucu olarak sözde Yukarı Karabağ Cumhuriyeti'nin varlığının sona erdiği"¹⁹³ ifade edilmiştir. BBC, Şahramanyan'ın devletin feshedilmesi kararında, "halkın fiziksel güvenliğinin ve hayati çıkarlarının korunmasının öncelikli bir rol oynadığının" etkili olduğunu aktarmıştır.¹⁹⁴ Yukarı Karabağ'daki Ermeniler, operasyonun başlamasıyla birlikte Yukarı Karabağ'ı terk etmeye başlamışlardır. Söz konusu göçün zorla yapıldığına dair bir takım iddialar ortaya atılmış olsa da Ermenilerin silah zoruyla göç ettiklerine dair doğrulanmış bir rapor bulunmamaktadır; bu kitlesel göçün sivillere karşı güç kullanımıyla gerçekleştiğine dair herhangi bir kanıt mevcut değildir.¹⁹⁵

Azerbaycan, Yukarı Karabağ'da gerçekleştirdiği antiterör operasyonunun başarıyla sonuçlanmasıyla tam egemenliğini yeniden sağlamıştır. Bölgede kalıcı ve sürdürülebilir bir barış ortamının tesis edilmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır. Yukarı Karabağ'ın tamamen Azerbaycan'ın kontrolüne ve denetimine geçmesi, yalnızca barışın önündeki engelleri kaldırmakla kalmayıp, aynı zamanda Kafkasya'da diplomatik, ekonomik ve ticari işbirliği yoluyla kalkınmaya da ciddi katkılar sunmuştur. Ortaya çıkan yeni güç dengesi, hem Kafkasya genelinde hem de Yukarı Karabağ özelinde barışın ilerletilmesi adına kritik bir adım olarak görülmelidir. Bölgede bulunan sözde yasa dışı yönetimin feshedilmesi, etnik Ermenilerin sorunlarının çözümüne ve insan hakları çerçevesinde uyumun sağlanmasına önemli bir zemin hazırlamıştır. Yukarı Karabağ'daki uyum süreci için Azerbaycan'ın kontrolü sağlaması ve egemenliğini pekiştirmesi hiç şüphesiz büyük bir rol oynamıştır ve Azerbaycan bu hedefe ulaşmıştır. Bu gelişme, Ermenistan ile Azerbaycan arasında barışın sağlanmasına da güçlü bir temel oluşturabilir. Bahsi geçen operasyon, Güney Kafkasya'nın siyasi haritasında dönüştürücü ve kapsamlı bir değişim olarak değerlendirilebilir.¹⁹⁶

Yukarı Karabağ'da gerçekleştirilen operasyonun başarıyla tamamlanması, bölgenin güvenliğinin temini açısından stratejik bir öneme sahiptir. Uzun yıllar boyunca süregelen sorunlar, bölgesel istikrarsızlık ve çatışmaları derinleştirerek bölgeyi olumsuz etkilemiştir. Bu bağlamda, Azerbaycan'ın kendi egemenlik haklarını kullanarak uluslararası hukuk normlarına uygun bir şekilde gerekli tedbirleri almış olması dikkate değerdir. Güvenlik ve istikrarın sürdürülebilir bir şekilde sağlanması için Azerbaycan, hem ulusal hem de uluslararası hukukun ilkelerinden hareketle yönetim, sağlık, sosyal hizmetler, eğitim ve dini alanlar başta olmak üzere çeşitli sahalarda önemli düzenlemeler ve reformlar gerçekleştirmiştir. Ayrıca, insani yardım faaliyetlerinin kesintisiz ve öncelikli bir şekilde sağlanmasına büyük önem verilmiştir. Bölgede huzur ve asayişin yeniden tesis edilmesi, yalnızca yerel etkilerle sınırlı kalmayacak, aynı zamanda genel Kafkasya'nın istikrarı ve refahı açısından da değerli bir kazanım olarak görülecektir.¹⁹⁷

¹⁹⁰ Ferhat Pirinççi, "Karabağ'da Ne Oluyor Ne Olacak", <https://kriterdergi.com/dis-politika/karabagda-ne-oluyor-ne-olacak> 01 Ekim 2023, 20 Ekim 2023 sa. 20:12.

¹⁹¹ Pirinççi, "Karabağ'da Ne Oluyor Ne Olacak?", <https://kriterdergi.com/dis-politika/karabagda-ne-oluyor-ne-olacak> 01 Ekim 2023, sa. 15:00; "Azerbaijan Ends Attack on Armenians as Putin Weighs in", <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-09-20/azerbaijan-defies-us-eu-pressure-to-end-attack-on-armenians>, 20 Eylül 2023 sa. 12:30.

¹⁹² "Yukarı Karabağ Cumhuriyeti Resmen Sona Eriyor", <https://www.diken.com.tr/daglik-karabag-cumhuriyeti-kendini-feshetti/>, 28 Eylül 2023 sa. 15:20.

¹⁹³ "La République Séparatiste du Haut-Karabakh Cessera D'exister Le 1er Janvier 2024", <https://web.archive.org/web/20230928071641/https://www.leprogres.fr/defensequerreconflit/2023/09/28/plus-de-65-000-refugies-du-haut-karabakh-arrive-en-armenie>, 10 Ekim 2023 sa. 11:50.

¹⁹⁴ "Yukarı Karabağ'da Dengeler Alt Üst: On Yılların Sorunu Bir Haftada Nasıl 'Çözüldü'?", <https://web.archive.org/web/20231207154850/https://www.diken.com.tr/daglik-karabagda-dengeler-alt-ust-on-yillar-sorunu-bir-haftada-nasil-cozuldu/>, 20 Ocak 2024 sa. 12:30.

¹⁹⁵ "Karabağ'da Yasa Dışı Sözde Ermeni Rejimin Simgesel Yapıları Kaldırılıyor", <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryadyadan/karabagda-yasa-disi-sozde-ermeni-rejimin-simgesel-yapilari-kaldiriliyor/650d6863504258f6c55e9b58>, 24.01.2025, 12:50.

¹⁹⁶ "Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev'den Karabağ Ermenileri ve Ermenistan'a İşbirliği ve Barış Mesajı", <https://web.archive.org/web/20231016122758/https://www.voaturkce.com/a/azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-den-karabag-ermenileri-ve-ermenistan-a-isbirligi-ve-baris-mesaji/7276553.html>, 30 Eylül 2023 sa. 14:40.

¹⁹⁷ Asif Mehman, "Women, Juniors, Adults in Karabakh to be Provided With Vital Medical Care", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 30 Kasım 2023 sa. 13:30.

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

SONUÇ

Yukarı Karabağ meselesinin gündemde tutulmasında, Ermeni diasporasının ve onun araçlarının etkisi kadar, bu diasporanın uluslararası bağlantıları üzerinden aldığı desteklerin de önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir. Yukarı Karabağ, iki buçuk asrı aşkın bir süre boyunca Çarlık Rusya'nın Kafkasya bölgesinde uyguladığı demografik yapıyı değiştirme politikalarının sonucu olarak şekillenmiş, bölgedeki etnik yapı Ermeniler lehine değişime uğramıştır. Ermeni diasporası ve bölgedeki ortakları, tarihsel süreçte oluşan bu yapılanmaları kullanarak bölgede nüfuz kazanma hedeflerini sürdürmüşlerdir. Özellikle uluslararası işbirlikçileri ve dini etkileşimler üzerinden güç elde etme çabaları, sorunun temel kaynaklarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Tarihsel açıdan bölgenin asıl sahipleri olan Azerbaycan Türklerinin haklarının gasp edilmesi ve Türksüz bir Yukarı Karabağ inşa etme girişimleri, 1988'den itibaren çatışma temelli bir süreci başlatmıştır. Bu süreçte, bölgede oluşturulan sözde yapılar aracılığıyla Ermeni diasporasına yakın siyasi ve askerî aktörlerin Yukarı Karabağ üzerinde söz sahibi olmaya çalıştığı görülmektedir. Bu durumun doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için, Yukarı Karabağ'ın Azerbaycan Cumhuriyeti'nin egemenlik alanında bulunduğu ve Azerbaycan'ın bu egemenlik hukukunu uluslararası platformlarda tatbik etme hakkına sahip olduğu gerçeğinin altı çizilmelidir. Ermeni iç politikasında da etkili olan Yukarı Karabağ'ı kontrol eden gruplar, bazı silahlı ayrılıkçı örgütleri yönlendirerek bölgede kurdukları sözde cumhuriyet üzerinden hak iddiasında bulunmaya çalışmıştır. Bu durumu uluslararası kamuoyuna "normalleşmiş" bir gerçeklik olarak sunma çabalarının diaspora tarafından etkin bir şekilde yürütüldüğü anlaşılmıştır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılma süreciyle birlikte bölgedeki çatışmalar üzerinden Ermenistan'a bağlanma planlarının hukuksuz bir biçimde ilerletildiği geçmişte de dikkat çekmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti, uzun yıllardır bu durumun farkında olup 2020 yılında Ermenistan'a Yukarı Karabağ'ın hukuki anlamda Azerbaycan'ın parçası olduğunu kabul ettirmiştir. Ancak gerek Ermenistan gerekse onun bölgedeki uzantıları anlaşma yükümlülüklerini yerine getirmemiştir.

Yukarı Karabağ'daki ayrılıkçı grupların askerî mühimmat envanterinde hava savunma sistemleri, zırhlı araçlar ve tank gibi ağır silahların bulunması ve bunların terör eylemleri için kullanması, Azerbaycan'ı hem iç hukuk hem de uluslararası hukuk çerçevesindeki egemenlik haklarını kullanmaya itmiştir. Bu doğrultuda Azerbaycan'ın, sözde yapıya karşı başlattığı antiterör operasyonu gerekli, haklı ve zorunlu bir devlet politikası olmuştur. Uluslararası hukukun sağladığı yasal dayanaklar ışığında yürütülen bu operasyon başarıyla sonuçlanmış ve bölgedeki yasa dışı oluşumların etkisiz hale getirilmesi sağlanmıştır. Operasyon, Yukarı Karabağ'ın gerçek sahipleri olan Azerbaycanlıların bölgeyle yeniden bağ kurmaları, Azerbaycan'ın egemenlik haklarının tesisi ve ekonomik, kültürel ve sosyal dönüşümün sağlanması adına kritik bir adım olmuştur. Böylece hem bölgede yaşayan ayrılıkçı unsurlar hem de Ermenistan yönetimi, Yukarı Karabağ'ın Azerbaycan toprağı olduğu gerçeğini kabul etmek zorunda kalmıştır. Yerel örgütlerin uluslararası anlaşmaları ihlal ederek gerçekleştirdiği terör faaliyetlerinin artması ve buna rağmen uluslararası kamuoyunun yasal dayanağı olan operasyona karşı sergilediği haksız tepkiler, uluslararası barışın önündeki süreklilik arz eden engellerden biri olmuştur. Azerbaycan'ın antiterör operasyonunun bütünüyle yasal çerçevede ve egemenlik hakları kapsamında gerçekleştirildiği gerçeği artık uluslararası toplum ve kuruluşlar tarafından kabul edilmesi gereken bir durum haline gelmiştir.

Bu araştırmada, Yukarı Karabağ sorununa derinlemesine bir bakış sunulmuş ve bu uzun süreli ihtilafın tarihsel kökenleri ile birlikte Azerbaycan'ın uluslararası hukuk ve diplomasi ilkeleri çerçevesinde meseleyi ele alış biçimi detaylı bir şekilde incelenmiştir. Araştırmada, Yukarı Karabağ sorununa yönelik çözüm arayışları çok yönlü bir yaklaşımla değerlendirilmiş, Azerbaycan'ın bu alandaki politikalarının geleceğe dönük etkileri ve kapsamlı stratejileri ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, bölgeyle ilgili literatürde yeni bir perspektif sunulması hedeflenmiş ve uluslararası kamuoyu nezdinde daha geniş bir farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır. Çalışma boyunca, Yukarı Karabağ'ın tarihsel süreçte Azerbaycan'a ait bir toprak olma durumu net bir şekilde vurgulanmış ve Ermenistan'ın bu bölgede sergilediği haksız tavırlar ile hukuki karmaşa ve insani kriz çıkarma girişimleri, tarihsel ve hukuki bağlamda kapsamlı bir biçimde analiz edilmiştir. Bu bağlamda, Yukarı Karabağ'ın hukuki statüsü uluslararası hukuk perspektifi çerçevesinde ele alınmış, Azerbaycan'ın egemenlik haklarını ihlal eden yasa dışı Ermeni yapılanmaların faaliyetleri detaylı olarak incelenmiştir. Bölgede bu yasa dışı durumu sona erdirmek amacıyla yürütülen antiterör operasyonu, hem hukuki dayanağı hem de gerçekleştirilme yöntemleri açısından ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Bu operasyon neticesinde, Azerbaycan'ın Yukarı Karabağ'daki ulusal egemenlik haklarının yeniden tesis edildiği açıkça ifade edilmiştir. Aynı zamanda, bu müdahalenin sadece Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü koruma amaçlı değil, aynı zamanda bölgesel barış ve güvenliğin sürdürülebilirliği adına atılmış meşru ve stratejik bir adım olduğu ortaya konmuştur. Yürütülen operasyon sonucunda, Yukarı Karabağ'ın Azerbaycan'a ait bir toprak parçası olduğu gerçeği, hukuki ve diplomatik zeminde uluslararası kamuoyuna resmen ilan edilmiştir. Bu süreç, yalnızca bölgesel bir mesele olmaktan çıkarak, uzun süredir devam eden haklılık iddialarının somut bir şekilde tanınmasıyla Azerbaycan açısından tarihi bir dönüm noktası niteliği kazanmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The Nagorno-Karabakh conflict is a complex and prolonged struggle between Azerbaijan and Armenia. This issue has been shaped by a combination of historical, ethnic, political, and geographical factors, deeply influencing the national identities of both countries. Historically, Nagorno-Karabakh has belonged to Azerbaijan; however, its designation as part of Armenia during the Soviet Union established the foundation for ethnic conflicts and political tensions in the region. This situation led to open hostilities by the end of the 20th century, exacerbating animosities between the two nations. Nagorno-Karabakh was integrated into the Soviet Union in 1923 and was assigned to Armenia by the governing authorities of that time. This date marked the beginning of ethnic and political tensions between Azerbaijan and Armenia. In 1988, Armenia's desire to annex Nagorno-Karabakh ignited the conflict between the two countries. Following the collapse of the Soviet Union in 1991, Armenia declared independence, and the Armenian population in Nagorno-Karabakh initiated an armed struggle against Azerbaijan. Although a ceasefire was signed in 1994, a lasting resolution remained elusive, and tensions in the region persisted.

Methodology

By 1994, the conflict had resulted in Armenia's occupation of Nagorno-Karabakh and seven surrounding districts of Azerbaijan. This led to significant loss of life and displacement within Azerbaijan, with approximately one million Azerbaijanis forced to flee their homes, further deepening hostilities between the two nations. During the late 1990s and early 2000s, both sides sought international mediation for conflict resolution; however, these efforts often yielded limited results. In the post-ceasefire period, Nagorno-Karabakh was effectively governed as a self-declared state by Armenia, while Azerbaijan developed various political and military strategies to reclaim its territory. The international community attempted to play an active role in resolving this conflict, but these efforts generally proved superficial and failed to yield a sustainable solution. The Minsk Group, in particular, emerged as a mediator in this dispute but could not produce an effective resolution. The year 2020 marked a pivotal point in the Nagorno-Karabakh issue. The Second Nagorno-Karabakh War, which began on September 27, 2020, lasted for 44 days, during which Azerbaijan regained significant portions of its occupied territory. This conflict was characterized by the use of modern military technologies, particularly the effective deployment of unmanned aerial vehicles (UAVs). Azerbaijan achieved a notable victory, leveraging both military strategies and international support.

Result and Conclusion

During the war, Azerbaijan benefited from military assistance provided by Turkey, which placed Armenia in a vulnerable position. Utilizing UAVs, modern weapon systems, and cyber warfare techniques, Azerbaijan gained a substantial advantage over Armenia. The humanitarian aspect of the conflict was also not overlooked, as both Azerbaijan and Armenia conducted attacks on civilian settlements, resulting in civilian casualties. The ceasefire agreement signed on November 10, 2020, solidified Azerbaijan's gains. However, this agreement fell short of ensuring a lasting peace. In the aftermath of the war, reconstruction efforts commenced in the region, with Azerbaijan accelerating infrastructure projects in the territories it had regained. Additionally, in the post-war period, Azerbaijan sought to enhance its utilization of regional energy resources through international collaborations. In the subsequent years, Azerbaijan has presented a robust stance to the international community, reinforcing its economic power through regional energy resources. Particularly, Azerbaijan plays a strategic role in energy export to Europe, positioning itself as a key actor in regional energy security. In this context, Azerbaijan has accelerated its economic development through energy projects, infrastructure investments, and trade agreements. By 2023, Azerbaijan initiated an antiterror operation against illegal Armenian structures in Nagorno-Karabakh. This operation aimed to uphold Azerbaijan's sovereignty and fulfill international legal obligations. Throughout this process, Azerbaijan remained resolute in maintaining control over the region through military force. However, this approach sparked debates within the international community and drew criticism from Armenia. The justifications for Azerbaijan's operation included Armenia's illegal military presence and provocative actions in the region. Azerbaijan asserted that the operation was conducted within a humanitarian and legal framework, emphasizing its determination to restore peace. This endeavor extended beyond military victories, also encompassing significant economic and diplomatic advancements. Azerbaijan remains committed to pursuing a solution that aligns with international legal standards, continuing to take necessary steps for resolving the Nagorno-Karabakh issue. Meanwhile, Armenia's supporters in the diaspora persist in efforts to create a negative perception of Azerbaijan within the international arena, presenting diplomatic challenges for Azerbaijan. To achieve a lasting solution to the Nagorno-Karabakh issue, Armenia must act in accordance with international law, recognizing Azerbaijan's sovereignty. Furthermore, the dismantling of illegal entities in the region is a critical component of this process. Azerbaijan aims to sustain peaceful resolution efforts and collaborate with the international community to ensure regional stability. Additionally, Turkey's support for Azerbaijan significantly influences the balance of power and holds diplomatic importance in the region. By aligning with Azerbaijan,

AZERBAYCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

Turkey forms a strong ally against Armenia, thereby altering the regional power dynamics and enhancing Azerbaijan's prestige on the international stage.

The Nagorno-Karabakh conflict also raises concerns regarding human rights violations. During and after the war, both sides engaged in attacks on civilian settlements, leading to civilian casualties. In this context, international human rights organizations have documented violations occurring during the conflict and criticized both parties. Azerbaijan and Armenia have accused each other of human rights abuses, striving to shape negative perceptions in the international community. This situation underscores the necessity of acknowledging the humanitarian dimension of the conflict. Civil society organizations continue their efforts to promote peace and protect human rights in the aftermath of the war. The role of the international community is crucial in resolving the Nagorno-Karabakh issue. For a lasting peace to be established, dialogue and negotiations between the parties must persist. However, given past experiences, the challenges inherent in these processes are evident.

Moreover, the region's security dynamics are significantly influenced by Russia's involvement. Russia carefully manages its relationships with both Azerbaijan and Armenia, positioning itself as a key actor in maintaining regional stability. Nevertheless, it is imperative for Russia to remain neutral and uphold the requirements of international law throughout this process. The Nagorno-Karabakh conflict occupies a significant place not only between Azerbaijan and Armenia but also in international relations. This issue holds critical importance regarding regional security, energy policies, and the functioning of international law, illustrating the necessity for dialogue among the parties to achieve a lasting solution. A peaceful resolution, supported by the international community, is vital for both the peoples of the region and international security.

The resolution of the Nagorno-Karabakh issue necessitates not only a military victory but also the integration of diplomatic and economic strategies. Azerbaijan is determined to pursue a solution that complies with international legal standards and continues to take necessary steps toward resolving the Nagorno-Karabakh dilemma. This process is crucial for achieving lasting peace in the region and supporting economic development. The Nagorno-Karabakh issue will continue to be a significant topic in contemporary international relations. Reducing tensions between the parties and building mutual trust is essential for the peace and stability of the region. In this context, the support of the international community is vital for achieving lasting peace. Ultimately, resolving the Nagorno-Karabakh conflict presents a substantial opportunity not only for the two countries involved but also for the entire region to achieve peace and stability. Therefore, both Azerbaijan and Armenia must learn from past conflicts and take constructive steps toward a better future. A peaceful resolution is not only a political goal but also essential for improving the quality of life for the people in the region.

KAYNAKÇA

1-Telif Eserler

ABBASLI, Nazile, *Yüzyılın Soykırımı Hocalı*, Bilge Karınca, İstanbul 2011.

AĞAOĞLU, S. Azad, "Bağımsızlık Dönemi Azerbaycan'ın Uluslararası İlişkilerinde Politik Bir Faktör Olarak Yukarı Karabağ Sorunu", *Karabağ Dünü Bugünü Yarını* içinde, (Ed. Okan Yeşilot-Bihter Gürışık Köksal), Selenge Yayınları, İstanbul 2021, ss. 38-531.

AKTAŞ, Hayati, *Yukarı Karabağ Sorunu*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.

ALEXANDROVA-Arbatova, N., "Troubled Strategic Partnership: The Black Sea Dimension of Russia's Relations with the West", Daniel Hamilton ve Gerhard Mangott (Ed.), *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives*, Center for Transatlantic Relations, Washington, D.C., 2008, ss. 293-319.

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul 2005.

ASLAN, Yasin, *Can Azerbaycan (Karabağ'da Talan Var)*, (Ed. Buğra Atsız), Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar, Ankara 1990.

ASLANLI, Araz, "Kafkasya'da Güvenlik ve İstikrara En Büyük Tehdit", *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, ss. 153-193.

ATAMAN, Muhittin, Ferhat Pirinççi, *Çıkmazdan Çözümüne Karabağ Sorunu*, Seta Kitapları, İstanbul 2021.

ATTAR, Aygün, *Karabağ Sorunu Kapsamında Ermeniler ve Ermeni Siyaseti*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005.

AYDIN, Mustafa, “*Yukarı (Yukarı) Karabağ Sorunu*”, Türk Dış Politikası, (Ed. Baskın Oran), C. II İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Azerbaycan ve Yukarı Karabağ Üzerine Analizler, (Ed. Cavid Kasımlı, İsa Arslan), Gündoğan Yayınları, İstanbul 2015.

AZNEVİ, Ferhat, *Hukuksal Boyutuyla Türkiye ve Azerbaycan'ın Ortak “Ermeni Sorunu”-Yukarı Karabağ ve 10 Kasım 2020 Ateşkes Antlaşması*, Türkiye Barolar Birliği, Ankara 2021.

BAYKARA, Hüseyin, *Azerbaycan İstiklal Mücadelesi Tarihi*, Gençlik Basımevi İstanbul 1975.

ÇAPRAZ, Hayri, “Rusya İmparatorluğunun Güney Kafkasya İdari Düzenlemelerinde Karabağ (XIX. Yüzyıl)”, *Karabağ (Dünü, Bugünü, Yarını)* içinde, (Ed. Okan Yeşilot, Bihter Gürışık Köksal), Selenge Yayınları, İstanbul 2021.

ÇİLOĞLU, Fahrettin, *Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar*, Sinatle Yayınları, İstanbul 1998.

DEDEYEV, Bilal, Yukarı Karabağ Sorunu'nun Tarihi Arka Planına Bakış”, *Yukarı Karabağ Savaşı: Siyasi, Hukuki, Ekonomik Analiz*, (Ed. O. Nuri Aras), Qafqaz Üniveritesi Yayınları, Bakü 2008.

DEMİRTEPE, M. Turgut (ed.), *Yukarı Karabağ Sorunu: Dar Alanda Büyük Oyun*, Avrasya Araştırmaları Merkezi, USAK Yayınları, Ankara 2011.

DELANTY, Gerard, Avrupa'nın icadı: Fikir, Kimlik, Gerçeklik, çev. H. İnaç, Adres Yayınları, Ankara 2013.

HESENLİ, Cemil, *Azerbaycan Tarihi, 1918-1920, Türkiye'nin Yardımından Rusya'nın İşgaline Kadar*, Türkçeye çeviren Aslan Erturun, Azerbaycan Kültür Derneği, Ankara 1998.

İMANOV, Rəftar Cəlil Oğlu, *Azərbaycan'ın Arazi Bütövlüyünə Qəsd- Qondarma Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti*, Adiloğlu Yay., Bakü 2005.

İŞYAR, Ömer Göksel, *Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2004.

KARABAĞLI, Mirza, Cevanşir *Karabağ Tarihi*, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Yayınları, Ankara 2018.

KAVAK, H. Zehra, *22. Yıl Dönümünde Hocalı Katliamı*, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul 2014.

KAZIMLI, Elnur, “Azerbaycan'ın Jeopolitik Konumu ve Karabağ Sorunu”. (Editör O. Orhan), *TASAM: Black Sea-Causus Region: Risksand Opportunities İçinde*, TASAM Yayınları İstanbul 2018, ss. 101-112.

KILIÇ, Alev, “Olaylar ve Yorumlar.” *Ermeni Araştırmaları*, S. 74, 2023, ss. 9-64.

KILIÇ, Selami, *Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.

KURAT, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

NECİYEYEV, Elçin, *Kafkaslarda Türk Katliamı*, Emre Yayınları, İstanbul 2006.

NEEF, Christian, *Kafkasya: Rusya'nın Kanayan Yarası*, (Çev. Özalp Göneralp), Yeni Hayat Kütüphanesi, İstanbul 2004.

NESİBLİ, Nesip L., “Rusya'nın Karabağ Siyaseti”, *Dünden Bugüne Karabağ Sorunu*, ed. Haydar Çakmak, Yenisey Yayınları, Ankara, 2021, ss. 136-141.

SARAY, Mehmet, *Azerbaycan Türkleri Tarihi*, Nesil Matbaacılık, İstanbul 2018.

SARIAHMETOĞLU, Nesrin, *Azeri-Ermeni Münasebetleri ve Karabağ Olayları*, Marmara üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1989.

SARIAHMETOĞLU, Nesrin, *Karabağ*, IQ Yayıncılık, İstanbul 2011.

SÜLEYMANLI, Ebulfez, *Milletleşme Sürecinde Azerbaycan Türkleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.

SWIETOCHOWSKİ, Tadeusz, *Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycanı:1905-1920*, çev. Nuray Mert, Bağlam yayınları, İstanbul 1998.

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

ŞİHALİYEV, Emin Arifoğlu, *Türkiye ve Azerbaycan Açısından Ermeni Sorunu*, Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı Başkanlığı, Ankara 2002.

ŞÜKÜROV, Kerim, *Türkmənçay – 1828: tarixi xronika*, Çağioğlu, Bakı 2006.

TAŞKIRAN, Cemalettin, *Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi*, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara 1995.

YALDIZ, Fırat, “Soğuk Savaş Sonrası Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Gelişmeler Bağlamında Güney Kafkasya”, (Ed. Vefa Kurban, Seçil Öraz Beşikçi, Recep Efe Çoban), *Uluslararası Hukuk Açısından Yukarı Karabağ'ın Durumu*, İksad Publishing House, İzmir 2021, ss.151-162.

YALÇINKAYA, Alaeddin, *Kafkasya'da Siyasal Gelişmeler*, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006.

YILDIRIM, Dursun, Cihat Özender, *Karabağ Dosyası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1991.

WAAL., Thomas de, *Black Garden, Armenia and Azerbaijan Through Peace and War*, 10th Year Anniversary Edition, Revised and Updated, New York University Press, New York 2013.

2-Makaleler

“Afrika’da Bölgesel Çatışmalar ve Çatışma Çözümü”, *Bölgesel Çatışmalar ve Çatışma Sonrası Düzen Arayışı*, haz. Şule Toktaş Orhan Çifçi Emre Öztürk Oğuzhan Akgün Doğukan Tuncal Batuhan Çağrı Özmen Sevgi Emik, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2024, ss. 75-95.

“Orta Doğu’da ve Kafkasya’da Bölgesel Çatışmalar ve Çatışma Çözümü”, *Bölgesel Çatışmalar ve Çatışma Sonrası Düzen Arayışı*, haz. Şule Toktaş Orhan Çifçi Emre Öztürk Oğuzhan Akgün Doğukan Tuncal Batuhan Çağrı Özmen Sevgi Emik, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2024, ss. 53-73.

ACER, Yücel, “Karabağ’da Mevcut Durum ve Ermeni Mayınları Sorunu”, *Perspektiv*, S. 314, Temmuz 2021, ss.1-4.

AKÇAY, Deniz, “Yukarı Karabağ Uyuşmazlığında Self-Determinasyon Tezlerinin Göreceliği”, *Ermeni Araştırmaları*, S. 65, 2020, ss. 101-130.

ALTMANN, L., F. ve diğerleri, “Democracy and Good Governance in the Black Sea region”, *Southeast European and Black Sea Studies*, C. 10, S. 3, 2010, ss. 303-321.

ASKER, Ali, “Azerbaycan’da Ulus İnşasının Onay Aşaması (1918-1920) ve Önemi Üzerine Bazı Tespitler”, *Yeni Türkiye*, S. 75, 2015, ss. 536-546.

ASLANLI, Araz, “Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu”, *Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları*, C. I, S. 7, İlkbahar 2001, ss. 393-430.

BALA, Mirza, “Karabağ”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 6, MEB, Ankara 1977, ss. 212-217.

BAYKARA, Hüseyin, “Kafkasya’da Ermenilerin Durumu ve Ermenistan’a Sessizce İlhak Edilen Azerbaycan Toprakları”, *Türk Kültürü*, S. 84, Ankara 1969.

CAFEROV, Nazim -Araz Aslanlı, “Karabağ Sorununda Ateşkes ve Rusya”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 53, 2016, ss. 239-260.

ÇAPRAZ, Hayri, “19. Yüzyılda Rusya’nın Karabağ Politikası”, *Belgi*, C. 1, S. 3, 2012, ss. 231-240.

ÇELİKSOY, Emine, “İkinci Karabağ Savaşı’nda Şuşa’nın Rolü Ve Türkiye-Azerbaycan İşbirlikleri”, *Al-Farabi International Journal of Social Sciences*, C. 6, S. 4, 2021, ss. 126-133.

EKİCİ, Yunus, “Dağlık Karabağ’da Ermeni İşgali”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 11, S. 6, Ocak, 2022, ss. 134-144.

EMBEL, Ersin, “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)”, *Güvenlik Yazıları Serisi*, S. 4, Eylül 2019, ss. 1-8.

GÜRSES, Emin, “Kafkasya’da Uluslararası Rekabet”, *Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları*, C. I, S. 7, İlkbahar, 2001, ss. 250-273.

HASANOĞLU, Murteza, Asim Memmedov, Bahtiyar Maharramov, “İkinci Karabağ Savaşı Sonrası Azerbaycan - Türkiye ilişkileri”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, C. 3, S. 3, 2020, ss. 522-529.

HASANOV, B., “Şimali Azərbaycanın Qarabağ Regionunun Tarixi Coğrafiyası”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 34, S. 2, 2018, ss. 445-468.

İSAYEV, Tuğçe, “İkinci Yukarı Karabağ Savaşı Sonrasında İmzalanan Ateşkes Andlaşması'na Göre Azerbaycanlı Göçmenlerin Yerlerine Dönüşü”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 1, 2023, ss.153-165.

KAZİMİROV, Vladimir, “Looking for a Way Out of the Karabakh Impasse”, *Russia in Global Affairs*, Vol. 2, No. 4, October – December, 2004, ss. 145-154.

KENGERLİ, Mehmet, “Karabağ Azerbaycan Toprağıdır”, *Azerbaycan Türk Kültür Dergisi*, Kasım-Aralık, S. 330, 1990, ss. 7-15.

KILAVUZ, Tunçer, “Yukarı Karabağ Müzakerelerinin Geleceği İdil”, *Avrasya Etüdleri*, C. 52, S. 2, 2017, ss. 51-78.

KODAMAN, Timuçin, “Türkiye ve Yukarı Karabağ Olayları”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, ss. 115-130, 2000.

MERDANOV, Samir, “Azerbaycan-ABD İlişkilerinde Belirsizlik Dönemi (1991-1994)”, *Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 1, ss. 47-70.

MUSTAFAYEV, Beşir, “Azerbaycan Milli Kütüphanesinde Bulunan Yukarı Karabağ ile İlgili Eserlerin Bibliyografyası”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 4, Ekim, 2013, ss. 195-217.

MUSTAFAYEV, Beşir, “Nahçıvan Olayları Ve General Andranik Ozanyan'ın Nahçıvan'daki Katliamı (Arşiv Belgelerinin İzinden)”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, S. 47, Erzurum, ss. 277-302.

ÖZSOY, Bahar, “Birinci Dağlık Karabağ Savaşı ve Azerbaycan-Türkiye Siyasi İlişkileri”, *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 24, S. 2, Temmuz 2024, ss. 762-779.

ÖZDAŞLI, Esmâ, “İkinci Karabağ Savaşı'nda Ermenilerin Sivillere Yönelik Saldırılarının Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 2021, ss. 51-83.

PAŞA, Elnur, “Karabağ Sorunu: Tarihi Gerçekler, Jeopolitik Çıkarlar Ve Çözüm Süreci”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 1, 2021, ss. 192-215.

PAŞAYEVA, Gülşen (vd), “SSCB'de Yarı-Özerkliği Hukuki Durumu: Yukarı Karabağ Özerk Bölgesi Örneği”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 2013, Sayı: 14, 2013.

SARAY, Mehmet, “Azeri Türkleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 29. 1984.

TAŞCIOĞLU, Ömer Lütfi, “İkinci Karabağ Savaşı ve Sonuçları”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 25, sy. 2, 2023, ss. 543–566, 2023.

TAŞKIRAN, Cemalettin, “Karabağ'da Son Durum”, *Yeni Türkiye*, C. 3, S. 16, 1997, ss. 1192-1198.

TÜRKDOĞAN, Orhan, “Millet Olma Sürecinde Milli Kimliğin Önemi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 55, Ağustos 1988.

TÜRKMEN, Zekeriya, “Azerbaycan Tarihinden Hazin Bir Yaprak: Karabağ Hanlığı'nın Rus İdaresine “Bağlanması Meselesi”, *Avrasya Etüdleri*, 03, (1), Ankara, İlkbahar,1996, ss. 114-120.

VAHABZADE, B. -S. Eliyarov, “Redaksiyamızın Poçtundan”, *Azerbaycan Edebi Bedii Jurnal*, no 2, 1988.

YEŞİLOT, Okan, “Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (36), 2008, ss. 187-199.

YILMAZ, Reha, “Azerbaycan Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2010, ss. 69-93.

3-İnternet Kaynakları

“20 Eylül Azerbaycan'da Devlet Egemenlik Günü Olarak Kabul Edildi”, <https://www.qha.com.tr/turk-dunyasi/20-eylul-azerbaycan-da-devlet-egemenlik-gunu-olarak-kabul-edildi-494920>. 25.01.2025, sa.13:40.

AZERBAJYCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

“Azerbaijan Ends Attack on Armenians as Putin Weighs in”, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-09-20/azerbaijan-defies-us-eu-pressure-to-end-attack-on-armenians>, 20 Eylül 2023 sa. 12:30.

“Azerbaijan Launches Offensive In Breakaway Nagorno-Karabakh After Blasts Kill Several People”, <https://web.archive.org/web/20230919124810/https://www.rferl.org/a/azerbaijan-armenia-karabakh-mine-explosions/32599318.html>, 20 Ekim 2023 sa. 12:20.

“Azerbaijan Launches Operation Against Nagorno-Karabakh”, <https://www.bbc.com/news/world-europe-66851975>, 21.01.2025, 19:15.

“Azerbaijan Launches Offensive In Breakaway Nagorno-Karabakh After Blasts Kill Several People”, <https://web.archive.org/web/20230919124810/https://www.rferl.org/a/azerbaijan-armenia-karabakh-mine-explosions/32599318.html>, 19.01.2025, 11:45.

“Azerbaijan Says Six its Citizens Were Killed by Land Mines Karabakh”, <https://web.archive.org/web/20230919114910/https://www.reuters.com/world/azerbaijan-says-six-its-citizens-were-killed-by-land-mines-karabakh-2023-09-19/>, 19 Eylül 2023 sa. 18:12.

“Azerbaijan-Armenia Tensions Updates: Azeri Attack in Nagorno-Karabakh: World Reacts Amid Azerbaijan-Armenia Tensions Over Nagorno-Karabakh Attack”, <https://www.aljazeera.com/news/2023/9/19/world-reacts-as-azerbaijan-launches-attack-in-nagorno-karabakh>, 20 Aralık 2023 sa. 14:20.

“Azerbaijani Foreign Ministry Addresses Armenian Civilians”, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 23 Eylül 2023 sa. 12:23.

“Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev, Hankendi ve Hocalı'da Azerbaycan Bayrağını Göndere Çekti”, <https://www.haberturk.com/azerbaycan-cumhurbaskani-aliev-hankendi-ve-hocali-da-azerbaycan-bayragini-gondere-cekti-3629654>, 20.01.2025, 13:50.

“Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev'den Karabağ Ermenileri ve Ermenistan'a İşbirliği ve Barış Mesajı”, <https://web.archive.org/web/20231016122758/https://www.voaturkce.com/a/azerbaycan-cumhurbaskani-aliev-den-karabag-ermenileri-ve-ermenistan-a-isbirligi-ve-baris-mesaji/7276553.html>, 30 Eylül 2023 sa. 14:40.

“Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı'ndan Yevlah'taki Görüşmesi Sonrası Açıklama”, <https://haberglobal.com.tr/dunya/azerbaycan-cumhurbaskanligindan-yevlahtaki-gorusmesi-sonrasi-aciklama-282298>, 30 Eylül 2023 sa. 12:30.

“Azerbaycan Tarafından Karabağ'da Başlatılan Askeri Operasyon Hk.”, https://ww.mfa.gov.tr/no_-229_-azerbaycan-tarafindan-karabagda-baslatilan-askeri-operasyon-hk.tr.mfa, 20 Eylül 2023 sa. 18:30.

“Azerbaycan Yukarı Karabağ'da Operasyon Başlattı”, <https://web.archive.org/web/20231016122848/https://www.voaturkce.com/a/azerbaycan-daglik-karabag-terorle-mucadele-operasyonu-baslatti/7274520.html>, 20 Mart 2024 sa. 12:40.

“Azerbaycan'dan Karabağ'da Antiterör Operasyonu! Hacıyev: Ermeni Silahlı Güçleri Silahsızlandırılmalıdır”, <https://www.star.com.tr/dunya/son-dakika-kardes-ulke-azerbaycan-antiteror-operasyonu-baslatildi-haber-1813360/>, 19 Eylül 2023 sa. 12:33.

“Hungary Blocks EU Statement Condemning Azerbaijan Military Aggression Against Karabakh”, <https://news.am/eng/news/782523.html>

“Karabag'da Ermeni Güçlerin Döşediği Mayın Patladı 4 Azerbaycanlı Polis Şehit Oldu”, <https://www.gzt.com/jurnalist/karabagda-ermeni-guclerin-dosedigi-mayin-patladi-4-azerbaycanli-polis-sehit-oldu-3770319>, Erişim tarihi: 25 Mart 2023, sa. 14:50.

“Karabağ Ermenilerinin Azerbaycan'a Entegrasyon Engelleri Bölgede Gerilimi Tırmandırıyor”, Grafik: Elmurod Usubaliev, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/35863>, 15 Eylül 2023 sa. 10:40.

“Karabağ'da Ermeni Güçlerin Döşediği Mayın Patladı 4 Azerbaycanlı Polis Şehit Oldu”, <https://www.gzt.com/jurnalist/karabagda-ermeni-guclerin-dosedigi-mayin-patladi-4-azerbaycanli-polis-sehit-oldu-3770319>, 20 Mart 2024 sa. 14:50.

“Karabağ’da Yasa Dışı Sözde Ermeni Rejimin Simgesel Yapıları Kaldırılıyor”, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryasyadan/karabagda-yasa-disi-sozde-ermeni-rejimin-simgesel-yapilari-kaldiriliyor/650d6863504258f6c55e9b58>. 24.01.2025, 12:50.

“La République Séparatiste du Haut-Karabakh Cessera D'exister Le 1er Janvier 2024”, <https://web.archive.org/web/20230928071641/https://www.leprogres.fr/defense-guerre-conflit/2023/09/28/plus-de-65-000-refugies-du-haut-karabakh-arrive-en-armenie>, 10 Ekim 2023 sa. 11:50.

“Police, Protesters Clash Outside Govt Buildings In Yerevan: TV”, https://www.barrons.com/news/police-protesters-clash-outside-govt-buildings-in-yerevan-tv-1d453be6?refsec=topics_afp-news. 19.01.2025, 09:35.

“Russia Calls For Halt To Fighting Between Azerbaijan, Nagorno-Karabakh”, <https://www.aljazeera.com/news/2023/9/20/russia-calls-for-halt-to-fighting-between-azerbaijan-nagorno-karabakh>. 19.01.2025, 14:55.

“Statement of the Secretary General of the Organization of Turkic States on Anti-Terror Measures by Azerbaijan”, https://web.archive.org/web/20230920183314/https://www.turkicstates.org/en/haberler/statement-of-the-secretary-general-of-the-organization-of-turkic-states-on-anti-terror-measures-by-azerbaijan_3043. 20.01.2025, 12:40.

“World Reacts Amid Azerbaijan-Armenia Tensions Over Nagorno-Karabakh Attack”, <https://www.aljazeera.com/news/2023/9/19/world-reacts-as-azerbaijan-launches-attack-in-nagorno-karabakh>. 20 Aralık 2023 sa.14:20.

“Yevlah’taki Görüşme 1,5 Saat Sürdü”, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/azerbaycanda-gorusme-basladi-7008696>, 20 Ocak 2024 sa. 13:20.

“sözde Yukarı Karabağ Cumhuriyeti Resmen Sona Eriyor”, <https://www.diken.com.tr/daglik-karabag-cumhuriyeti-kendini-feshetti/>, 28 Eylül 2023 sa. 15:20.

“Yukarı Karabağ Neden Önemli, Azerbaycan ve Ermenistan Arasındaki Sorun Ne Zaman ve Nasıl Başladı?”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54330024>, 28 Eylül 2020 sa. 13:45.

“Yukarı Karabağ’da Dengeler Alt Üst: On Yılların Sorunu Bir Haftada Nasıl ‘Çözüldü’?”, <https://web.archive.org/web/20231207154850/https://www.diken.com.tr/daglik-karabagda-dengeler-alt-ust-on-yillar-in-sorunu-bir-haftada-nasil-cozuldu/>, 20 Ocak 2024 sa. 12:30.

“Yukarı Karabağ’da Etnik Ermeniler Ateşkesi ve Silahsızlanmayı Kabul Etti”, <https://web.archive.org/web/20231016122759/https://www.voaturkce.com/a/daglik-karabagda-etnik-ermeniler-ateskesi-vesilahsizlanmayi-kabul-etti/7275930.html>, 19 Eylül 2024 sa. 12:20.

Agence France-Presse, “Armenia Accuses Azerbaijan Of Attempting 'Ethnic Cleansing' In Karabakh”, <https://web.archive.org/web/20230919124859/https://www.barrons.com/news/armenia-accuses-azerbaijan-of-attempting-ethnic-cleansing-in-karabakh-937b8d49>. 21.01.2025, 10:20.

AGHAJANOVA, Humay, “Armenian Armed Forces' 4th Rifle Brigade Suffers Devastating Blow”, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 23 Eylül 2023 sa. 09:12.

AGHAJANOVA, Humay, “Azerbaijan Destroys Air Defense System of Armenian Armed Forces Near Khankendi-Khojaly Road”, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 23 Eylül 2023 sa. 09:34.

AGHAJANOVA, Humay, “Following Anti-Terrorist Activities Start in Karabakh”, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 19 Eylül 2023 sa. 14:31.

ASLAN, Murat “Karabağ Krizi | Bundan Sonra Ne Olacak?”, <https://www.setav.org/5-soru/5-soru-karabag-krizi-bundan-sonra-ne-olacak>. 24.01.2025, sa. 12:40.

DEVECİ, Mustafa -Yavuz Aydın, “Ermenistan’ın Politikaları 30 Yıldır Karabağ’da Tansiyonu Yükseltiyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermenistanin-politikalari-30-yildir-karabagda-tansiyonu-yukseltiyor/2996285>, 20 Mart 2024, sa. 12:30.

EFESÖY, Can, “Dışişleri Bakanlığı: Azerbaycan, Kendi Egemen Toprakları Üzerinde Gerekli Gördüğü Tedbirleri Aldı”, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/disisleri-bakanligi-azerbaycan-kendi-egemen-topraklari-uzerinde-gerekli-gordugu-tedbirleri-aldi/2995890>, 20 Eylül 2023 sa. 15:35.

ILYUSHINA, Mary, “Fighting flares between Azerbaijan and Armenia in Nagorno-Karabakh”, <https://web.archive.org/web/20230919200531/https://www.washingtonpost.com/world/2023/09/19/nagorno-karabakh-azerbaijan-armenia/>, 19 Eylül 2023 sa. 12:53.

AZERBAJCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)

LANDABURU, Juan, "Ramzi Teymurov: Nagorno Karabaj 'es Un Asunto Interno de Azerbaiyán, No Tiene Nada Que Ver Con Armenia'", <https://www.lanacion.com.ar/el-mundo/ramzi-teymurov-nagorno-karabaj-es-un-asunto-interno-de-azerbaiyan-no-tiene-nada-que-ver-con-armenia-nid19092023/>, 20 Eylül 2023 sa. 02:03.

LİSTER, Tim, "Azerbaijan Launches Operation Against Armenian Forces in Nagorno-Karabakh", <https://edition.cnn.com/2023/09/19/asia/armenia-azerbaijan-nagorno-karabakh-bombardment-intl/index.html>, 21.01.2025, 10.10.

MAMMADLİ, Aslan, "Shelling-Injured Digger Driver In Azerbaijan's Aghdam By Separatists, Details Incident", <https://en.trend.az/azerbaijan/society/3800192.html>, 20 Eylül 2023 sa. 15:30.

MAMMADOV, Ingilab "Azerbaijan destroys 'Mortira' Electronic Warfare Station of Armenian Separatists", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 25 Eylül 2023 sa. 14:50.

MAMMADOV, Ingilab, "Passage of ICRC Vehicles Through Azerbaijan's Lachin Border Checkpoint Stopped" "ICRC vehicles cross Azerbaijan's Lachin border checkpoint Stopped", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799199.html>, 11 Temmuz 2023 sa. 09:13.

Martin Fornusek, "Media: Protesters Clash With Police at Russian Embassy in Armenia Over Azerbaijan's Offensive", <https://kyivindependent.com/street-clashes-break-out-at-russias-embassy-in-yerevan/>, 20.01.2025, 13:45.

MEHMAN, Asif, "Azerbaijan Takes Measures to Disarm and Secure the Withdrawal of Formations of Armenia's Armed Forces", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799239.html>, 30 Eylül 2023 sa. 13:35.

MEHMAN, Asif, "Population in Azerbaijan's Khankendi warned by loudspeakers - Azerbaijani Defense Ministry", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 19 Eylül 2023 sa. 14:46.

MEHMAN, Asif, "Women, Juniors, Adults in Karabakh to be Provided With Vital Medical Care", <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 30 Kasım 2023 sa. 13:30.

MEHMODOV, Reşad "GÖRÜŞ - Azerbaycan'ın Zafer Günü", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-azerbaycanin-zafer-gunu/3047205>, 20 Eylül 2023 sa. 13:35.

OSBORN, Andrew, "Azerbaijan Launches Military Action in Karabakh To Disarm Armenians", <https://web.archive.org/web/20230919114910/https://www.reuters.com/world/azerbaijan-says-six-its-citizens-were-killed-by-land-mines-karabakh-2023-09-19/>, 20 Mart 2024 sa. 13:10.

Paul Kirby, "Azerbaijan halts Karabakh offensive after ceasefire deal with Armenian separatists 21 September 2022", <https://www.bbc.com/news/world-europe-66863702>, 20.01.2025, 13:50.

PIETROMARCHİ, Virginia - Federica Marsi, "Azerbaijan-Armenia Tensions Updates: Azeri Attack in Nagorno-Karabakh", <https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/9/19/nagorno-karabakh-live-azerbaijan-launches-new-anti-terror-operation>, 5 Nisan 2024 sa. 14:20.

PIETROMARCHİ, Virginia, "Nagorno-Karabakh live: Azerbaijan Launches Attack on Armenian Positions", <https://web.archive.org/web/20230919124810/https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/9/19/nagorno-karabakh-live-azerbaijan-launches-new-anti-terror-operation>, 21.01.2025, 09:15.

PIRİNÇÇİ, Ferhat, "Karabağ'da Ne Oluyor Ne Olacak", <https://kriterdergi.com/dis-politika/karabagda-ne-oluyor-ne-olacak> 01 Ekim 2023, 20 Ekim 2023 sa. 20:10.

REHİMOV, Ruslan, "Ermenistan'ın Azerbaycan'a Yönelik Provokasyonları Son İki Ayda Arttı", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ermenistanin-azerbaycana-yonelik-provokasyonlari-son-iki-ayda-artti/2994098>, 18 Eylül 2023 sa. 18:25.

REHİMOV, Ruslan, "İha Görüntüleri, Ermenistan'ın Ağır Silahlarını Karabağ'dan Çekmediğini Kanıtladı", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iha-goruntuleri-ermenistanin-agir-silahlarini-karabagdancedigini-kanitladi/2996690>, 21 Mart 2024 sa. 13:40.

TENİSHEVA, Anastasia, "Yukarı Karabağ'da Çatışmalar Alevlenirken, Moskova'nın Güvenlik Garantörü Rolü Sorgulanıyor", <https://web.archive.org/web/20230920072143/https://www.themoscowtimes.com/2023/09/19/as-nagorno-karabakh-fighting-flares-moscows-role-as-security-guarantor-questioned-a82512>, 20.01.2025, 13:14.

TOUITOU, Delphine and Leon Bruneau, “UN Meeting Set As US, France Seek To Halt Karabakh Fighting”, <https://www.barrons.com/articles/france-seeks-urgent-un-security-council-meeting-on-karabakh-fighting-7ec54484>. 19.01.2025.10:30.

YALÇINKAYA, Hikmet, “Karabağ’da 3. Savaş Başlayacak mı?”, <https://www.gzt.com/jurnalist/karabagda-3uncu-savas-baslayacak-mi-3770292>. Erişim tarihi: 18 Eylül 2023, sa. 16:02.

ZEYNALOVA, Laman, “Leaders of Karabakh Separatists Holed up in Hospital in Khankendi”, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 20 Eylül 2024 sa. 13:20.

ZEYNALOVA, Laman, “Russian Peacekeepers in Close Touch With ARMENİANS in Karabakh”, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3799355.html>, 19 Eylül 2023 sa. 15:11.

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

**AZERBAYCAN'IN YUKARI KARABAĞ'DA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ANTI-TERÖR OPERASYONU
ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER (19-20 EYLÜL 2023)**